

התכניות לחינוך משפטי קליני ע"ש אלגה צגלה

סיכום פעילות שנתי - תשע"ו: דיווח למועצת הפקולטה

בשנת תשע"ו, מערך הקליניקות בפקולטה למשפטים הציע לסטודנטים שמונה תכניות קליניות בתחומים הבאים: זכויות אדם; זכויות עובדים; זכויות ניצולי שואה; זכויות פליטים; זכויות בהליך הפלילי; דיור, קהילה ומשפט; סביבה קיימות וצדק מרחבי; תובענות ייצוגיות

מטרות הקליניקות

- לספק לסטודנטים ולסטודנטיות התנסות לימודית מסוג שונה המביאה לידי ביטוי הן את הפן הפרקטי והן את הפן התיאורטי של סוגיות משפטיות מורכבות.
- לפתח בקרב סטודנטים וסטודנטיות למשפטים רגישות לתופעות של אי צדק חברתי ומשפטי ולהגביר את מחויבותם להשתמש במשפט על מנת להיטיב את מצבן של אוכלוסיות מוחלשות, הן במהלך לימודי המשפטים והן לאחר הצטרפותם אל ציבור עורכי הדין בישראל.
- להעניק באופן ישיר סיוע משפטי ליחידים ולקבוצות למצות את זכויותיהם המשפטיות, ולפעול לקידום השוויון בנגישות לצדק.
- לשמש כמעבדה משפטית המקדמת את המחקר התיאורטי והיישומי בתחומי המשפט שבהן עוסקות הקליניקות השונות, וכן בתחום השינוי החברתי והאחריות החברתית של משפטנים.

מבנה ההוראה

בכל קליניקה מתקיים שיעור עיוני שנתי, המועבר בדרך כלל על ידי חבר סגל מהפקולטה (2 ש"ש), המומחה בתחום שבו עוסקת הקליניקה. השיעור מוקדש ללימוד התיאוריה והדוקטרינה בתחום הידע הרלוונטי, לביקורת של הנעשה בפרקטיקה ולדיון בדילמות תיאורטיות, פרקטיות ואתיות. בנוסף, הסטודנטים נדרשים להקדיש 4-6 שעות שבועיות לעבודה המעשית בביקוח עורך דין מומחה בתחום. עבודה במודל זה מאפשרת לא רק הבנה תיאורטית ופרקטית מעמיקה של תחום הידע הרלוונטי, אלא גם פיתוח אחריות מקצועית וחברתית בקרב הסטודנטים.

הלימודים בקליניקות מתקיימים במהלך התואר הראשון (לרוב בשנים ג' או ד' ובמקרים יוצאי דופן בשנה ב'). ההכרה בחשיבות הקליניקות כחלק בלתי נפרד מהחינוך המשפטי הובילה לעליה במספר הקליניקות ולעלייה חדה בביקוש מצד הסטודנטים. כיום, המערך הקליני יכול לקלוט כמחצית מן הסטודנטים בכל מחזור, כאשר כמעט כל תלמידי המחזור מבקשים להתקבל לאחת מן הקליניקות. בתשע"ו השתתפו בקליניקות 143 סטודנטים, מתוך 256 פונים.

מהלכים מרכזיים בשנת תשע"ו

- בשנה החולפת, הקליניקה לתובענות ייצוגיות החלה לפעול במסגרת המערך הקליני בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב. בראש הקליניקה עומדים פרופ' אלון קלמנט, המנחה האקדמי, ועו"ד רוני שדה, המנחה הקלינית. הקליניקה לתובענות ייצוגיות מעשירה את מגוון הכלים המקצועיים בהם יכולים הסטודנטים להתנסות ונותנת בידינו כלי נוסף לקידום מטרות ערכיות-חברתיות.
- בשנת תשע"ו, הקליניקה לזכויות ניצולי שואה החלה להרחיב את פעילותה גם לתחום הזיקנה. השילוב של שני התחומים יאפשר הפריה בין הידע המשפטי של הקליניקה בתחום ניצולי שואה לבין הידע הנרכש בתחום הזיקנה ויאפשר לצוות הקליניקה להעניק מענה משולב והוליסטי לניצולי שואה ולזקנים בכלל.

- הקליניקה לזכויות אדם הרחיבה אף היא בשנה האחרונה את תחום עיסוקה והחלה לפעול להגנה על הדמוקרטיה ובאופן ספציפי, בתחום לימודי האזרחות. הקליניקה הגישה עתירה לבג"צ נגד מחוון המושגים באזרחות (מושגון), בו נפלו פגמים פרוצדוראליים רבים הגורמים לפגיעה בקבוצות אוכלוסיה שונות בחברה הישראלית. עתירה נוספת הוגשה על ידי הקליניקה נגד הליכי מינוי ועדות מקצוע במשרד החינוך.
- בשנת תשע"ו הוחל בקידום המחקר הקליני בקרב הסגל הקליני. ההתנסות הבלתי אמצעית של המנחים הקליניים במציאות שבה הם פועלים מניבה חומרי גלם ייחודיים. שילוב של התנסות זו עם תובנות תיאורטיות עשויה להוות סוגה חדשנית וייחודית שאנו מבקשים לקדם בעולם המשפט. במסגרת זו, אנו מעודדים מחקרים משותפים של המנחים הקליניים והאקדמיים ואף ייסדנו סמינר מחלקתי קליני, שבו יוצגו מחקרים משפטיים-קליניים בשלבי כתיבה שונים, בפני חברי הסגל האקדמי והקליני בפקולטה.
- לאחר משא ומתן ארוך, לרבות השבתת ההוראה בתחילת השנה, אושר לפני ימים אחדים נוהל למיסוד מעמדו של הסגל המשפטי הקליני בפקולטה למשפטים. הנוהל מפרט את תנאי ההעסקה של עורכי הדין הקליניים; יוצר אופק לקידום באמצעות קביעת דרגות ודרישות סף לעליה בדרגות; מקנה בטחון תעסוקתי משופר באמצעות חוזים ארוכי-טווח יותר; מתווה סולם שכר גבוה באופן משמעותי מזה הקיים; ומציע הטבות נלוות. מדובר בנוהל ראשון מסוגו לקלינאים משפטיים בישראל, המשקף הכרה בחשיבותו של החינוך המשפטי הקליני ובייחודם של עורכי הדין הקליניים העושים במלאכה. מערך הקליניקות באוניברסיטת תל אביב, שהיה הראשון והמוביל בפיתוח חינוך משפטי קליני לצד זה האקדמי, סולל כעת דרך בפני פקולטות ובתי ספר למשפטים אחרים בישראל, בכל הנוגע למעמד הקלינאים המשפטיים, שכרם ותנאי קידומם.

נוח אדם

המערך הקליני כולל כיום 11 עורכי דין, מהם 10 במשרה מלאה. בנוסף, מצבת העובדים כוללת מנהלת מקצועית (80%), רכזת אדמיניסטרטיבית (80%), גייסת משאבים (75%) ושתי עובדות קהילתיות במשרות חלקיות (50% כל אחת).

מצורף לעיונכם דו"ח סיכום שנה המתאר בהרחבה את הפעילות בכל אחת מן הקליניקות. בכל הפעילויות הללו נוטלים חלק הסטודנטים תוך מעורבות גבוהה.

הקליניקה לזכויות אדם

כללי

במהלך השנה למדו בקליניקה 22 סטודנטים שהונחו על-ידי פרופסור אייל גרוס (מנחה אקדמי), עו"ד הישאם שבאיטה, עו"ד עדי ניר בנימיני.

הפעילות העיונית בקליניקה

השיעורים השבועיים בכיתה עסקו בהיבטים שונים של העיסוק האקדמי והמעשי בזכויות האדם. כך, לדוגמא, נדונו שאלות היחס בין זכויות אדם אזרחיות לזכויות אדם חברתיות, תפקידו של עורך הדין המעוניין לקדם מטרות חברתיות (cause lawyering) וכן דילמות שמעוררת פעילות מסוג זה. כמו כן השיעורים כללו הצגה של הסטודנטים את התיקים עליהם עבדו במהלך השנה, תוך שימת דגש לשאלות של אסטרטגיה דיונית, חוויות ודילמות שעלו בעבודה הקלינית.

בסמסטר א' ביקרנו בכנסת במסגרת אירועי יום זכויות האדם הבינ"ל. הסטודנטים השתתפו בישיבות של ועדות הכנסת, פגשו את עו"ד אייל ינון היועץ המשפטי של הכנסת ואת ד"ר שירלי אברמי, מנהל מרכז המחקר והמידע של הכנסת והשתתפו בכנס בהשתתפות נציגי אקדמיה, ח"כ ואנשים מהשטח בנושא "זכויות אדם בעיתות חירום". בסמסטר ב' יצאנו לסיור בג'סר א-זרקא. במהלך הסיור, למדנו על המצב החברתי-כלכלי של האוכלוסייה הערבית בעיר עם דגש על תחום הדיור ושטחי השיפוט.

הפעילות המשפטית בקליניקה

העשייה המשפטית השנתית בקליניקה עסקה במגוון רחב של תחומים הקשורים בהגנה על זכויות אדם אזרחיות פוליטיות, זכויות חברתיות כלכליות והגנה על זכויות של קבוצות מיעוט (המיעוט הערבי, קהילת הלהט"ב, נשים ועוד). הקליניקה מתמחה בייצוג בבתי-משפט במגוון ערכאות - בהליכים חוקתיים, מנהליים ואזרחיים. הקליניקה ייצגה במהלך השנה הן פרטים והן ארגונים לא-ממשלתיים, שבשםם מוגשות עתירות ציבוריות. הסטודנטים מעורבים בבחירת התיקים ואף ניתנת להם הזדמנות ייחודית להציע תיקים מטעמם בתחילת השנה. העבודה המעשית בקליניקה נעשית בזוגות בהנחיית המנחים הקליניים. כל זוג סטודנטים מטפל במהלך השנה במספר תיקים משפטיים. הסטודנטים שותפים בטיפול בתיק בכל שלביו והיבטיו - המפגש עם הלקוחות, כתיבת המסמכים המוגשים לבתי-משפט, הכנת הטיועונים בעל-פה וכדומה.

להלן דוגמאות מתוך התיקים שטופלו בשנה החולפת:

א. אפליה על רקע לאום, דת, צבע עור, נטייה מינית, מגדר ועוד

שינוי מין במסמכי הזיהוי ללא ניתוח לשינוי מין (בג"צ 6035/14 רונית לירן-שקד ואח' נגד משרד הפנים) - בעקבות עתירה שהוגשה על ידי הקליניקה לבג"צ לביטול נוהל של משרד הפנים המחייב לעבור הליך רפואי-ניתוחי לשינוי המין כדי לשנות את פרט המין במרשם האוכלוסין, שינה משרד הפנים את הנוהל באופן שמאפשר שינוי של פרט המין ללא דרישת הניתוח. בעקבות כך, נמחקה העתירה לאחר שנפסקו לעותרים הוצאות משפט בסך 5,000 ₪. סטודנטים: דניאל בלאנס ויערה קורן.

אפליית ערבים במגורים על ידי המגזר הפרטי - בשנה האחרונה, התקבלו בקליניקה מספר פניות הנוגעות לאפליית ערבים במגורים במגזר הפרטי, במיוחד בערים עם אוכלוסייה מעורבת. אפליה זו מתבצעת על ידי כל הגורמים הרלבנטיים בשוק הדיור החל מהאדם פרטי, עובר במשרדי התיווך וכלה בחברות הקבלניות. הקליניקה טיפלה השנה בשלושה תיקים בתחום זה שמייצגים סוגי הפלייה שונים בתחום הדיור: אפליה על ידי משרד תיווך

שטוען שהוא פועל בשם הבעלים שאינו מעוניין להשכיר לערבים, הפלייה על ידי חברה שמארגנת קבוצת רכישה וכן הפלייה על ידי חברה קבלנית. לאחר פגרת הקיץ, יוגשו לבית המשפט תביעות פיצויים בשניים מהמקרים.

סטודנטים: דלאל ח'ג'לה, קטרין אבו ראס, מג'ד הדהוד ואמנון ברונפלד שטיין.

ביטול סעיף מפלה בנוהל דיוור ציבורי - הקליניקה לזכויות אדם פנתה בשם עמותת ניסאא ואפאק" (נשים ואופקים) לשר הבינוי והשיכון בדרישה לביטול סעיף מפלה בנוהל דיוור ציבורי שמבחין בין נשים יהודיות ללא יהודיות. במהלך השנה, שקדה הקליניקה על הכנת עתירה. בהעדר מענה לפניה שנשלחה לשר, העתירה תוגש לאחר סיום פגרת הקיץ. סטודנטים: הדס פלדמן, עתליה ניני.

הפרדה מגדרית בבתי קברות - גם השנה נמשך שיתוף פעולה בין הקליניקה לבין המרכז הרפורמי לדת ומדינה בנושא הפרדה מגדרית בבתי קברות. במסגרת זו במהלך השנה פנינו ליועץ המשפטי לממשלה למשרד לשירותי דת ולחברות קדישא ברחבי הארץ (שלומי, אופקים, חדרה, פרדס חנה, בית העלמין סגולה) בנוגע לשילוט או מחסומים בבתי עלמין הכופה הפרדה מרחבית בין נשים לגברים במהלך טקס הלוויה. בעקבות פניות אלו הוסרו הסממנים המפרידים בין גברים לנשים בחלק מבתי העלמין בעניינם פנינו. סטודנטים: לימור רוזנברג ומתן ששון.

מדינת ישראל כשותפה בבית מגורים משפחתי (ת"א 61584-07 עמידר נ' מנצור (דאוד) ואחי') – השנה הסתיים תיק המטופל בקליניקה לזכויות אדם משנת 2007. בתיק זה ייצגה הקליניקה את משפחת שעה, שמתגוררת בבית מגורים משפחתי ביפו מזה שמונים שנים. זמן קצר לפני מלחמת 1948, נסעו שלושה מתוך שבעת האחים בני המשפחה ללבנון. לאחר המלחמה, שלושת האחים הנעדרים לא הורשו לחזור ליפו. בהסתמך על חוק נכסי נפקדים, מדינת ישראל נכנסה לנעלי שלושת האחים והפכה לבעלים שותפה של כ- 40% מבית המגורים המשפחתי. בשנת 2007, הגישה רשות הפיתוח תביעה לפירוק שותפות מיוחדת זו בדרך של מכירה ודרישת תשלום דמי שימוש ראויים בגין השימוש שעושה המשפחה בחלקה של המדינה. משמעות תביעת המדינה הינה פינוי בני המשפחה מביתם. ביום 10/5/16, לאחר שנים של התדיינות משפטית, ניתן פסק דין בתיק. אומנם בית המשפט לא ביטל את שותפות המדינה בבית המשפחה כפי שדרשה המשפחה, אך הכיר בבני המשפחה כדיירים מוגנים בחלק של המדינה וכן דחה את תביעת המדינה לדמי שימוש ראויים בסך מאות אלפי ₪. סטודנט: רוי מטר.

ב. הזכות לדיוור ושוויון מרחבי

ועדות קבלה ביישובים קהילתיים - השנה המשכנו לייצג את משפחת סורקיס בעתירה לבג"צ כנגד ההחלטה שדחתה את בקשתם להתקבל למגורים ביישוב בר יוחאי. השנה, לאחר הגשת תגובה בכתב מטעמנו ניתן צו על תנאי בתיק. העתירה קבועה לדיון לחודש נובמבר 2016. סטודנטים: תמרה שמרת, רימון גן עד.

בקשה להרחבת שטחי שיפוט - הקליניקה מייצגת את המועצה המקומית גייסר-א-זרקא בבקשה להרחבת שטחי השיפוט של המועצה. במהלך השנה הכינה הקליניקה בקשה בשם המועצה שהוגשה למשרד הפנים. בימים אלו ממתניים להחלטה. סטודנטים: יארא עזאם, מוסטפא עוד.

ג. חינוך, דמוקרטיה ושקיפות

עתירה לביטול מחוון המושגים (מושגון) באזרחות (בג"ץ 4327/16) - הקליניקה הגישה עתירה לבג"ץ נגד מחוון המושגים באזרחות שאומץ השנה. העתירה הוגשה בשם שמונה עותרים- אנשי אקדמיה, מורים, יו"ר ועד ההורים וסטודנט. בעתירה טענו שנפלו פגמים פרוצדורליים חמורים בהליך אישור המושגון (הפרת חובת ההיוועצות, פגיעה בעקרון הייצוג ההולם ועוד). טענו שכתוצאה מהפגמים בהליך התקבל תוצר בעייתי גם

מבחינה מהותית שמדיר את הערבים מהשיח ומשנה את האיזון שקבעה תכנית הלימודים באזרחות בין הקבוצות השונות בחברה הישראלית. דיון בעתירה התקיים ביום 27.7.16 והוצא צו על תנאי. סטודנטים : דניאל פינדלר ועידן מולדבסקי.

הליכי מינוי ועדות מקצוע במשרד החינוך (בג"ץ 5536/16) - הקליניקה הגישה עתירה לבג"ץ נגד אופן מינוי חברי ועדות המקצוע שפועלות במשרד החינוך. בעתירה טענו כי יש לבחור את נציגי הציבור בוועדה (שמורכבת משישה אקדמאים, שישה מורים ושלושה עובדי משרד החינוך) באמצעות קריטריונים ברורים, לפרסם את הנהלים בנושא ולקיים הליך איתור פומבי שפתוח לציבור. העתירה קבועה לדיון לחודש אוקטובר הקרוב. סטודנטים : דניאל פינדלר ועידן מולדבסקי.

ד. זכויות חברתיות כלכליות

הזכות לחשמל - בשנה שחלפה עסקה הקליניקה בביסוס הזכות לחשמל כזכות יסוד ובבחינת מדיניות חברת החשמל לגביית חובות. במסגרת זאת נטלו הסטודנטים חלק בפעילויות הבאות במהלך השנה: השתתפות והצגה בדיון שנערך בוועדת הכלכלה של הכנסת בחודש אוקטובר 2015, בקשה לנתונים לפי חוק חופש המידע, הכנת נוהל עבודה ארצי לעובדים סוציאליים שנועד לספק כלים לסייע לאוכלוסיות מוחלשות הסובלות מניתוקי חשמל, ליווי ותמיכה בעובדים סוציאליים וסיוע בטיפול במקרים פרטניים של ניתוקי חשמל, הכנת תשובה לפניה מטעם מרכז המחקר והמידע של הכנסת בנושא, השתתפות בפגישה בחברת החשמל עם מנכ"ל החברה, יו"ר הדירקטוריון והנהלה הבכירה, השתתפות והצגת עמדתנו ליו"ר רשות החשמל הארצית. סטודנטים : תמרה שמרת רימון גן עד.

תביעה קטנה בשל ניתוק חשמל שלא כדיון (ת"צ 51396-05015) - הענקת סיוע וליווי לאדם שהגיש תביעה קטנה בגין ניתוק חשמל (ניתוק מת"מ) בעיצומו של חג. התביעה הסתיימה בפיצוי התובע בסכום של 6000 ₪. סטודנטים : מאג'ד הדוד ואמנון ברונפלד.

ה. הזכות לבריאות וזכויות בעלי מוגבלות

אפליית נשא HIV - הקליניקה מייצגת נשא HIV שהופלה בקבלה לבית אבות בשל נשאותו. במהלך השנה הוכנה תביעה לפיצוי כספי בשל האפליה שחוה והיא תוגש בחודשים הקרובים. סטודנטים : גיא פריבר ועידן סגר.

אזורים באשפוז בבית החולים הפסיכיאטריים - בהמשך לעתירות בנושא שטופלו על ידי הקליניקה, הוגשה השנה בקשה לפי חוק חופש המידע לנתונים אודות יישום הנוהל החדש שהותקן על ידי משרד הבריאות. תשובה לבקשה נשלחה לאחרונה ואנו שוקלים האם יש מקום לעתור בעניין זה. סטודנטיות : מתן ששון ולימור רוזנברג.

אפליה בביטוח סיעודי - בעקבות תיק שניהלה הקליניקה פורסמו השנה תקנות חדשות ונכנסה לתוקף פוליסות ביטוח סיעודי חדשות מהן הוסרה התניה המחריגה נשא HIV בביטוחי הסיעוד של קופות החולים. השנה עסקה הקליניקה בביקוח כי מהלך אכן נכנס לתוקף והיא ממשיכה לבחון את אופן יישום ההוראות החדשות.

ו. חופש ההפגנה וחופש הביטוי

תביעה נגד משטרה על פגיעה בחופש הפגנה (ת"א 15-07-5360 פרנקוביץ נ' משטרת ישראל; ת"א 04-34383-16 סניץ ואח' נ' מדינת ישראל) - הקליניקה הגישה בשם מפגין תביעה נזיקית כנגד משטרת ישראל על פגיעה קשה בחופש ההפגנה וחופש הביטוי. במהלך הפגנה שקטה וחוקית שהתקיימה במרכז תל אביב, הורתה המשטרה על הפסקת התהלכה באופן אלים ובלתי חוקי. כמו כן, המשטרה עצרה באופן אלים ושרירותי את אחד המפגינים, חקרה אותו באופן אלים, מבזה ומשפיל והחזיקה אותו במעצר משך לילה שלם. בנוסף, המפגין

הועמד לדין פלילי שבסופו הוא זוכה באופן מוחלט תוך שבית המשפט מותח ביקורת קשה על התנהלות המשטרה (לגבי המפגין שנעצר הגישה הקליניקה תביעה נפרדת שנה שעברה).
סטודנטים: מיכל קליין ושירה אייל.

ז. שקיפות וחופש מידע

שקיפות המידע של שוק המשכנתאות בישראל (עת"מ 28207-07-15 בן שחר נ' בנק ישראל המפקח על הבנקים) - הקליניקה הגישה בשם ד"ר דני בן שחר עתירת חופש מידע לבית המשפט המחוזי בירושלים נגד המפקח על הבנקים בדרישה לחשוף את כל נתוני המשכנתאות הניתנות על ידי הבנקים ונמסרות למפקח על הבנקים במסגרת תפקידו. בעתירה צוין כי שוק המשכנתאות בישראל מתאפיין במחסור של נתונים הנגישים לציבור. מחסור הנתונים אינו מאפשר לציבור לקבל תמונה מספקת בנוגע לשוק המשכנתאות ואינו מאפשר ניתוח ועריכת מחקרים ראויים של שוק המשכנתאות הישראלי. מצב זה חמור במיוחד נוכח חסמים ופערים קשים בשוק המשכנתאות בישראל, המתאפיין בפערים קיצוניים הן על בסיס לאומי (בין יהודים לערבים) והן על בסיס גיאוגרפי (בין המרכז לפריפריה). במהלך השנה, התקיימו שני דיונים בתיק ונעשו מספר ניסיונות בין הצדדים לסיים את התיק בהסכמה. סטודנטים: דניאל פינדלר ועידן מולדבסקי.

ח. חופש מדת

ליווי מאבק עובדי המשתלות לעבודה בשבת - הקליניקה לזכויות אדם ליוותה במהלך השנה התארגנות של עובדי המשתלות בישראל, בעקבות קנס שהטיל משרד הכלכלה על המשתלות בשל העסקת עובדים יהודים בשבת. הקליניקה הכינה מספר חוות דעות משפטיות בסוגיות השונות שעלו, וייעצו לעובדים על אפיקי פעולה משפטיים אפשריים. סטודנטים: גיא פריבר ועידן סגר.

תביעות קטנות- קבורה אזרחית - במהלך השנה, וכתוצאה משיתוף פעולה עם המרכז לפלורליזם יהודי, הקליניקה סייעה לאנשים להגיש תביעות לבית המשפט לתביעות קטנות כנגד המדינה להשבת כספים שנאלצו לשלם בגין קבורה אזרחית של יקיריהם. הסטודנטים נטלו חלק פעיל ביותר בהכנת תביעות אלה החל מפגישה עם לקוחות ועד להכנת התביעות. במהלך השנה, טופלו 3 תביעות בעניין זה. שתיים מהתביעות הסתיימו לאחר שהמדינה הסכימה לפצות את התובעים. סטודנטים: גיא פריבר, עידן סגריערה קורן, דניאל בלאנס, רימון גן עד, תמרה שמרת.

הקליניקה לדור, קהילה ומשפט

כללי

במהלך שנת הלימודים תשע"ו למדו בקליניקה 15 סטודנטים: 14 סטודנטים למשפטים, וסטודנטית לתואר שני מהמסלול לארגונים וארגוני שינוי חברתי שבחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה שבאוניברסיטה. הנחיית הסטודנטים נעשתה על ידי פרופ' נטע זיו (המנחה האקדמית), עו"ד ענת רודניצקי (המנחה הקלינית), סבסטיאן וולרשטיין (מרכז הגר), והעובדות הקהילתיות סמאח חמאד ועו"ס דור רובינזון שהתחלפה במהלך השנה עם עו"ס עדי אביגיל כהן. ההנחה האקדמית של הסטודנטיות לסוציולוגיה נעשתה על ידי פרופ' אדריאנה קמפ. השנה גם נמשך שיתוף הפעולה של הקליניקה עם הקליניקה להכשרה מעשית בבית הספר לעבודה סוציאלית, בהנחיית דר' דפנה פרומר ודר' נורה קורין-לנגר ובהדרכת עו"ס ענבל חרמוני ועו"ס הדס צוקרט, ובה לקחו חלק שלוש סטודנטיות, שהעניקו ליווי ותמיכה רגשית לדיירים שאינם מטופלים על ידי האגף לשירותים חברתיים. בסה"כ לקחו השנה חלק בפעילות הקליניקה 18 סטודנטים מ-3 בתי ספר באוניברסיטה.

פעילות עיונית בקליניקה

במהלך השנה האחרונה עסקה הקליניקה בהיבטים תיאורטיים וישומיים של סוגיות מגוונות העוסקות בדיוור. השיעורים העיוניים העניקו לסטודנטים את התשתית הדוקטרינרית, התיאורטית והביקורתית לעבודתם המעשית, וההתמקדות בשיעורים הייתה בתחום הדיוור בישראל, דיוור ציבורי והתחדשות עירונית. נושאי השיעורים כללו דיון באסטרטגיות לשינוי חברתי ובמקומו של פיתוח קהילתי-כלכלי בתוכם, בהיסטוריה של העיר יפו (תוך התמקדות בתחום מצוקת הדיוור ותופעת הג'נטריפיקציה), תיאוריות של עוני, מדיניות דיוור בישראל ומקומה המשתנה של המדינה באחריות על הקצאת משאבי דיוור. כמו-כן, עסקנו לעומק בסוגית הזכות לדיוור במשפט, דיוור ציבורי ומנגנוני התחדשות עירונית. בכל אלה ניתנה לסטודנטים ההזדמנות לקשור בין הדיונים העקרוניים בשיעורים לבין המהלכים המתקיימים כיום בישראל בתחום הדיוור, ועבודתם המעשית.

הפעילות המשפטית בקליניקה

במהלך השנה המשיכה הקליניקה בקידום והובלת שני פרויקטים להתחדשות עירונית המתרחשים ביפו: האחד ממוקם במתחמי המגורים "קדם" ו"שם הגדולים", שבשכונת ג'בליה בדרום יפו, והשני בין שדרות ירושלים לרחוב הבעש"ט. מטרת הפרויקטים הן חברתיות, וכוללות את העלאת רמת חייהם של תושבי המתחמים; שיפור מצב הדיוור של הדיירים הקיימים, שמרביתם נמנים עם אוכלוסיות עניות בישראל; מציאת פתרונות משפטיים-כלכליים לאוכלוסיות מוחלשות על מנת שיוכלו להמשיך להתגורר במתחמים גם לאחר פרויקט ההתחדשות; הגדלת היצע הדיוור ביפו (בקדם ובשם הגדולים) הגדלת היצע הדיוור מכוונת לאוכלוסייה הערבית היפואית, הסובלת ממצוקת דיוור קשה; מימון רכישת הדירות הציבוריות עבור הדיירים הציבוריים כחלק מהפרויקט והפיכתם לבעלים (במתחם קדם-שם הגדולים); בניית דיוור להשכרה לטווח ארוך (במתחם הבעש"ט); ויצירת תמהיל הכנסת מתון (מעמד סוציאקונומי נמוך ומעמד סוציאקונומי בינוני) במתחמי קדם ושם הגדולים, הסובלים משורה ארוכה של בעיות חברתיות וכלכליות קשות, בדגש על הישארותה של האוכלוסייה הקיימת במתחמים ומשיכת אוכלוסייה חדשה, שתצליח להשתלב במרקם הקהילתי הקיים במתחמים.

כאמור, תשומת לב מיוחדת ניתנת בעבודת הקליניקה לאוכלוסיות שההתחדשות העירונית מורכבת עבורם במיוחד, כגון: קשישים, שוכרים, דיירים בדיוור הציבורי, אנשים עם מוגבלויות ואנשים שחיים בעוני. זאת, במטרה לגבש ולאפיין את קבוצות הדיירים הללו ואת צרכיהן, לייצג אותם (לעיתים מול הקהילה שהם חברים בה) ולמצוא פתרונות ייחודיים שיאפשרו את המשך מגוריהם בדיוור הולם במתחמים גם לאחר ביצוע ההתחדשות. כל זאת, תוך חתירה לכך שמודלים אלו יוכלו להיות מיושמים במקומות נוספים בישראל.

לפי מודל העבודה, הקליניקה מסייעת בארגון הדיירים על מנת שייקחו חלק פעיל בבחירת מתווה ההתחדשות העירונית המועדף עליהם, עוד לפני כניסתו של יזם לתמונה. בהמשך מעודדת הקליניקה את השתתפותם הפעילה של הדיירים לאורך התהליך התכנוני והמשפטי, תוך שהם מיוצגים על ידה. בדרך זו, פערי הכוחות בין הדיירים ליזם, כפי שבאים לידי ביטוי בפרויקטים אחרים של התחדשות עירונית, מטשטשים.

העבודה המעשית במסגרת פרויקטים אלה דרשה מהסטודנטים לפתח כישורים של חשיבה יצירתית, יזמות חברתית ועבודת צוות, לצד לימוד משפטי דקדקני של הסוגיות הרלוונטיות בתחום התכנון והדיוור. הסטודנטים נפגשו עם גורמים המעורבים בפרויקטים השונים לרבות הדיירים, נציגי הקהילה המקומית, נציגי רשות מקרקעי ישראל, נציגי משרד הבינוי, נציגי רשויות התכנון, נציגי חברת הדיוור הציבורי המשכנת - חלמיש, משרד האדריכלים והיזם שמלווה את הפרויקט, וקיימו מידי שבוע חשיבה משותפת שהתבססה על איסוף חומרים, הצגתם ועיבודם לכדי קליניקה פעולה.

להלן פירוט שלושה הפרויקטים בהם לקחו הסטודנטים חלק במהלך השנה החולפת:

א. התחדשות עירונית במתחמי המגורים "קדם" ו"שם הגדולים"

פרויקט זה נועד לגבש וליישם קליניקה להתחדשות עירונית ופיתוח כלכלי במתחמי המגורים "קדם" ו"שם הגדולים", שמחצית מדייריהם הם דיירים בדוור ציבורי, וזאת כאמצעי להתמודדות עם שורה של קשיים חברתיים, פיזיים וכלכליים ארוכי שנים המאפיינים את המקום.

כאמור, בפרויקט זה לקחו חלק סטודנטים משלושה בתי ספר באוניברסיטה (משפטים, סוציולוגיה ועבודה סוציאלית) שעבדו יחד לאורך כל שנת הלימודים.

מבחינה תכנונית, שואף הפרויקט לנצל את זכויות הבניה הקיימות במתחמים ולהוסיף זכויות מכוח שינוי תב"ע, לחזק את המבנים, להתקין מעליות, לשפץ את חדרי המדרגות והכניסות, להרחיב את דירות הבעלים (הדירות הציבוריות לא יורחבו, אלא ירכשו עבור הדיירים כחלק מהפרויקט וזכויות הבניה שלהן ינוידו לטובת בנית דירות אחרות), ולהוסיף יחידות דיור מעל המבנים הקיימים. בנוסף, שואף הפרויקט לבנות בנין חדש למגורים על חורשת זיתים הפנויה, הגובלת במתחמים, וזאת משום שמיצוי מלוא זכויות הבניה במתחמים הקיימים אינו מספיק לשם הפיכת הפרויקט לכדאי כלכלית. שטח זה הוא מעתודות הקרקע הפנויות האחרונות ביפו ונמצאת בבעלות רשות הפיתוח ובניהול רשות מקרקעי ישראל.

כתיבת עתירה לביטול כריכת הקצאת חורשת הזיתים כמגרש משלים בהליך הסדרת מעמדם של המחזיקים שלא כדין בנכסי רשות הפיתוח המנוהלים על ידי עמידר - בשנת הלימודים שעברה התקיימה סדרת התדיינויות מול מנהל רשות מקרקעי ישראל לשעבר, מר בנצי ליברמן, במטרה להקצות את חורשת הזיתים כמגרש משלים לטובת הפרויקט, בפטור ממכרז ובהנחה של 80% מערכה השוקי. הקצאה זו אמורה להיעשות בהתאם להחלטה 1415 של מועצת מקרקעי ישראל, לפיה ניתן להקצות קרקע פנויה הגובלת במתחמים להתחדשות עירונית בפטור ממכרז ובהנחה של עד 80% מערכה השוקי, בהינתן שבלעדיה פרויקט ההתחדשות לא יוכל לצאת לפועל בשל העדר כדאיות כלכלית.

בפגישות אלו הביע מר ליברמן נכונות לבחון בחיוב את הקצאת חורשת הזיתים כמגרש משלים, בהתאם להחלטה, וכן להקצות את כל הדירות החדשות שיבנו בפרויקט לטובת ערביי יפו, הסובלים ממצוקת דיור קשה. זאת, בתמורה להסכמת הארגונים המייצגים את תושבי יפו לכך שיתבצע הליך לגליזציה ארצי בנכסי רשות הפיתוח (ר"פ) המנוהלים על ידי עמידר.

לפי הקליניקה שהציעה רמ"י, המתייחסת לכלל הדיירים המתגוררים בנכסי ר"פ ברחבי הארץ, יוסדר מעמדם של "פולשים קלים" (דיירים המחזיקים כדין בשכירות מוגנת אך פלשו לשטחים קטנים נוספים צמודים במהלך מגוריהם) – ומי שמעמדו לא יוסדר (למשל, "פולשים קשים" שתפסו חזקה בנכס פנוי שלא כדין), יפונה. מאחר ולפי הצעה זו, יוסדר מעמדם של 63% בלבד מכלל המחזיקים שלא כדין בנכסי ר"פ, העבירה הקליניקה, שייצגה את הארגונים, הצעה חלופית שנועדה להסדיר למעלה מ-80% מהמחזיקים שלא כדין. עם הגשת ההצעה החלופית, נערך מו"מ בין שתי ההצעות, שבסופו הוצג מתווה שכלל את הסדרת 83% מכלל המחזיקים שלא כדין בנכסי ר"פ, בפני שר הבינוי לשעבר, אורי אריאל ומנהלי רשות מקרקעי ישראל. אלא שעם עזיבת ליברמן ואריאל את תפקידם, ההסכמות שאליהן הגיעו הצדדים בוטלו, ורמ"י חזרה לעמדתה הראשונה ביחס למתווה הלגליזציה, הכולל הסדרה של 63% בלבד מהמחזיקים שלא כדין בנכסי ר"פ. לאור זאת, פנתה הקליניקה לרמ"י בבקשה לבטל את הכריכה שבין הקצאת חורשת הזיתים כמגרש משלים להליך הלגליזציה. עם סירובה של רמ"י לבטל את הכריכה, ניסחה הקליניקה עתירה, בשם דיירי המתחמים והעמותות היפואיות. העתירה תוגש לאחר שעיריית תל אביב-יפו, המשמשת בפרויקט כיוזמת, תאשר את התב"ע למתחמים.

קבלת אישור פורום מהנדס העיר לקליניקה – במרץ 2016 אישר פורום מהנדס העיר את קידומה של הקליניקה לדיון בוועדה המקומית, תוך התייחסות לחשיבותה

בדיקת נטל עלות הדיור לגבי רוכשי הדירות החדשות שיבנו במתחם – לפי הצעת בנצי ליברמן, הדירות החדשות שיבנו בפרויקט ימכרו לערביי יפו מחוסרי דיור, עד עשירון הכנסה 7. במהלך השנה נבחנה האפשרות הכלכלית לרכישת הדירות החדשות על ידי עשירוני הכנסה אלה בהתאם למדדים המקובלים בעולם לבדיקת השגות לרכישת דירה. הבדיקה העלתה כי המודל הכלכלי המוצע כיום יאפשר לעשירוני הכנסה 8-10 בלבד לרכוש את הדירות. בעלי עשירון הכנסה 7 יוכלו לרכוש את הדירות הקטנות והזולות ביותר שיבנו במתחמים רק בתנאים מיוחדים של פריסת משכנתא ל-25 שנים ויכולת לגייס הון עצמי בגובה של כ-285 אלף ש"ח. עשירוני הכנסה נמוכים יותר, לא יצליחו לרכוש דירות במתחם. משכך, הוצע ליזמית הפרויקט, עיריית תל אביב-יפו, לאפשר סבסוד צולב בפרויקט כך שחלק מהדירות ימכרו במחירים גבוהים יותר על מנת לאפשר הוזלה של דירות אחרות למכירה.

ליווי פרטני של דיירי הדיור הציבורי – במהלך השנה המשיכו הסטודנטים בליווי ומתן סיוע משפטי לדיירי הדיור הציבורי במגוון רחב של נושאים, לרבות: הגשת בקשה למשרד הבינוי והשיכון למעבר דירה בדיור הציבורי עקב התנכלויות חוזרות ונשנות מצד שכנים; הגשת ערעורים למשרד הבינוי והשיכון ולחברת חלמיש בגין גובה שכר דירה; הגשת בקשות להסדרי חוב לחברת חלמיש; הגשת בקשות לעיריית תל אביב-יפו לביטול קנסות בגין הזנחת החצר המשותפת לפי חוק העזר העירוני (שמירת הסדר והניקיון), תש"ס-1980, בטיעון של אכיפה בררנית; דרישה להריסת מבנה בלתי חוקי ששימש לצריכת סמים במתחם; ועוד. בסה"כ טופלו על ידי הסטודנטים כ-20 משפחות בדיור הציבורי.

מיפוי ליקויים במתחם – במהלך השנה ביקרו הסטודנטים בבתי הדיירים הציבוריים המתגוררים במתחמים במטרה לתעד את הליקויים החמורים הקיימים בדירות, שלא תוקנו על ידי חברת חלמיש או משרד השיכון, על אף שהקליניקה התריעה עליהם בעבר. המיפוי הועבר לחברת חלמיש ולמשרד הבינוי והשיכון.

לצורך קידומו של הפרויקט שילבו הסטודנטים בין עבודה משפטית (ניסוח עתירה לבג"ץ, כתיבת בקשות למשרד הבינוי והשיכון, פניות לחלמיש, פניות למשרדי עורכי דין, וכו'), לבין עבודה עם כלל הדיירים המתגוררים במתחמים (מיפוי ליקויים בדירות הציבוריות, וכו').

ב. התחדשות עירונית בבעש"ט

פרויקט זה נועד לגבש וליישם קליניקה להתחדשות עירונית ופיתוח חברתי – כלכלי, במתחם בן 10 בניינים ביפו, בקרקע פרטית הממוקמת בצומת שבין שדרות הבעש"ט לבין שד' ירושלים. במתחמים מתגוררות 180 משפחות יהודיות וערביות, שחלקן מחזיק בדירות בשכירות וחלקן בבעלות פרטית. בשל מצבם הפיסי של המבנים המיושנים, מציעה הקליניקה לדיירים הריסת הבניינים ובנייה חדשה, בניית רצועה מסחרית לאורך שדרות ירושלים והקמת בנין להשכרה ארוכת טווח, כך שחלק מהדירות החדשות יושכר לטווח ארוך והאחרות ימכרו.

בפרויקט לוקחים חלק משרד האדריכלים "קיסלוב-קיי" וחברת יזמות הנדל"ן "גולדן-ארט".

במהלך השנה התקדם הפרויקט באופן הבא:

יעוץ משפטי לדיירי המתחם בנוגע לחתימה על הסכמי טרום התקשרות מול היזם – במהלך השנה חתמו 80% מדיירי 7 מתוך 10 הבניינים הקיימים במתחם על הסכמי טרום ההתקשרות מול היזם. ההסכם, אשר גובש ונוסח על ידי הקליניקה והיזם, נועד להגביל את תקופת הבלעדיות הניתנת ליזם לצורך המשך קידומו של הפרויקט לשנתיים בלבד, שהן פרק הזמן המינימלי המקובל בשוק בהסכמים מסוג זה. בנוסף, הוספה בו הגבלה לפיה אם

בתוך שנה מיום תחילת החתמת הדיירים על ההסכם, לא יושגו בו הסכמות של לפחות 80% מהם, ניתן יהיה לבטלו באופן חד צדדי. החתימות על ההסכם איפשרו את המשך העבודה על הפרויקט.

ארגון בחירות לנציגות דיירים – במהלך השנה סיימה הקליניקה לארגן אספות דיירים בבניינים לצורך בחירת נציגות דיירים שתלווה את התהליך התכנוני והמשפטי מול היזם. לצורך זה, ניסחה הקליניקה מסמך שייפה את כוחם של הנציגים לשמש גורם מתווך ומגשר בין בעלי הדירות לבין היזם, האדריכלים ועורכי הדין; ללוות את התהליך התכנוני מול היזם; ללוות את תהליך המו"מ המשפטי מול היזם (ובלבד שכל הסכם שאליו תגיע הנציגות עם היזם יובא לאישורו של כל בעל דירה ולחתימתו האישית); לעדכן באופן שוטף את כל בעלי הדירות במתחם על ההתקדמות בפרויקט ולהעביר ליזם שאלות והבהרות מצד בעלי הדירות. כל זאת, תוך מילוי התפקיד בהתנדבות, בשקיפות ובתום לב, ומתוך מטרה למקסם את טובת הדיירים.

כתיבת חוות דעת אודות האפשרות לשלב דיור מוגן לקשישים כחלק מפרויקט ההתחדשות העירונית – במתחם מתגוררים דיירים קשישים, הנרתעים מהליכי התחדשות עירונית, ובייחוד ממיזמים של הריסה ובנייה, שמחייבים את עזיבת הבית למשך מספר שנים. בחוות הדעת, סקרו הסטודנטים את המסגרות המשפטיות הקיימות כיום להקמת דיור מוגן לקשישים בתוך המתחם, מתוך מטרה לגבש פתרונות עבור אוכלוסייה זו. חוות הדעת העלתה כי הקמת דיור מוגן במתחם במסגרת המשפטית הקיימת לא תתאפשר בשל היבטים של רישוי ורגולציה. משכך, הועלו אפשרויות למודלים מרוככים של תמיכה בדיירים, כגון: "קהילה תומכת" ו"דיור מוגן בבית", שימשיכו להבחן בשיתוף עם הדיירים הקשישים בשנת הלימודים הבאה. זאת, בנוסף להצעה התכנונית לבנות את הבניין החדש הראשון במתחם עוד בטרם הריסתו, בכדי לאפשר לדיירים הקשישים מעבר אחד בלבד, והמשך מגורים בתוך המתחם מבלי להזדקק לתקופת שכירות מחוץ למתחם.

גיבוש פתרונות ודרכי פעולה להישארות הדיירים הציבוריים המתגוררים במתחם לאחר ההתחדשות העירונית – במתחם מתגוררות מספר משפחות בדיור ציבורי, שנמצא בבעלות חברת חלמיש. במהלך השנה התקבלה הסכמת חלמיש לפרויקט, וכן הגענו להבנות לגבי הצורך להבטיח את הישארותן במתחם גם לאחר פרויקט ההתחדשות. במקביל נערכו פגישות אישיות עם כל המשפחות המתגוררות בדיור הציבורי במטרה ליידע לגבי האפשרויות השונות העומדות בפניהן: רכישת הדירות במסגרת חוק הדיור הציבורי (זכויות רכישה); בחירה בדירה בגודל הנוכחי של דירתם על מנת להימנע מגידול בעלויות שכר הדירה הציבורי; בחירה בדירה בגודל דירות התמורה שיקבלו כל שאר בעלי הדירות המתגוררים במתחם; מעבר לדיור מוגן, וכו'. בנוסף, רואיינו הדיירים בנוגע לצרכיהם במסגרת הפרויקט, על מנת להציג את עמדתם בפני חברת חלמיש ולוודא שבחירתם תקבל מענה הולם. פעילות זו נעשת במקביל לתהליכי הקמת הרשות הממשלתית להתחדשות עירונית, שבמסגרתה נידונות ההשלכות של התחדשות עירונית על דיירים בדיור הציבורי.

גשת נייר עמדה לוועדה המיוחדת לדין בהצעת חוק הרשות הממשלתית להתחדשות עירונית – במסגרת הדיונים בוועדה על הקמת הרשות הממשלתית להתחדשות עירונית, הגישו הקליניקה ומרכז הגר נייר עמדה שבו הוצע כי על מנת לפעול לגיבוש הסכמות הדיירים לביצוע מיזמים להתחדשות עירונית, יעשו פעולות להעצמת הדיירים באמצעות מימון גופים המתמחים בתחום זה, ובהם עמותות, תאגידים עירוניים וארגונים ללא כוונת רווח, הפועלים בשיתוף עם הדיירים.

כתיבת חוות דעת אודות הדרך המתאימה ביותר לעיגון נושא השכירות ארוכת הטווח בפרויקט – במסגרת הפרויקט עתיד להיבנות בניין לשכירות ארוכת טווח שיכלול 100 יחידות דיור. במסגרת חוות הדעת נבחנו מספר חלופות לעיגון נושא שכירות ארוכת הטווח בפרויקט, וביניהן עיגון השכירות בקליניקה חדשה, הפקעת חלק מהקרע לטובת מטרה ציבורית, שהיא בניית בניין לשכירות ארוכת טווח שיהיה בבעלות הרשות המקומית, קביעת תנאים בקליניקה וכו'.

עריכת סקר וראיונות עם שוכרי דירות במתחם – שלישי מהדיירים המתגוררים כיום במתחם הם שוכרים, אוכלוסייה שלא זוכה להתייחסות במסגרת הליכי התחדשות עירונית, בשל העדר חזקה קניינית מסוג בעלות. במסגרת הסקר, שהכנתו לוותה על ידי מרכז הגר, נבחנו מספר חלופות שנועדו לאפשר את הישארותם של השוכרים במתחם גם לאחר סיום ההתחדשות, לרבות קבלת זכות ראשונים למגורים בדירות לשכירות ארוכת הטווח. במסגרת הסקר נאספו נתונים אודות אוכלוסיית השוכרים, עמדותיהם לגבי חששות מהשפעת הפרויקט עליהם, וכן רצון למעורבות בו.

עריכת מכרז לבחירת משרד עורכי דין שייצג את הדיירים במו"מ המשפטי מול היזם – על מנת להתחיל את המו"מ המשפטי על החתימה על ההסכם הסופי שבין הדיירים ליזם, ניהלה הקליניקה מכרז לבחירת משרד עורכי דין פרטי שייצג את הדיירים. במכרז פורטו מגוון השירותים המשפטיים הנדרשים וכן גובה שכר הטרחה המוצע על ידי היזם. המו"מ על תנאי המכרז נעשה על ידי הקליניקה כמייצגת את נציגות הדיירים.

לצורך קידומו של הפרויקט שילבו הסטודנטים בין עבודה משפטית, שכללה ניסוח חוות דעת, כתיבת ניירות עמדה, הסבר על הסכם טרום ההתקשרות לדיירים ועריכת מחקרים משפטיים, לבין עבודה קהילתית שכללה סיוע בארגון אספות דיירים, עמידה בקשר שוטף איתם לצורך הסברים על הקליניקה המוצעת, ועוד.

הקליניקה לזכויות ניצולי שואה

כללי

בשנת הלימודים החולפת פעלה הקליניקה בהנחייתה האקדמית של עו"ד מורן שדה ובהנחייתן הקלינית של עו"ד יעל הבסי-אהרוני ועו"ד ליעד סטרולוב. בקליניקה נטלו חלק 22 סטודנטים. במהלך השנה החולפת החלה הקליניקה להרחיב את פעילותה גם לתחום הזקנה, לקראת הפיכתה לקליניקה לזכויות ניצולי שואה ולזקנה.

הפעילות העיונית בקליניקה

כחלק מהתוכנית העיונית, נערכו שיעורים שבועיים בהם סקרנו ודנו בהתפתחות המשפטית של סוגיית הפיצויים לניצולי השואה בישראל, החל מראשית שנות החמישים ועד ימינו. עסקנו בהרחבה בהתפתחות החקיקתית לאורך השנים, וכן בהתפתחות הפרשנות הפסיקתית של חוק נכי רדיפות הנאצים (התשי"ז - 1957) על ידי בתי המשפט בישראל, התפתחות אשר הרחיבה את מעגל הזכאים לפיצוי באופן דרמטי. עמדנו על הדינמיקה המשפטית שאפיינה מהלך פסיקתי זה, על השינויים החברתיים והתרבותיים שאפשרו אותו, וכן על ההשלכות שיצר, ועשוי להמשיך וליצור.

במחצית השנייה של שנת הלימודים הרחבנו את המבט אל עבר סוגיות נוספות הנוגעות לפיצוי והשבה של רכוש וחפצי אמנות לניצולי שואה או קרובים של נספים, כמו גם אל עבר קבוצות אוכלוסייה אחרות בחברה הישראלית בעלות מאפיינים דומים - זקנים ואנשים עם מוגבלויות.

בשיעור האקדמי לקחו חלק אורחים רבים: עו"ד גד וייספלד, אשר סיפר על ניהול התיק בעניינם של ילדי טהרן, על הזכייה בהליך בבית המשפט המחוזי ועל הערעור שהפך את פסק הדין בבית המשפט העליון; ד"ר מאיר בניה, ההיסטוריון של הרשות לזכויות ניצולי שואה (להלן: "הרשות"), אשר הציג בפני הסטודנטים את הייחוד שבעבודה משפטית-היסטורית; פרופ' ז'וזה ברונר-זהבי מהפקולטה למשפטים והמכון להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות באוניברסיטת תל אביב, אשר עסק בסוגיה של אלימות מינית במלחמת העולם השנייה, כסוג נוסף וייחודי של אלימות, בתוך מכלול האלימות הרבה שהייתה מנת חלקם של קורבנות המלחמה.

לקראת סוף שנת הלימודים ערכנו ערב עיון בנושא השבת אוצרות אומנות שנבזזו בשואה, אשר הוקדש לזכרו של ד"ר אדוארד קוסוי ז"ל, ידיד הפקולטה והקליניקה, ולזכר אחיותיה של הגב' קרין עורי, קיציה קרוננטל (1932-1942) ואניה קוסוי (1934-1943). בפאנל הדוברים לקחו חלק עו"ד אלינור קרויטורו, מנהלת אגף איתור ומידע בחברה לאיתור ולהשבת נכסי נספי השואה בע"מ, אשר הציגה את הבסיס החוקי מכוחו פועלת החברה להשבה, כמי שמעורבות בהשבת נכסים ויצירות אומנות ליורשים של נספי שואה. כמו כן נשאה דברים גם הגב' יהודית שן-דר, לשעבר סגנית מנהלת אגף המוזאוניום והאוצרות לאומנות ביד ושם, אשר הציגה את 'כוח המשימה גורליטי'.

לסיום השנה ערכנו יום סיור ב"יד ושם". במסגרת הסיור נחשפנו לאגפים ופעילויות שונות במוזיאון, ביניהם הארכיון, אגף חסידי אומות עולם, אוסף הסרטים של יד ושם, ועוד.

הפעילות המשפטית בקליניקה

במהלך השנה החולפת חלו שינויים משפטיים וחברתיים שונים הן בתחום ניצולי השואה והן בתחום הזקנה:

בתחום זכויות ניצולי השואה, העבודה הקלינית המשיכה להיות מושפעת מ'התוכנית הלאומית'. קליניקה זו הביאה להכנסתם של יוצאי המחנות והגטאות, שעלו ארצה לאחר שנת 1953, למעגל הזכאים מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים תשי"ז-1957 (חוק הנר"ן). הכנסת האוכלוסיות הללו למעגל מקבלי התגמולים העניקה להם תגמול חודשי בסיסי גבוה יותר, וכן את האפשרות להגדיל את התגמול על ידי העלאת אחוזי הנכות. התוכנית הלאומית העניקה גם מענק שנתי בגובה 3,600 ₪ וכן תרופות חינם לכל שמי ששהה בעוצר, גורש, או נרדף בנסיבות שאינן מחנות וגטאות, ועלה ארצה לאחר 1953. במבט לאחור ניתן לומר במידה גבוהה של ודאות, כי התוכנית הלאומית היוותה למעשה פריצת דרך נוספת של מדינת ישראל, בתפיסת תפקידה בנוגע לפיצויים לניצולי שואה. בתקופה שחלפה מאז נכנסה לתוקפה התוכנית הלאומית בחודש יוני 2014, נחתמו על ידי שר האוצר הנוכחי, מר משה כחלון, שלוש החלטות מנהליות אשר קבעו זכויות מסוגים שונים לאוכלוסיות שונות מקרב ניצולי השואה, מקום בו לא היו זכויות לפיצויים או תגמולים. הדבר נעשה כחלק ממגמה להגדיל את התמיכה בניצולי השואה. רצף התיקונים וההחלטות המנהליות הגדילו, כאמור, את מספר הזכאים לתגמול. הדבר הטיל עומס נוסף על הוועדות הרפואיות ברשות והביא, באופן טבעי, להמשך זרם הפניות של ניצולי השואה לקבלת ייעוץ מצוות הקליניקה אודות זכויותיהם.

גם בתחום שכר הטרחה, המשיכו התיקונים של חוק נכי רדיפות הנאצים וחוק הטיפול בתביעות של קרבנות השואה (המכונים בצוותא: תיקון 20 לחוק הנר"ן) להשפיע על העבודה הקלינית. הגבלת שכר הטרחה שהוכנסה לחוקים אלו החלה להיבחן לאורך השנה החולפת במבחן המציאות, ולצד זה התקבלו גם תיקוני חקיקה משלימים המכונים תיקון 21 ותיקון 22 לחוק הנר"ן. המעורבות של הקליניקה בשנה"ל תשע"ה בהליכי החקיקה ובהליכים המשפטיים שנלוו לתיקון 20, הפכה את הקליניקה לבעלת מומחיות בכל אותן סוגיות חדשות בהקשר לשכר טרחה, שנולדו בעקבות התיקונים. מאז נתקבלו תיקוני החקיקה, הקליניקה מייצגת ומייצגת ניצולים במקרים של דרישות מצד עורכי דין לשכר טרחה בניגוד לחוק; מטפלת בהגשות תביעות להשבת שכר טרחה עודף שכבר נגבה; ואף מהווה גורם מומחה ומוסמך גם לעורכי דין נוספים הפועלים בתחום. השינויים שתוארו לעיל הביאו להמשך זרם הניצולים אל הקליניקה בבקשות סיוע במיציא זכויות, הן מול הרשות והן מול עורכי דין, ובמהלך שנת הלימודים נתנה הקליניקה, מעבר לטיפול וייצוג פרטניים, גם מענה ראשוני לעשרות פניות טלפוניות.

בתחום הזקנה, אנו עדים לשינויים בעולם המשפטי והחברתי של הזקנה, המבוסס על ההבנה כי רצונו של האדם (גם המבוגר) כבודו, וכי לא ניתן עוד להכתיב לאנשים כיצד יראו חייהם הכלכליים, הבריאותיים והרוחניים, גם

אם מדובר בשלבים האחרונים של חייהם. כאמור, השנה החלה הקליניקה לטפל בתיקים בהם הזקנה היוותה גורם לקיפוח, לאפליה או לקושי שבו נתקל הזקן, והיא גם הייתה, ברוב המקרים, הסיבה להעדר היכולת של הזקן להביא לפתרון הבעיה. באופן ספציפי טיפלה הקליניקה במגוון תיקים בתחומים שונים, ביניהם זקנה ודיוור ציבורי, זקנה וצרכנות, כשרות משפטיות ואפוטרופסות, ביטוח לאומי, ביטוחים סיעודיים ועוד. במקביל החלה הקליניקה לפתח שיתופי פעולה עם גופים רבים העוסקים בייעוץ משפטי לזקן, כגון: המועצה הישראלית לצרכנות, מחלקת הרווחה של עיריית תל אביב, מחלקת הרווחה של עיריית דימונה, עמותות העוסקות בייעוץ משפטי לזקנים דוגמת עמותת 'המשפט בשירות הזקנה'. שיתוף פעולה משמעותי במיוחד, אשר קרם עור וגידים במהלך השנה החולפת, הינו עם האגף לסיוע משפטי (תחום כשרות משפטיות ואפוטרופסות), ולאחרונה החלה הקליניקה לקבל מינויים מהאגף לייצוג לקוחות בתחום של "ביטולי אפוטרופסות ומינויים של תומכי החלטות" בבית המשפט לענייני משפחה.

שיתופי הפעולה המתוארים לעיל, אשר החלו להבשיל במהלך השנה החולפת לאחר עבודת שטח אינטנסיבית של המנחות הקליניות, הינם בעלי ערך חשוב במיוחד, שכן הם ממצבים את הקליניקה כמי שמפתחת מומחיות בתחום של זקנה באופן רחב, ומסוגלת לתת מענה משולב - לזקנים באופן כללי, ולניצולי שואה באופן הוליסטי, הן כניצולי שואה והן כזקנים. הכניסה של הקליניקה לעולם המשפטי של הזקנה יצרה הפריה בין הידע המשפטי של הקליניקה בתחום ניצולי השואה לבין הידע הנרכש בתחום הזקנה. לאור זאת, אין בליבנו ספק כי המשך המהלך יביא עמו הטבה, בראש ובראשונה בייעוץ ובייצוג שמעניקה הקליניקה לניצולי השואה, אך כמובן גם בייעוץ ובייצוג שמעניקה הקליניקה לזקנים בכלל.

לאור ההתפתחויות הנ"ל טופלו השנה כ-50 תיקים וניתן סיוע טלפוני ליותר מ-200 פונים נוספים. הסטודנטים קיבלו הנחיה צמודה בכל הקשור למענה טלפוני, ובכלל זה כיצד לשוחח עם לקוח, אילו שאלות לשאול/לא לשאול; כיצד להנגיש את הזכויות השונות ללקוחות; מהם נתונים המהווים סימן לאי מיצוי זכויות; החשיבות של התייחסות למאפיינים ייחודיים של לקוחות זקנים - כיבוד פרטיותו ורצונו של הלקוח לדון בנושאים מסוימים בלבד; וכיצד בזה. גם השנה לקחו הסטודנטים חלק פעיל בכל שלבי התיק, כולם ערכו תצפית בדיוני ועדת הערר ורובם אף נכחו בדיונים הנוגעים ללקוחות עמם עבדו.

מפאת קוצר היריעה יכלול הדו"ח תיאור תמציתי של מספר תיקים נבחרים בלבד, ולאחר מכן יובאו נושאים עקרוניים בהם עסקה הקליניקה.

ועדה רפואית עליונה, הכרה במחלות נוספות ותגמול לפי הכנסה - א' הגיעה לקליניקה דרך סניף עמך בנתניה. מזה שנים רבות א' סובלת מתגובה נפשית קשה לרדיפות הנאצים כמו גם לאירועים שונים בחייה, אשר אופן ההתמודדות שלה עמם נובע מהחוויות הקשות אותן עברה כילדה. טרם פנייתה אלינו א' הגישה בקשה להעלאת אחוזי הנכות בגין תגובה נפשית לרדיפות ונדחתה. ביקרנו בביתה של א', בשל הקושי הרב בו נתקלה להגיע למשרדנו. במהלך הביקור פרשה בפנינו א' את מצוקתה הפיזית והרגשית. הקליניקה ייצגה את א' בוועדה רפואית עליונה אשר בעקבותיה הועלו אחוזי הנכות של א' בגין תגובה נפשית לרדיפות. בנוסף במהלך הביקור התברר כי היא סובלת מאוסטאופורוזיס וכן כי היא עשויה להיות זכאית לתגמול לפי הכנסה. בקשה להכרה באוסטאופורוזיס ובקשה לתגמול לפי הכנסה הוגשו על ידי הקליניקה ושתייהן אושרו. בעקבות עבודת הקליניקה זוכה א' לתגמול חודשי הגבוה בכ- 4,000 ₪ מזה שקיבלה טרם פנייתה.

סטודנטים: אור גולוד-ברזילי וצביקה מרקס.

ערר בפני ועדת הערר - ד' הינו ניצול שואה אשר שהה במספר מחנות עבודה במהלך שנות המלחמה. עוד בטרם נסתיימה המלחמה ברח ד' מהמחנות והצליח לעלות לארץ. ד' לחם במלחמת השחרור, הקים משפחה והפך לדמות מרכזית בעיר מגוריו. רק בתחילת שנות ה-2000 פנה לראשונה לבקש פיצויים מהרשות בגין רדיפות

הנאצים. תשובה לבקשתו נתקבלה רק בתחילת שנת 2013, 12 שנים לאחר שזו הוגשה. לאחר שחלפה למעלה משנה מאז פנתה הקליניקה לראשונה לרשות בעניינו של ד', נתקבלה תשובתה של הרשות אשר מסרבת להכיר בד' כזכאי לתגמולים רטרואקטיביים. ביוני הוגש ערר בדרישה לקבוע את יום הגשת הבקשה כיום תחילת הזכאות של ד' לתגמולים. דיון בערר נקבע לנובמבר 2015. סטודנטים: עינב אוראל כהן, גל נורסקי ושירה שחם.

ייצוג מול ביטוח לאומי, ערר לוועדת הערר, שמירה על הטבות נלוות להבטחת הכנסה - עניינה של א' הגיע לקליניקה בעקבות פנייתו של הנכד שלה, סטודנט לשעבר בקליניקה. א' הייתה זכאית לתגמול מכוח חוק ההטבות ולהשלמת הכנסה מהביטוח הלאומי. בעקבות הקליניקה הלאומית הוכרה א' כזכאית לכלל הזכויות על פי חוק נכי רדיפות הנאצים. כמו כן נקבע שא' תהיה זכאית לתגמול לפי הכנסה מהרשות תחת זכאותה להשלמת הכנסה מהביטוח הלאומי וכי ההטבות הנלוות להשלמת הכנסה תישמרנה. אלא שזכאותה של א' ובעלה להשלמת הכנסה הופסקה עוד בטרם הוענק להם תגמול לפי הכנסה וכן הופסקו חלק מההטבות הנלוות. הגענו יחד עם א' ובעלה לסניף הביטוח הלאומי בעכו ובעקבות פניותינו הושבה להם קצבת השלמת הכנסה שנשללה בטעות, הופסקו הניכויים מקצבתם והושבו להם הסכומים שנגבו בעבר. כמו כן הוגש ערר הדורש להקדים את מועד הזכאות של א' לתגמול לפי הכנסה, הליך אשר נמצא בעיצומו. פנינו לעיריית עכו ולביטוח לאומי בבקשה לתקן את הפגיעה שלא כדין בהטבות הנלוות של א', פניות אשר נענו בחיוב וההטבות הושבו. סטודנטים: ניר גונן ומאי הרמלך.

בקשה לבחינה חוזרת של אחוזי הנכות - א' מלווה על ידי הקליניקה זו השנה השנייה, לאחר שהופנתה לקליניקה על ידי ועדת הערר. בתקופת הזמן בה מייצגת הקליניקה את א' הכירה הרשות בבעיות הגב הקשות ממנה סובלת א' כקשורות לרדיפות ונוספו לה אחוזי נכות בגין תקנה 12. תקנה זו מאפשרת לוועדות רפואיות להוסיף לניצולים אחוזי נכות בגין מצב כללי, גיל, מקצוע וכד'. על אף שמדובר בתוספת הנתונה לשיקול דעתה של הוועדה הרפואית, קבעה הפסיקה כללים להחלטה ולהסרתה. במסגרת העבודה עם א' התברר כי במשך שנים רבות לא הוענקו לה אחוזי נכות במסגרת תקנה 12, זאת למרות שלאורך השנים היה בידי הוועדה מידע רב על בעיות רפואיות נוספות מהן סובלת א' והשפעתן על תפקודה הכללי והמקצועי. כבר בשנת תשע"ד פנינו לרשות בבקשה שכל תיקה של א' ייבחן מחדש ותוענק לה תוספת תקנה 12 אשר הגיעה לה לאורך השנים. פנייה זו נענתה בשלילה במכתב מנומק מטעם הרשות. בשנת הלימודים הנוכחית הוצאנו תחת ידינו מכתב תשובה מנומק ומפורט, בעקבותיו ניאותה להביא את תיקה של א' בפני ועדה רפואית אשר תבחן את העניין. לצורך כך הכנו מסמך בו מפורטים המידע והמסמכים אשר הצדיקו את החלטת תקנה 12 בכל אחת מהפעמים, ארבע במספר, בהן עלה עניינה של א' בפני ועדה רפואית וזו לא העניקה לה אחוזי נכות מתוקף התקנה. אנו ממתניים כעת לדיון בוועדה הרפואית. ככל שתתקבל בקשתנו בעניין זה תהיה א' זכאית לתגמול רטרואקטיבי של עשרות אלפי שקלים. בנוסף, במהלך שנת הלימודים הגישה הקליניקה בקשה לתגמול מוגדל לפי הכנסה עבור א' ובן זוגה ושתייהן אושרו. סטודנטים: אור ריבק וספיר שלזינגר.

ועדה רפואית עליונה וערר לוועדת הערר - א' היא ניצולת שואה אשר עברה לפני מספר שנים כריתה של חלק מהמעיים הגס בעקבות גידול סרטני שהתגלה בגופה. בעקבות ניתוח זה היא איבדה שליטה בסוגרים וכל חייה השתנו. א' הייתה זכאית לתגמולים מכוח חוק ההטבות ולאחר קבלתה של הקליניקה הלאומית הגישה בקשה להכיר בסרטן ממנו היא סובלת כקשור לרדיפות הנאצים. בקשתה נתקבלה אך הקשר הוכר בשיעור של מחצית בלבד. הקליניקה ייצגה את א' מול ועדת הערר. בכתב הערר טענו כי הפרשנות של מסקנות ועדת שני הנוגעות לסרטן המעי הגס, על ידי הרשות, שגויה וכי אבדן שליטה בסוגרים מהווה נכות משמעותית המצדיקה הכרה בקשר מלא בין המחלה לבין הרדיפות. במקביל לניהול ההליך המשפטי, א' עברה ניתוח לב קשה וכן נאלצה להתמודד עם משברים משפחתיים לא קלים. א' חששה מאוד מהגעה לדיון ולכן פנינו לרשות בבקשה לקבל לפני משורת הדין את טענתנו. הרשות נענתה לבקשתנו ומחלת הסרטן של א' הוכרה בקשר מלא לרדיפות

והיא ממתינה כעת לוועדה רפואית בעניינה. במקביל הוגש ערעור על החלטת ועדה רפואית קודמת אשר קבעה כי יש להחיל את תקנה 12 רק על חלק מהמחלות מהן היא סובלת. עניין זה יועלה אף הוא בוועדה הרפואית הקרובה. סטודנטים: ניר גונן, מאי הרמלד, עינב אוראל כהן, גל נורסקי ושירה שחם.

ערר לוועדת הערר, בקשה להכרה במחלות נוספות - הקליניקה מונתה על ידי האגף לסיוע משפטי לייצג את לי בערר על ההחלטה שלא להכיר במחלת הדמנציה ממנה הוא סובל כקשורה לרדיפות. לי מוכר כיום כניצול מהמעגל השני ולכן, על פי מסקנות ועדת שני, אינו זכאי להכרה בדמנציה כקשורה לרדיפות. אלא שלאחרונה הוסיפה גרמניה את רובע יוג' בונאר, אשר שימש כגטו סופיה ובו התגורר לי, לרשימת הגטאות המוכרים ועל כן יש להכיר בו כניצול מהמעגל הראשון. מבדיקת התיק נמצא כי שיוכו של לי למעגל הראשון אף ישפיע על שיעור ההכרה במחלת הסוכרת ממנה הוא סובל. במקביל התברר כי לי עיוור בעין אחת כתוצאה מאירוע אלים שהתרחש במהלך הרדיפות, אך הוא אינו מוכר כקשור אליהן. הקליניקה הגישה ערר על ההחלטה לשייך את לי למעגל השני ולדחות את בקשתו להכרה בדמנציה. כמו כן ביקשנו בערר כי ככל שיתקבל, יתוקן שיעור ההכרה בסוכרת. דיון בערר נקבע לאוקטובר. במקביל הוגשה לרשות בקשה להכרה בעיוורון בעין ימין כקשורה לרדיפות. סטודנטים: יוני נציס ועפרי סגל.

ערר לוועדת הערר, בקשה להכרה במחלות נוספות - הקליניקה מונתה על ידי האגף לסיוע משפטי לייצג את פי בערר על ההחלטה שלא להכיר ביתר לחץ הדם, מחלת הלב והאירוע המוחי שעבר כקשורות לרדיפות. בפגישה עם פי התברר כי הוא סובל מליקוי ראיה חמור בשל מחלת עיניים שהתפרצה עת נלקחה משפחתו עם הנאצים בנסיגתם מרומניה. התנאים הקשים מהם סבל וחוסר היכולת לקבל טיפול רפואי גרמו לכך שאיבד כמעט לגמרי את ראייתו בעין אחת. אף על פי כן ליקוי הראיה אינו מוכר כקשור לרדיפות. הגשנו ערר לוועדת הערר על ההחלטה שלא להכיר במחלות מהן סובל פי כקשורות לרדיפות. עוד בטרם נתקיים דיון בערר קיבלה הרשות את טענותינו וכל המחלות הוכרו. אנו ממתנינים לוועדה רפואית בעניינו של פי. בנוסף הוגשה בקשה להכיר בליקוי הראיה של פי כקשור לרדיפות. סטודנטים: לעינת טודנו וזואי קמיל.

ייצוג בנושא שכר טרחה - א' פנה אלינו באמצעות בנו, לאחר שקיבל דרישת שכר טרחה מעורך דין אשר בעבר ייצג אותו בבקשה לקבלת רנטה סוציאלית מגרמניה. בעקבות תיקון החוק הגרמני היה א' זכאי לתשלום נוסף מגרמניה, אך החליט שלא לייפות את כוחו של עורך הדין לצורך כך. אלא שעורך הדין פעל בכל זאת בשם א' ולאחר שנתקבלו הכספים דרש שכר טרחה בעבורם. הקליניקה מייצגת את א' בתכתובת מול עורך הדין בדרישה להסיר את דרישת שכר הטרחה. סטודנטים: עינב אוראל כהן, גל נורסקי ושירה שחם.

עושה של חברות שיווק טלפוניות - א' הינו ניצול שואה סיעודי אשר מצבו הפיזי והמנטלי קשים. הוא מטופל על ידי מטפל זר המתגורר בביתו ובתו היחידה מתגוררת בחו"ל. מתנדבת אשר נמצאת אתו בקשר זה זמן רב גילתה, כי בשנים האחרונות נפל א' קורבן לחברות שיווק טלפוני אשר גרמו לו להזמין ולרכוש מוצרים ממוצרים שונים בשווי של למעלה מ 20,000 ₪. לאחר קבלת הפניה התברר כי מדובר בפרקטיקה מוכרת בקרב חברות שיווק טלפוני אשר פונות לזקנים ומשכנעות אותם לקנות ולהזמין מוצרים תוך שהן נוקטות בשיטות מכירה מפוקפקות. לאחר משלוח המוצרים מונעות החברות מהלקוח את הזכות לבטל את העסקה ולקבל את כספו בחזרה, תוך שניצול כל שיחה על מנת לנסות ולבצע עסקה נוספת. הקושי בייצוג תיקים אלה הוא הזמן הרב שחולף מיום העסקה ועד שהעניין מתגלה על ידי קרוב משפחה או אדם אחר וכן הקושי של הלקוח לעמוד על השתלשלות האירועים, מחסור בחומר כתוב וכד'. בשנת תשע"ד פנינו לחברות האשראי ולרשות לסחר הוגן במשרד הכלכלה בתלונה על החברות אשר בצעו עסקאות עם א'. השנה נעזרנו במועצה הישראלית לצרכנות וכתוצאה מכך ניאותרו כמה מהחברות להשיב לא' חלק מהסכומים ששילם. בימים אלו מנסה הקליניקה להסדיר השבה נוספת בגין שוברי זיכוי שניתנו לא' על אף שביקש לבטל את העסקאות ולהשיב לו את כספו. סטודנטים: אור גולוד-ברזילי וצביקה מרקס.

נושאים עקרוניים: בעת הטיפול בפניות שונות של ניצולים נתקלו הסטודנטים בנושאים אשר יש צורך להתייחס אליהם בצורה רחבה ועקרונית יותר, כדלקמן:

הגבלת שכר טרחה בגין זכאות בעקבות החלטה מנהלית של משרד האוצר ותיקון חוק הגטאות הגרמני - במהלך שנות פעילותה של הקליניקה פנו אליה ניצולים רבים יוצאי לוב אשר נדרשו לשלם סכומים גבוהים למי שטיפלו בבקשותיהם להכרה כניצולים ברשות, בקשות אשר הוכרו באופן גורף בעקבות החלטה מנהלית של שר האוצר מאוקטובר 2010. חלק מהניצולים אף נדרשו לשלם למטפלים, עורכי דין וכאלו שאינם עורכי דין, אשר הבקשות שהוגשו באמצעותם נדחו. חלק מהניצולים נדרשו לשלם ליותר ממטפל אחד ולרבים נפתחו תיקים בהוצאה לפועל.

באוגוסט 2014 נכנס לתוקף תיקון לחוק הגטאות הגרמני המעניק לניצולים אשר עבדו בגטאות רנטה סוציאלית, רטרואקטיבית משנת 1997. בעקבות זאת נשלחו מכתבים לזכאים או לעורכי דינם בהם מבקשת גרמניה מהניצול לבחור בין קבלת סכום רטרואקטיבי והפחתה של הגמלה, לבין ויתור על הזכות לקבלת רנטה רטרואקטיבית והותרת סכום הגמלה על כנו. החל מספטמבר 2014 החלו להגיע לקליניקה פניות של ניצולים אשר בעקבות התיקון לחוק הגרמני נדרשו לשלם סכומים גבוהים לעורכי דין אשר ייצגו אותם בבקשה המקורית לקבלת הרנטה. מבדיקת התיקים התברר כי על אף שמדובר היה במילוי טופס, גבו עורכי הדין אחוזים גבוהים מהתשלום החד פעמי שקיבלו לקוחותיהם. בנוסף התברר שבמקרים רבים בחר עורך הדין בשם לקוחו את מסלול התשלום, מבלי לקבל את הסכמת הלקוח.

שתי הסוגיות הללו הביאו להצעה לתיקון חוק נכי רדיפות הנאצים וחוק הטיפול בתביעות של קרבנות השואה (הסדר טיפול), כך ששכר הטרחה במקרים אלה יוגבל. החוק הוחל רטרואקטיבית על הסכמי שכר טרחה שכבר נחתמו ואף על כספים שכבר שולמו וכלל התייחסות להשבה של כספים על ידי עורכי הדין. הקליניקה הייתה שותפה לדיון המכריע בוועדת החוקה, חוק ומשפט אשר בה נוסח התיקון באופן סופי, טרם קבלתו בכנסת ב-29.12.2014. לאחר קבלת התיקון לחוק הוגשו לבג"ץ ארבע עתירות בדרישה לבטלו. הקליניקה, יחד עם הקליניקה לזכויות ניצולי שואה וזקנים באוניברסיטת בר אילן, ביקשה להצטרף להליך כידיד בית משפט. בג"ץ קיבל את הבקשה באומרו כי הקליניקות הן אלו שמייצגות את קולם של ניצולי השואה, אשר לא עורכי הדין ולא המדינה מייצגים אותם. לאחר דיון ארוך ובהתאם לעמדת הקליניקות נדחו כל ארבע העתירות.

מאז קבלת התיקון ודחיית העתירות מטפלת הקליניקה בפניות רבות העוסקות ביישום החוק - סיוע לניצולים בבחינת עניינם וזכאותם להשבה, ייעוץ בהכנת בקשות השבה של כספים ששולמו, סירוב של עורכי דין להשיב כספים, תכתובת עם עורכי דין בעניין חלותו של התיקון על מקרים שונים ועוד. סטודנטים: ניר גונן, מאי הרמלך, עינב אוראל כהן, גל נורסקי, עפרי סגל, אור ריבק, שירה שחם.

תגמול לאלמנים של ניצולים שהיו זכאים לתגמול לפי הכנסה - ר' פנתה לקליניקה לצורך בדיקה של הכנסותיה מהביטוח הלאומי ומהרשות. במהלך בדיקה זו התברר כי ר' מקבלת תגמולים מהרשות בשל היותה אלמנתו של ניצול שואה אשר היה זכאי בחייו לתגמול לפי הכנסה. בשל העובדה שבעלה היה זכאי לתגמול לפי הכנסה, זכאית אף היא לתגמול, אך בסכום נמוך יותר ובקיזוז הכנסותיה. תוצאת הדברים היא שהסכום אותו מקבלת ר' נמוך מקצבת הנכות אותה קיבל בעלה בחייו ובוודאי מהתגמול הכולל אותו הוא קיבל. משכך פנתה הקליניקה לרשות בבקשה להעניק לאלמנים ואלמנות של ניצולים, אשר היו זכאים לתגמול לפי הכנסה, סכום השווה לקצבת הנכות של המנוח או תגמול לפי הכנסה, לפי הגבוה מבין השניים. הנושא עדיין נמצא בבדיקת הרשות. סטודנטים: עינב אוראל כהן, גל נורסקי ושירה שחם.

ייצוג בנושא תגמול לפי הכנסה למי שנכותו עולה על 50% - במהלך השנה נתקלו הסטודנטים בניצולים רבים אשר אינם מודעים לאפשרות לקבל תגמול לפי הכנסה, מעין השלמת הכנסה המשולמת על ידי הרשות. כך היה

במקרה של א' אשר עניינה הובא לעיל. הדבר בולט במיוחד כאשר אחוזי הנכות המאושרים לניצול עולים על 50%, אז תשלום הרשות את הכנסותיו לכ-8,800 ₪. בעקבות זאת בחרו הסטודנטים לפנות לרשות בבקשה כי תפעל באופן אקטיבי ליידע ניצולים על זכאותם האפשרית לתגמול לפי הכנסה, במיוחד בעת קבלת החלטה על עליית אחוזי נכות ל 50% ומעלה. סטודנטים: ניר גונן ומאי הרמלך.

הזכות להליך הוגן והצורך בנוהל במקרים של הטרדה מינית במסגרת שעות חוק סיעוד - פ' פנה לקליניקה בעקבות החלטתה של חברת סיעוד המעניקה לו שירותים מכוח חוק סיעוד לצמצם למשך חודשיים את מספר השעות בהן נמצאת מטפלת סיעודית בביתו, זאת בעקבות תלונה שהוגשה נגדו בגין הטרדה מינית. החלטה זו אושרה על ידי המוסד לביטוח לאומי מבלי שניתנה לפ' האפשרות להשמיע את גרסתו ועמדתו ותוקפה אף הוארך פעמיים. טיפול בעניינו של פ' העלה התנהלות בעייתית של המוסד לביטוח לאומי אשר אינו עורך כל בקרה על בדיקת התלונה על ידי חברת הסיעוד. הקליניקה ייצגה את פ' בוועדת עררים מקצועית בביטוח הלאומי, שם נמנעה ממנו ומהקליניקה הזכות לעיין במסמכים אשר היוו בסיס להחלטה בעניינו. לאחר הדיון בוועדה הודיעה החברה כי היא חוזרת בה מהחלטתה והיא תחזור להעניק לו את מלוא שעות הסיעוד להן הוא זכאי. אף על פי כן שוקדת הקליניקה על פנייה למוסד לביטוח לאומי, בבקשה כי יפורסם נוהל אשר יתייחס לסוגיה רגישה זו וירענן את זכויות הזקנים בהליך החלטה על אופן ביצוע שעות הסיעוד להן הם זכאים. סטודנטים: אור גולוד-ברזילי וצביקה מרקס.

הקליניקה לזכויות עובדים

בללי

בשנה החולפת השתתפו בקליניקה 20 סטודנטיות וסטודנטים, בהנחייתם האקדמית של ד"ר תמי קריכלי –כץ (סמסטר א') ועו"ד איתי סבירסקי (סמסטר ב'). עורכי הדין איתי סבירסקי, יעל יאסו ועמליה שרייר שימשו כמנחים קליניים בסמסטר א', ובסמסטר ב' עורכות הדין עידית צימרמן, יעל יאסו ושלומית שליט שימשו מנחות קליניות.

הסטודנטים עסקו בסוגיות מגוונות מתוך עולם העבודה הישראלי, תוך התמקדות בקידום זכויות עובדים ובפרט בקידום זכויותיהם של עובדים מוחלשים או כאלה המועסקים באופן פוגעני. העבודה התבצעה תוך שימוש בכלים משפטיים שונים, כגון ליווי התארגנויות עובדים, תיקי ליטיגציה עקרוניים, קידום מדיניות, מיצוי זכויות ופרויקטים קהילתיים.

הפעילות העיונית בקליניקה

בחלק הראשון של השנה נכללו בעיקר שיעורי מבוא בנושאים הרלבנטיים לתחומי העיסוק של הקליניקה: מבוא לאי שוויון וחשיבה מעמדית, מבוא לפרויקט התארגנות העובדים, מבוא לעקרונות דיני העבודה (פרופ' מונדלק), מבוא למחקר משפטי ולייצוג אוכלוסיות חלשות, סקירה של חזון הקליניקות והתפתחותן מבחינה היסטורית פוליטית ואתית (פרופ' נטע זיו) ושיעור בנושא העסקה קבלנית. בנוסף, הקליניקה ערכה סיור לימודי בכנסת, והחלה בשמיעת "שיעורי התיקים", בהם מתקיים דיון על התיקים המטופלים על-ידי הסטודנטים, ובהם הובילו הסטודנטים את הצגת התיקים ואת הדיון המשפטי, בסיוע המנחים. סה"כ התקיימו שבעה שיעורי תיקים במהלך השנה (בגלל השביתה הוצג יותר ממקרה אחד בכל שיעור). גם השנה הסטודנטים ערכו משימת תצפיות בבית הדין לעבודה, שסוכמה בדיון כיתתי על מסקנותיהם מהצפייה המודרכת בדיונים, ופגישה עם כב' השופט

דורי ספיבק. לבסוף, שמעו הסטודנטים שתי הרצאות אורח מעו"ד עופר יוחננוף, היועץ המשפטי להתאחדות התעשיינים, ומר אילן לוי, לשעבר הממונה על השכר באוצר.

הפעילות המשפטית בקליניקה

להלן תיאור של עיקר הפעילות המעשית בקליניקה בשנה החולפת, לפי תתי-הנושאים הבאים:

א. התארגנות עובדים

בשנה החולפת חלה התקדמות נוספת בפעילות הפרויקט, הוקמו ולו התארגנויות חדשות והתארגנויות קיימות ונוהלו תיקי ליטיגציה.

התארגנות עובדות ומנהלות מעונות היום של ארגון נשי חירות – זה כארבע וחצי שנים אנו מלווים את התארגנות עובדות 'ארגון נשי חירות', מפעיל מעונות היום הרביעי בישראל. בשנה החולפת, ליווינו את המשא ומתן לקראת הסכם קיבוצי שני, אולם מרכז העיסוק שלנו היה בסיבה שבגינה הוקפא המו"מ לתקופה ממושכת ובהליך המשפטי שניהלנו כדי לחדשו. ההנהלה דרשה כי חברת ועד שסיימה עבודתה אצל המעסיק במהלך המו"מ תחדל מהשתתפות בישיבות המו"מ, ומשלא הסכמנו לתכתיב זה הפסיקה ההנהלה את המו"מ. לאחר שני דיונים שהתקיימו בתיק, הכריעה השופטת לטובתנו והביאה את ההנהלה לחדול מהתכתיב שלה, בהיותו נעדר כל מקור נורמטיבי ובהינתן זכותו של ארגון עובדים לקבוע את הנושאים ונותנים מטעמו ללא התערבות המעסיק. ליווי ההתארגנות על-ידי הקליניקה נמשך עד חודש פברואר 2016. סטודנטיות: מאיה נורי שקד וטל קמלוב.

התארגנות הסגל הזוטר במכללה האקדמית תל אביב יפו - זה ארבע שנים מלווה הקליניקה את הסגל הזוטר במכללה האקדמית תל אביב יפו. השנה הוגשה בקשת צד בסכסוך קיבוצי, בתגובה לניסיון המעסיקה לבצע פיטורים של עובדי סגל עמית שבוע לפני פתיחת שנת הלימודים. הקליניקה פנתה לבית הדין בבקשה לצו מניעה ובדרישה מהמכללה לשבת עם המורים למשא ומתן ולהבהיר מהו הצורך התקציבי המניע החלטה זו, אם בכלל, לדרוש פגיעה מינימאלית בעובדים והבטחה ליישם את ההסכם הקיבוצי שנחתם. בית הדין הורה להנהלת המכללה להציג בפני הוועד את הנתונים שהובילו לפיטורי הצמצום ולקיים הידברות בנדון עם הוועד, וכך נעשה. עוד עלה השנה נושא בעל השלכות רחב משמעותיות והוא החלטת המכללה לצמצם את אורך הסמסטר ל-13 שבועות. להחלטה זו משמעות רבה לעובדים שנותרו במעמד של מורים מן החוץ, ושכרם משולם ככפולה של מספר השבועות בכל סמסטר. הוועד עוסק כעת בחשיבה ובפעולה בנושא זה. במקביל אנתנו מתמודדים עם סוגיות פרשניות נוספות סביב ההסכם, הקמת התארגנות ארצית, עריכת שימועים לעובדים, הטמעה של נושאים שונים שהוסדרו בהסכם, הקמת אתר אינטרנט להתארגנות, בחירת קרן פנסיה מיטבית ועוד.

התארגנות הסגל המנהלי במרכז האקדמי למשפט ולעסקים ברמת-גן - עובדי המנהלה במרכז האקדמי למשפט ולעסקים ברמת-גן מונים כ-60 עובדות ועובדים, המבקשים תגמול הולם על עבודתם החיונית למרכז האקדמי, ולא פחות מכך – תגמול שוויוני, מסודר ושקוף, להבדיל מן המצב ששרר במשך שנים. השנה ליווינו את הוועד בישיבות משא ומתן רבות מספור לגיבוש הסכם קיבוצי ראשון, כמו גם במהלך שביתה כללית שנמשכה שלושה שבועות רצופים. בראשית יוני 2016 נחתם ההסכם אשר כולל יצירת מנגנון שכר שוויוני; תוספות שכר משמעותיות; הפרשות מלאות לקרן השתלמות החל משנה שנייה; שיפור בסיס הפרשות הפנסיוניות לגבי עובדים שקופחו בהקשר זה; זכות לפיצויי פיטורים מלאים למתפטרים; ביטחון תעסוקתי; מענק חתימה לכל העובדים בסך 2,000 ₪ (ואפשרות למענקים זהים נוספים בשנים הבאות על-בסיס בדיקת הכנסות המכללה); ריכוך ואפשרות מניעה של מהלך התייעלות-צמצומים ספציפי שנועד לצאת לפועל מזמן; אפשרות לתשלום דמי מחלה מהיום הראשון; הנהגת ימי הצהרה; איוש משרות מוקדם במכרז פנימי; ועוד.

התארגנות עובדי החברה לפיתוח תיאטרון, מוזיקה, אמנות ומחול - חולון - עובדי "החברה לפיתוח תיאטרון, מוזיקה, אמנות ומחול – חולון" הכריזו על יציגותם בחודש מרץ 2016. החברה הינה חברת בת עירונית של עיריית חולון אשר מפעילה את מוסדות התרבות בעיר, ביניהם: תיאטרון חולון, מוזיאון הילדים הישראלי, המדיטק, הסינמטק והמרכז הישראלי לאמנות דיגטלית. עובדי החברה מונים כ-450 עובדים, אשר ממלאים תפקידים שונים כגון הדרכה, אוצרות, שיווק, מכירות וכו'. התאגדות עובדי החברה התגבשה על רקע תנאי העסקה ושכר שאינם הולמים את עבודתם ותרומתם לחברה, בלא כל ביטחון תעסוקתי, וללא ההטבות הרבות שמקבלים עובדי עיריית חולון. למרות שמכתב היציגות, אשר כלל טפסי הצטרפות של מעל לשליש מהעובדים לארגון העובדים, נשלח להנהלת החברה עוד בחודש מרץ, ההנהלה סירבה להכיר ביציגות הארגון ולשבת למו"מ עם העובדים. לאחר שמספר ניסיונות לפנות להנהלה עלו בתוהו, בראשית יוני 2016 הגשנו בקשת צד בסכסוך קיבוצי לבית הדין לעבודה, בה ביקשנו הכרה ביציגות ארגון העובדים "כוח לעובדים" ושיבה מידית לשולחן המו"מ. במסגרת הדיון בבקשה, החליט בית הדין כי על הצדדים לנסות להגיע להסכמות במסגרת 4 ישיבות מו"מ לפחות. בחודש האחרון נערכו פגישות מו"מ עם ההנהלה, אך הצדדים לא הצליחו להגיע להבנות באשר ליציגות ארגון העובדים, לאור טענת ההנהלה לפיה החברה מורכבת משלוש יחידות מיקוח נפרדות, אשר בשתיים מהן העובדים אינם יציגים. בימים אלו הגשנו בקשה למתן פסק דין בבקשה שהוגשה ביוני 2016, בה טענו כי יחידת המיקוח הנכונה היא עובדי החברה כולה. אנו ממתניים לפסק הדין בעניין זה. סטודנטיות: אלה פינברג ומעיין רז.

ב. העסקה פוגענית עולים מאתיופיה

זו השנה הרביעית בה הקליניקה מציעה סיוע משפטי באמצעות ערכת-דין ממוצא אתיופיה, המעניקה ביחד עם הסטודנטים סיוע וייצוג משפטי לעולים מאתיופיה הסובלים מהעסקה פוגענית, בשפה המובנת להם. השנה כלל הסיוע:

ליטיגציה - הגשת שתי תביעות לבית הדין האזורי לעבודה, בעניין של שתי עובדות יוצאות העדה האתיופית:

1. עובדת ניקיון שפוטרה ללא שימוע, מבלי ששולמו לה פיצויי פיטורים והודעה מוקדמת. בנוסף, בדיקת אופן העסקתה של העובדת העלה שלא שולמו לה דמי הבראה, שכר עבודה, ופדיון ימי חופשה. התיק נקבע לדיון וניסיון פישור לחודש ספטמבר
2. עובדת ניקיון שפוטרה בפתאומיות, ללא שימוע ובאופן משפיל. בנוסף, נוכח משכרה סכומים שלא כדין. התיק נקבע לדיון וניסיון פישור.

התארגנות המגשרים החינוכיים יוצאי אתיופיה - תפקידם של המגשרים החינוכיים הוא לתווך בין תלמידים יוצאי אתיופיה לבין משפחתם ובית הספר בו הם לומדים ולגשר על פערים שפתיים ותרבותיים. זה קרוב ל-20 שנים מועסקים המגשרים באמצעות חברות קבלניות, ללא ביטחון תעסוקתי ובתנאים פוגעניים. העובדים התארגנו בכוח לעובדים בהתארגנות יוצאת דופן שמטרתה לפעול לקליטתם במשרד החינוך (כלומר, ככל שההתארגנות תצליח הם לא יהיו יותר חברים בכוח לעובדים, שכן עובדי הוראה מאורגנים בהסתדרות/ארגון המורים). בשילוב של פעילות משפטית, פעילות שטח וגיוס התקשורת הצליחו העובדים לשכנע את משרד החינוך לייצר מתווה הדרגתי לקליטתם כעובדי הוראה במשרד החינוך, שמשרתם תכלול הוראה וגישור. עובדים שאינם בעלי תעודת הוראה ויהיו מעוניינים בכך, יוכשרו על חשבון משרד החינוך ויוכלו להיקלט בהמשך. בשלב זה אנו ממתניים לראות כיצד יתבצע תהליך הקליטה והמשך העבודה של מי שלא ייקלטו.

סטודנטים: נועם לבנון ונועה דביר.

ג. ליטיגציה עקרונית בנושאים שונים בדיני עבודה

דיון בערעור לבית המשפט העליון בעניין שכר אסירים – בשיתוף פעולה עם הקליניקה לזכויות בהליך הפלילי - אסירים בישראל מחויבים מכוח החוק לעבוד בתקופת מאסרם. סירוב לעבוד או זלזול בעבודה מהווים עבירת כלא. מול החובה לעבוד, קיימת זכות לתגמול כספי עבור העבודה, אלא שזה עומד על סכומים מגוחכים – החל מ- 5 ₪ ליום עבודה בעבודות לא יצרניות ועד 13.7 ₪ לשעה במפעלים פרטיים שפועלים בבתי הכלא, כאשר שכר המינימום עומד היום על 25 ₪ לשעה. בנוסף, במפעלים רבים נהוגה שיטת תשלום לפי תפוקה, שמונעת ממרבית האסירים להגיע אפילו למינימום השעתי הנ"ל. שכר האסירים נדון בהרחבה לפני 14 שנים בבג"צ שדות, בו נקבע שהשכר המשולם לאסירים עומד במתחם הסבירות, אבל בקושי, ושבי"ס צריך לבחון אותו – ובכלל לבחון את כל ההסדר החוקי של עבודת אסירים שיש בו בעיות רבות. בחלוף 14 השנים, שבי"ס לא יישם את הערות ביהמ"ש העליון. במקביל, ניתנה החלטה בבג"צ ההפרטה, שהעלה לדיון את הבעייתיות במעורבות של ידיים פרטיות בניהול בתי הסוהר, עניין המשפיע על הדיון בעבודת אסירים במסגרות פרטיות, ומשתלב עם עמדת המשפט הבינלאומי בנושא. נוכח כל זאת, ביקשנו רשות ערעור וקיום דיון מהותי בסוגיה. בחודש דצמבר 2015 התקיים דיון בבית המשפט העליון, במסגרתו המליץ בית המשפט על מחיקת הערעור, למרות שהוא מעלה לדיון נושא עקרוני, וזאת נוכח שחרורו מן הכלא של האסיר בשמו הוא הוגש. בית המשפט העליון הזמין את הקליניקות לשוב ולהגיש עתירת אסיר בנושא זה עם הלקוח ה"מתאים".

תביעה בנוגע לאיוש תפקידי ליבה במנהל התכנון במשרד הפנים שנעשתה במתכונת של קבלנות כוח אדם - עשרות עובדים במנהל התכנון בתפקידי ליבה הועסקו על-ידי חברות שזכו במכרזים למתן שירותים שהוציא משרד הפנים. לטענתנו, בפועל, עובדים אלו אינם מועסקים במתכונת של קבלנות שירותים אלא במתכונת של קבלנות כוח-אדם, ולפיכך לפי חוק העסקת עובדים על-ידי קבלני כוח אדם, היה צריך המינהל לקלוט אותם כעובדיו בתום 9 חודשים מראשית העסקתם עבורו. המינהל דחה את פנייתנו. הסתבר כי על-מנת ליישם, לשיטתו, הסכם עקרוני שנחתם מול ההסתדרות בעניין עובדי קבלן המועסקים כתף-אל-כתף לעובדי מדינה, הוא אף הורה על סיום ההתקשרות עם החברות בתום שנת 2014 והוציא עשרות מכרזים פומביים לתפקידים אותם מילאו העובדים. נוכח זאת, הגשנו כתב תביעה בדרישה לקבוע כי מדובר בקבלנות כוח אדם וכי על המינהל לקלוט את העובדים כעובדיו, ובקשה לסעדים זמניים, בדרישה להקפיא מידית את כל המכרזים לתפקידי העובדים. בית הדין דחה את הבקשה לסעדים זמניים, ובכך למעשה דן לפיטורים את כל העובדים שלא יוכלו לגשת למכרזים על תפקידם, שלא יזכו במכרזים על תפקידם או שכלל לא פורסמו מכרזים על תפקידם. הגשנו בקשת רשות ערעור לבית הדין הארצי, ובתום דיון ניתן בהסכמה פסק-דין, אשר הורה על המשך העסקת העובדים והמשך ההתקשרות עם החברות תוך ניהול התיק העיקרי בביה"ד האזורי. בהמשך לכך, ניהלנו הליך הוכחות אינטנסיבי.

בתיק עולה שאלה תקדימית של הכרעה בסתירה לכאורה בין שני חוקים – חוק העסקת עובדים על-ידי קבלני כוח אדם, לפיו על המדינה לקלוט כעובדיה, אוטומטית, מי שהועסקו עבורה מעל תשעה חודשים כעובדי כוח-אדם, וחוק שירות המדינה (מינויים) לפיו המדינה, לכאורה, אינה מורשית לקלוט עובדים לשירותיה ללא מכרז. פסק-הדין קיבל את כל טענותינו וקבע שבפועל הועסקו העובדים כעובדי כוח-אדם לאורך כל הדרך, כיוון שמתכונת העסקתם, כפי שהוכחה, הייתה מתכונת של קבלנות כוח-אדם, ולא של קבלנות שירותים. בית הדין קבע כך למרות שהחברות עצמן אינן חברות כוח-אדם, ובכך קיבל את הטענה שלנו, שהגורם שאותו יש לבדוק לצורך אבחנה בין קבלנות שירותים לקבלנות כוח-אדם, הוא מתכונת העסקה במקרה ספציפי ולא אופי החברה בכללותה. לפיכך, ועל-פי חוק העסקת עובדים על-ידי קבלני כוח אדם, קבע בית הדין כי כעת על המדינה לקלוט את התובעים כעובדים שלה. בית הדין לעבודה גם קיבל את עמדתנו וקבע, באורח תקדימי, כי חוק שירות המדינה, המחייב קבלת אדם לשירות המדינה רק לאחר מכרז, אינו מונע את יישום חוק חברות כוח אדם המחייב קליטת עובדי כוח-אדם כעובדי המעסיק-בפועל (המדינה במקרה הזה) בתום תשעה חודשים. אנו מקווים כי בכך

נפתח הפתח לעובדי קבלן בשורה ארוכה של משרדי ממשלה וגופים רבים במגזר הציבורי, להיות מוכרים בדיעבד ובמקרים המתאימים כעובדי כוח-אדם וכתוצאה מכך להיקלט כעובדי מדינה. סטודנטים: יונתן שטראוס ושירין דבאח.

תביעה של סגן מנהל פנימייה על פיטורים שלא כדין בעקבות תלונתו על מדיניות הפנימייה להפריד בין חניכים, בני זוג מעורבים המנהלים קשר רומנטי - הקליניקה הגישה תביעה של סגן מנהל פנימייה כנגד מעסיקתו, בטענה כי פוטר שלא כדין. בפנימייה, שבמהותה אמורה לדגול באינטגרציה בין בני נוער, לומדים חניכים מכפרים ערביים ועולים חדשים מחבר העמים. לטענת התובע, ברגע שהביע את דעתו בפני הממונה עליו כי מדיניות זו מנוגדת להנחיות משרד החינוך, כי הוא באופן אישי מתנגד לה ופנה בעניין למנכ"ל בית הספר- נמנע קידומו והוא פוטר מעבודתו. לטענתו, מדובר בהפליה מחמת השקפה אידיאולוגית לפי חוק שוויון ההזדמנויות בעבודה ופיטורים בניגוד לחוק הגנה על עובדים (חשיפת עבירות ופגיעה בטוהר המידות או במינהל התקין), בגינה תבענו פיצוי בגין נזקים ממוניים ובלתי ממוניים. השנה התקיימו שני דיוני הוכחות בתיק, והוגשו סיכומים וסיכומי תשובה. אנו ממתינים עתה לסיכומי תשובה. סטודנטיות: הלא חורי ונוי אברהם.

דיון בערעור שהוגש לבית הדין הארצי על פסק דין בתביעה לביטול פיטוריו של עובד שפוטר לאחר שהתגלה עברו הפלילי - התובע הועסק כמטפל בנכי צה"ל באמצעות חברת כוח אדם הנותנת שירותים למשרד הביטחון. בצעירותו הורשע בסיוע לשוד, לאחר מעשה, ובשותפות בדמי מלקוח, וריצה שנה וחצי מאסר. כעבור מספר שנים הורשע באחזקת סם מסוג קנאביס, בגינה נפסקו לו 6 חודשי מאסר על תנאי וקנס. כעשר שנים לאחר ההרשעה השנייה, פוטר מעבודתו בתום 7 חודשי עבודה לשביעות רצון החברה, לאחר שאחת המשפחות בהן הוצב גילתה באקראי באינטרנט על עברו הפלילי. לטענתו, לפי פרשנות ראויה של חוק המרשם הפלילי ותקנות השבים, לא רק שאסור היה לנתבעת לדרוש מן התובע הצהרה על העדר הרשעות פליליות ולדרוש "תעודת יושר", אלא אסור היה לה גם לשקול מידע מסוג זה שהגיע אליה באקראי. בנוסף, הנתבעת לא עשתה מאמץ כן לשבץ את התובע לעבודה חלופית ולהשאירו בעבודה אצל משפחה של נכה אחר, בה עבד במקביל. על כן ולאור פגמים נוספים, פיטוריו נעשו שלא כדין ותוך הפרת חוק המרשם הפלילי וחוק שוויון הזדמנויות בעבודה.

פסק דין התקבל ביוני 2015, וקיבל חלקית את טענותינו, תוך שהוא קובע קביעות חלקיות – אך תקדימיות לגבי המותר והאסור בפיטורי עובד בעל עבר פלילי, וקובע פיצוי כספי נמוך יחסית לתובע. בחודש יולי הוגש ערעור על פסק הדין, בין היתר נגד קביעת בית הדין שהיו עוד סיבות לפיטורי העובד מלבד עברו הפלילי, נגד יישום פסק דינו של בית המשפט העליון בעניין רפאל דיין במקרה הנדון, וכנגד גובה הפיצוי שנקבע לתובע. הנתבעת הגישה ערעור שכנגד. דיון בערעורים התקיים בפברואר השנה, במסגרתו הסכמנו להצעת בית הדין לפיה הערעורים נמחקו בכפוף לקביעה העקרונית של בית הדין הארצי לפיה: "לא ייתכן שהרשעה פלילית בעבר תמנע בכל מקרה העסקתו של האדם בעל העבר הפלילי או תצדיק פיטוריו", ושכל הנוגע לאופן קבלת המידע על העבר הפלילי "ברור כי אין לחרוג מהוראות חוק המרשם הפלילי ותקנות השבים לעניין קבלת מידע לגבי עברו הפלילי של האדם". בכך צמצם בית הדין הארצי משמעותית את היכולת של מעסיקים לברר מידע אם אין להם סמכות לכך על פי חוק. סטודנטים: אמיר אליה וקובי קמחי.

תביעה כנגד ניכוי "דמי הכשרה" - הקליניקה הגישה בשנה שעברה כתב תביעה בשם שתי עובדות אשר סבלו מתופעה מתרחבת ומטרידה: גביית "דמי הכשרה" משכרן האחרון בשל התפטרותן בטרם חלוף תקופה שהייתה קבועה בסעיף בחוזה העבודה שלהן. אנו טוענים כי ה"הכשרה" שעברו אינה אלא חפיפה לכל דבר ועניין, על כן הניכוי נעשה שלא כדין, וכי יש לחדד בפסיקה את האבחנה בין הכשרה לחפיפה. דיון הוכחות קבוע לחודש ספטמבר. סטודנטיות: אביטל זהרי ויערה קליין.

סיום בפשרה של תביעה לפיצוי בגין הטרדה מינית במקום העבודה והפרת זכויות - הקליניקה הגישה בשנה שעברה תביעה לפיצוי בגין מעשים חמורים של הטרדה מינית והתנכלות במקום העבודה, של עובדת ששימשה כמנופאית באתר בנייה. בניגוד לרוב המוחלט של התביעות המוגשות לפי החוק למניעת הטרדה מינית (93%), התביעה שבנדון הוגשה נגד המעסיק בגין אחריותו למניעה וטיפול במקרים של הטרדה מינית במקום העבודה. בנוסף, עתרה העובדת לסעדים שונים בגין הפרה מתמשכת ושיטתית של חוקי המגן בעניינה ולסעדים מכוח הסכמים קיבוציים החלים בענף. עוד כוללת התביעה בקשה להרמת מסך והטלת חבות אישית על בעלי החברה, ובקשה לדיון בדלתיים סגורות ואי חשיפת שמות הצדדים. בנוסף, עלתה במסגרת הגשת התביעה סוגיית עקרונית ביחס לאופן חישוב אגרת בית המשפט בתביעות המוגשות מכוח החוק למניעת הטרדה מינית. בדיון מוקדם שהתקיים השנה הסכימו הצדדים על פשרה כספית לשביעות רצון התובעת. סטודנטיות: אלה פינברג ומעין רז.

הוראה מפלה בהוראות התקשי"ר - הקליניקה מייצגת את עמותת מ.ע.ש, עמותה לחיזוק ולהתחדשות השירות הציבורי, בפעילותה למען ביטול סעיף 11.611 להוראות התקשי"ר, אשר מסדירה אופן קליטה ייחודי של חיילים, שוטרים, סוהרים ומורים למשרות בשירות המדינה. לאחר בדיקה שערכנו התברר כי, בפועל, הגוף היחיד המשתמש בהוראה זו הינו צה"ל, כאשר מדי שנה נערכים עשרות מינויים למשרות שונות בשירות הציבורי על ידי יוצאי צבא קבע. טענתנו המרכזית בעניין זה הינה, כי הוראת התקשי"ר האמורה מייצרת אפליה בלתי הוגנת הפוגעת בעקרון השוויון וההזדמנות הנאותה לקליטת עובדים בשירות הציבורי. שלחנו מספר מכתבי מיצוי הליכים לנציבות שירות המדינה בבקשה לבטל את הוראת התקשי"ר, ואף הכנו טיוטת עתירה לבג"ץ לביטול הסעיף האמור. לאור פניותינו, מתקיים בימים אלו דיון נרחב בסוגיה בנציבות שירות המדינה, בשיתוף משרד המשפטים, ואנו ממתנינים לדיווח על תוצאותיו על מנת לבחון את המשך צעדינו. סטודנטיות: אוראל חזקיהו וחן פרג.

מורי קבלן - מורים רבים במערכת החינוך מועסקים בהעסקה קבלנית. מדובר בתופעה הולכת ומתרחבת, המונה כיום בין 15,000 ל-20,000 מורים בישראל, המועסקים באמצעות גופים שנבחרים במכרזים ובאמצעות רשויות מקומיות, עמותות, תאגידים עירוניים – בין אם בבתי הספר היסודיים ובין אם בבתי הספר העל יסודיים. תופעת ההעסקה הקבלנית במערכת החינוך פוגעת במעמד ובתדמית המורה, מביאה לתנאי שכר נמוכים וליצירת אפליה בין מורים המבצעים עבודה זהה, לחוסר ביטחון תעסוקתי, פגיעה בזכויות והיעדר אפשרויות קידום, המובילים לפגיעה דרמטית בביטחון הכלכלי של המורים המועסקים באופן קבלני. העסקה זו גוררת פגיעה באיכות ההוראה ומחבלת במאמצים לשיפור הוראה ולמידה במערכת החינוך; זאת תוך העברת מסר חינוכי בעייתי לתלמידים בפרט ולחברה ככלל, לפיו ניתן לפגוע בקלות בזכויותיהם של האמונים על חינוך ועיצוב דור העתיד. כמייצגת הקואליציה להעסקה ישירה בחינוך, שלחה הקליניקה מכתב לשר החינוך, בבקשה שיטיל את כובד משקלו לפתרון המצב. זאת, במיוחד נוכח קיומו של חוזר המנכ"לית מיום 3.4.2014, הקובע באופן מפורש וחד-משמעי, כי משרד החינוך אינו מאשר העסקת מורים באמצעות כל גורם אחר מלבדו ומלבד בעלות הרשות המקומית, לשם ביצוע עבודת ההוראה אותה מבצעים מורים במערכת השעות הרגילה הן במוסדות חינוך רשמיים והן במוסדות חינוך מוכרים שאינם רשמיים. אנו ממתנינים לתשובת המשרד למכתבנו. סטודנטיות: אביטל זהרי ויערה קליין.

הפליה בקבלה לעבודה בגלל מוגבלות פיזית - הקליניקה פנתה במכתב מיצוי הליכים לבנק הפועלים, בעניינה של מועמדת לעבודה לתפקיד טלרית בבנק, שהתקבלה למשרה אך קבלתה בוטלה לאחר שהסתבר שאין בנמצא במקום מגוריה או ב-2 ערים נוספות (בהן תל אביב) סניף בנק נגיש לעובדים. המכתב נשלח לבנק הפועלים ולחברת כוח האדם "תפקיד פלוס" שמעסיקה את הטלרים ב-9 החודשים הראשונים לעבודתם בבנק. במכתב התבקש פיצוי בגין נזק ממוני (הפסדי השתכרות) ולא ממוני בגין האפליה החמורה. אנו ממתנינים לתשובת הבנק וחברת כוח האדם. סטודנטית: מאיה שקד נורי.

הפליה בעבודה בגלל מוגבלות פיזית, נטייה מינית ולאום - הקליניקה פנתה לארגון וראיטי ירושלים בעניינה של עובדת לשעבר של הארגון, הסובלת מנכות פיזית חמורה. העובדת התפטרה מהארגון לאחר שהתבקשה שזוגתה, ערביה נוצריה, לא תתלווה אליה לעבודה, למרות שכאשר היא ליוותה אותה לעבודה זה היה כמחליפתה של העובדת הסיעודית, ועל מנת לסייע לה בפעולות פיזיות הנובעות מנכותה. הנימוקים שניתנו לבקשה האמורה לא התיישבו עם מדיניות מקום העבודה ביחס למבקרים אחרים במקום, ולטענתנו הם נובעים מדעות קדומות ביחס לנטייתה המינית של העובדת והעובדה שזוגתה היא ערביה. במכתב התבקש פיצוי לא ממוני בגין האפליה. אנו ממתינים לתשובת הארגון. סטודנטים: נועה דביר ונועם לבנון.

הפליה בקבלה לעבודה על רקע הריון - הקליניקה פנתה בשם עובדת למעסיק פוטנציאלי אשר תכנן לזמן אותה לראיון עבודה, אך החליט שלא לעשות כן לאחר שהתברר לו שהעובדת בהריון מתקדם, וזאת למרות שהעובדת עמדה בכל דרישות התפקיד. בסיוע הקליניקה, שלחה העובדת למעסיק מכתב אישי בו פירטה את האפליה שחוותה. בתגובתו, ביטל המעסיק את טענותיה של העובדת, ולאור כך החלטנו לפנות אליו במכתב למיצוי זכויותיה, ובמקרה הצורך להגיש תביעה כנגדו. סטודנטיות: אוראל חזקיהו וחוץ פרג.

ד. קידום חקיקה ומדיניות בתחום זכויות העובדים

הקליניקה פועלת בתחום קידום מדיניות וחקיקה, בעיקר במסגרת חברותה בפורום לאכיפת זכויות עובדים. הפורום אשר כולל, נוסף על הקליניקה, גם את האגודה לזכויות האדם בישראל, איתך מעכי – משפטניות למען צדק חברתי, קו לעובד, ושדולת הנשים בישראל, פעיל זה מספר שנים בתחום של זכויות עובדים בכלל, והגברת האכיפה של זכויות עובדים בפרט.

השתתפות בקואליציה למאבק בתאונות עבודה בענף הבניין - הקואליציה מקדמת מאבק בתאונות הבניין, ההורגות עשרות ופוצעות אלפי עובדים בשנה, על רקע כשל רב מערכתי מקיף בקידום הבטיחות בענף הבניין, באכיפה ובענישה על הפרת נוהלי בטיחות, ובפיצוי עובדים שנפגעו. הקואליציה פועלת לחשיפת מידע אודות תאונות והאחראים להם, לחשיפה תקשורתית וציבורית, לנטילת אחריות תאגידית, לשינוי חקיקה ולשינוי המדיניות הממשלתית. הסטודנטים אמיר אליה וקובי קמחי הכינו חוות דעת משפטית לגבי האכיפה הפלילית של תאונות העבודה הקטלניות. חוות הדעת העלתה ממצאים חמורים לגבי מיעוט כתבי האישום המוגשים בגין מקרי מוות ותאונות חמורות, והענישה הקלה שמוטלת במקרים בהם מוגשים כתבי אישום. חוות הדעת שימשה (יחד עם מידע נוסף) בסיס לכתבה בעיתון הארץ.

תיקון תקופת ההתיישנות לדמי הבראה - עובד שסיים עבודתו ולא שולמו לו דמי הבראה זכאי לתבוע דמי הבראה עבור השנתיים האחרונות לעבודתו בלבד. לחלק משמעותי מקרב העובדים המועסקים בשכר נמוך ו/או בהעסקה עקיפה, לא משולמים דמי הבראה. רובם של עובדים אלו, יגישו תביעות, אם בכלל, לאחר סיום העבודה, אך יהיו רשאים לתבוע עבור השנתיים האחרונות בלבד. בכך נפגעת יכולתם לקבל את מה שגשג מהם, שלא כדין, בלי סיבה מוצדקת, ותוך שהדבר מהווה תמריץ מובהק להפרה משתלמת מצד מעסיקים. משרד התמי"ת השיב, כי שינוי תקופת ההתיישנות מוצדק, אולם הצדדים להסכם הקיבוצי הכללי הם שצריכים לבצע את השינוי, שלאחר מכן יקבל תוקף במסגרת צו הרחבה. על-מנת שלא להותיר את המצב הפוגעני כפי שהוא, גיבשנו הצעת חוק לתיקון תקופת ההתיישנות בדמי הבראה, ולהעברת כל נושא ההבראה מהסדרה בצו הרחבה להסדרה בחוק. ההצעה, אשר הוגשה בהובלת ח"כ מיכל רוזין, הועלתה פעמיים לוועדת שרים לענייני חקיקה. בפעם השנייה סוכם כי הצעת החוק לא תקודם אך ייעשה התיקון בדרך נכונה יותר גם בעניינינו, דהיינו תיקון ההסכם הקיבוצי הכלל-משקי ע"י ההסתדרות הכללית ולשכת התיאום של הארגונים הכלכליים, ובעקבותיו תיקון צו ההרחבה לדמי הבראה. במהלך שנת הלימודים נחתם סיכום בין הארגונים הנ"ל כי כך יעשו במהלך

הקיץ עם חתימת העדכונים לתעריפי דמי ההבראה, ואכן ביולי 2016 נחתם ההסכם הקיבוצי הכלל-משקי תוך הארכת תקופת ההתיישנות ל- 7 שנים.

מעקב: החוק לעידוד של שילוב וקידום נשים בעבודה והתאמת מקומות עבודה לנשים, תשס"ח - 2008 - מטרת החוק לעידוד שילוב וקידום של נשים בעבודה ושל התאמת מקומות עבודה לנשים, התשס"ח-2008, להביא לשינוי בתרבות העסקית וטיפוח מודעות ציבורית לשילוב וקידום נשים בעבודה, בין היתר על ידי התאמת מקומות העבודה לנשים ולאמהות בכלל, ובהתייחס לנשים מקבוצות אוכלוסייה המתקשות להשתלב במקומות עבודה, בפרט. פרויקט המעקב בוחן את יישום החוק על נשים מקרב האוכלוסייה הערבית והאתיופית. במסגרת זו, ניהלנו תכתובות עם משרד הכלכלה לגבי הנושאים הרלבנטיים לקבוצות אלו, ובנוסף ביקשנו להצטרף לישיבות המועצה הציבורית שאמורה לקום מכוח החוק. מעבודתנו עד כה עולה שחוק ראוי וחשוב זה, שנחקק עוד ב- 2008, לא יושם ולו פעם אחת עד היום. סטודנטיות: הלא חורי ונוי אברהם.

חוות דעת משפטית לעמותה המספקת שירותים לאנשים עם מוגבלות נפשית ולבני משפחותיהם בעניין הטרדה מינית בעבודה במערכת יחסים מורכבת (עובדים-מתמודדים-מתנדבים) – הקליניקה הכינה טיוטה של חוות דעת משפטית, שמטרתה לבדוק ולנתח את האחריות המשפטית המוטלת על העמותה בכל הנוגע להטרדות מיניות במסגרות השונות בהן היא פעילה, הכוללות מערכות יחסים מורכבות בין עובדים, מתנדבים ומתמודדים עם מחלות נפש. סקירת המצב המשפטי נועדה על מנת לסייע בהכשרת צוות העמותה ובניסוחו של תקנון למניעת הטרדה מינית למסגרות השונות של העמותה. סטודנטית: טל קמלוב.

ה. הרצאות

הרצאות בבתי ספר תיכוניים - בעקבות פניות של שני בתי ספר תיכוניים (בית הספר עירוני קריירה בת"א ובית ספר אולפנת יבנה), העברנו לתלמידים הרצאות על זכויות עובדים, אשר נגעו גם בזכויות בני נוער בעבודה. מטרת ההרצאות הייתה יידוע התלמידים על זכויותיהם כעובדים או עובדים לעתיד, וכן הפצת המידע לאנשים הקרובים להם. סטודנטים: חן פרג, אוראל חזקיהו, שירן דבח ויונתן שטראוס.

פרויקט הרצאות למעסיקים - בעקבות יוזמה של הסטודנט נועם לבנון, החלה הקליניקה בפרויקט חדש בו הסטודנטים מעבירים הרצאות על זכויות עובדים למעסיקים. מטרת הפרויקט הינה הנגשת מידע על זכויותיהם של עובדים למעסיקים קטנים ובינוניים, על מנת לסייע למעסיקים להעניק לעובדים את מלוא זכויותיהם, ועל ידי כך למנוע פגיעה בעובדים. בשלב ראשון, נערך הפרויקט בשיתוף עם התאחדות התעשיינים, במסגרת יום עיון על דיני עבודה שערכנו למעסיקים קטנים בדרום הארץ. סטודנטים: נועם לבנון, מעיין רז, יונתן שטראוס ונועה דביר.

ו. קו סיוע אינטרנטי לעובדים

הסטודנטים השיבו לפניות עובדים בנושאים מתחום דיני העבודה. קו הסיוע פעל רק בסמסטר ב', ועל כן כל זוג סטודנטים הספיק לטפל בשתי פניות בלבד. הסטודנטים התבקשו לנתח את השאלה שהועברה לטיפולם, לחקור את הדין הרלבנטי (חקיקה, פסיקה, מאמרים) ולהכין חוות דעת משפטיות בלשון בהירה שתובן לפונה שאינה משפטנית. כל זאת בתקופת זמן קצרה יחסית, על מנת לספק תשובה במועד

רלבנטי. גם השנה, הנושאים איתם התמודדו הסטודנטים השנה היו רבים ומגוונים, ושיקפו במובן מסוים את הבעיות הנפוצות בשוק העבודה הישראלי: סבסוד מעונות יום, הפרשות לפנסיה, העסקה קבלנית, תשלום דמי הבראה, זכויות עובדת בתקופת טיפולי פוריות, פנסיה לאחר גיל פרישה, חישוב דמי הודעה מוקדמת, פגמים בהליך השימוע, זכאות לפיצויי פיטורים, פיטורים שלא כדין, התפטרות בדין מפוטר, העסקת עובדת משק בית, התפטרות בדין פיטורים של עובדת לאחר חופשת לידה, פדיון ימי חופשה והתעמרות באישה על רקע הריון. חלק מהפניות שהגיעו לקו הסיוע מקבלות המשך ליווי של הקליניקה, וחלקן התפתחו לתיקים עקרוניים שהקליניקה מטפלת בהם. סטודנטים: כל הסטודנטים בקליניקה.

הקליניקה לזכויות פליטים

כללי

השנה למדו בקליניקה עשרים סטודנטים שהונחו על-ידי עו"ד ד"ר יובל לבנת (ששימש כמנחה אקדמי), עו"ד ענת בן-דור ועו"ד אלעד כהנא. הקליניקה עבדה בשיתוף פעולה עם עו"ד מיכל פרי ועו"ד יונתן קהת, ממשד עוה"ד אגמון ושות', רוזנברג הכהן ושות', שהתנדבו בקליניקה במסגרת פרויקט פרו-בונו של משרד אגמון ושות'.

במהלך השנה אירחנו שורה של מרצים אורחים: פרופ' נטע זיו מהפקולטה למשפטים באוני' ת"א; עו"ד מיכל תג'ר מ"ק לעובד"; עו"ד איילת גולומב-פלנר ממשד עוה"ד אגמון ושות', רוזנברג הכהן ושות'; עו"ס ענבר כהן מהקליניקה הסוציו-משפטית לנוער ולצעירים בסיכון, המסלול האקדמי המכללה למנהל; ופרופ' גדעון קונדה מהחוג ללימודי עבודה באוני' תל אביב. בנוסף, ערכה הקליניקה סיור בדרום ת"א עם פרופ' גליה צבר מהחוג ללימודי אפריקה שבפקולטה למדעי הרוח באוני' ת"א; ואירחה פאנל בנושא אמצעים משפטיים וחופ' משפטיים לשינוי חברתי (בהשתתפות עוה"ד ניקול מאור, מהמרכז לסיוע משפטי לעולים של המרכז לפלורליזם יהודי; עו"ד רחל גרשוני, לשעבר מתאמת המאבק בסחר בבני אדם; ומר לארי בוטיניק מנציבות האו"ם לפליטים בישראל).

הקליניקה המשיכה לעבוד בשיתוף פעולה עם ביה"ס לעבודה סוציאלית. במסגרת זו עבדה הקליניקה עם גבי' עדינה ברנשטיין, שעשתה בקליניקות את הכשרתה המעשית. כמו כן, חלק ניכר מעבודתה של הקליניקה התאפשר תודות לתרגומם של גבי' שדן ג'בארין (לערבית) ומר האבטום מהרי (לטיגרית).

הפעילות העיונית בקליניקה

בצד העיוני, הקליניקה שמה דגש רב על פיתוח דיונים על תפקיד עורך הדין החברתי; טקטיקות, אסטרטגיות ודילמות של עורכי דין חברתיים; ושיתופי פעולה של עורך הדין החברתי עם גורמים אקטיביסטיים או ממסדיים מחוץ לעולם המשפט. זאת, לצד הוראת סוגיות ליבה בתיאוריה של הגירה, דיני הגירה, דיני פליטים ומדיניות מקלט. התלמידים הגישו במהלך השנה חמישה ניירות עמדה, בנושאים: (1) רדיפה (persecution) כמשמעותה באמנת הפליטים; (2) חברות בקבוצה חברתית מסוימת (particular social group), כמשמעותה באמנת הפליטים; (3) הדרה (exclusion) מאמנת הפליטים; (4) זכויות הפליט על פי האמנה ותיאוריית דרגות הקשר (levels of attachment) של פרופ' האת'אווי; ו- (5) עקרונות יסוד של אמנת הפליטים ומדיניות הגירה. בנוסף, הסטודנטים השתתפו ב"פרויקט תצפיות", במהלכו צפו בשבעה דיונים בענייני הגירה בבית הדין לעררים/ בתני משפט לעניינים מינהליים, וכתבו דו"ח מסכם בעקבות הפרויקט.

הפעילות המשפטית בקליניקה

העשייה המשפטית השנתית של הקליניקה כללה פגישות עם משרדי ממשלה והופעות בבית המשפט העליון, בתי הדין לעררים ובית הדין לביקורת משמורת. לצד הליכי מקלט ושחרור ממשמורת או ממתקן "חולות", ליוותה הקליניקה לקוחות בהליכים משפטיים שונים הרלוונטיים לסוגיית מעמדם או מעמד בני משפחתם.

חלק ניכר מעשיית הקליניקה יצא אל הפועל בזכות הסטודנטיות והסטודנטים שהשתתפו בה ולקחו חלק תורם ומשמעותי בטיפול בתיקים השונים, הן מול הערכאות השיפוטיות, והן מול משרדי הממשלה הרלוונטיים, לרבות על דרך ייצוג בראיונות ושימועים ברשות האוכלוסין וההגירה. בנוסף, הסטודנטים סייעו בבניית התיקים ואיסוף החומר הרלוונטי להם; במחקר עצמאי מתחום המשפט הישראלי והמשווה וכן בנוגע למצב השורר במדינות המוצא של לקוחות הקליניקה; לקחו חלק פעיל בהכנת בקשות מקלט וכתבי טענות, וכן בפיתוח האסטרטגיה בתיקים והכנתם לטיעון בעל בפה; התלוו לעורכי הדין לדיונים בהם; התלוו ולפונים למשרדי הממשלה השונים כדי לסייע להם לממש את זכויותיהם; ועוד.

להלן הפירוט של עיקר העשייה הקלינית של הקליניקה לזכויות פליטים במהלך השנה:

א. שלילת חירות

עתירה עקרונית יחד עם ארגוני זכויות אדם נגד תיקוני החקיקה לחוק למניעת הסתננות – ביום 11.8.15 התקבלה בחלקה עתירה נגד התיקון החמישי לחוק למניעת הסתננות, שהקליניקה הייתה שותפה לה. בית המשפט אישר את הוראת החוק המאפשרת מעצר מנדטורי של 3 חודשים ל"מסתננים" חדשים, בכפוף לפרשנות לפיה מדובר בתקופה מקסימלית שנועדה לצורך הליכי זיהוי ומיצוי אפיקי הרחקה. בית המשפט קבע שעל אף שעצם ההחזקה במתקן "חולות" עומדת במבחני החוקתיות, החזקה למשך 20 חודשים פוגעת פגיעה בלתי מידתית בשוהים בו. בית המשפט ביטל את הסעיפים הרלוונטיים ועקב כך תיקנה הכנסת את החוק והעמידה את משך השהיה במתקן על שנה.

תקיפת זימונים ל"חולות" – במהלך השנה הגישה הקליניקה עררים בעניינם של מבקשי מקלט מאריתריאה ומסודן שקיבלו הוראות להתייצב במתקן "חולות". בין העוררים שהקליניקה ייצגה היו מי שאובחנו כסובלים מפוסט טראומה; מי שרשות האוכלוסין וההגירה מעכבת במשך שנים את קבלת ההחלטות בתיקי המקלט שלהם; וסטודנטים שמצויים בעיצומם של לימודיהם. בכל העררים ניתנו צווי ביניים כך שאיש מהעוררים לא נשלח למתקן. אחד העררים נמחק לאחר שהעורר עזב את ישראל והאחרים נמחקו לאחר ששרד הפנים הודיע על ביטול החלטותיו. בנוסף הגישה הקליניקה ערעור, יחד עם ארגון היא"ס, לבית המשפט המחוזי על החלטה לשלוח כומר ל"חולות", תוך פגיעה בחופש הדת שלו עקב היעדר כנסיות במקום ותנאי לינה המנוגדים לנדרי הפרישות שנדר.

תקיפת התנאים במתקן "חולות" – במהלך השנה החלה הקליניקה, יחד עם ארגוני זכויות אדם אחרים, לעסוק בתנאי המחיה במתקן "חולות". הקליניקה עתרה לבג"ץ בשם של מבקשי מקלט וארגוני זכויות אדם נגד מדיניות שב"ס לשכן בכל תא במתקן עשרה אנשים, בניגוד לנספחי קליניקה המתאר הרלוונטית שמורים על כך שלא ישוכנו בתא יותר מ-6 בני אדם.

פטור מ"חולות" לבני זוג של אזרחיות ישראליות – אחד המקרים בהם לא מזמנים אדם ל"חולות", הוא כאשר לאדם יש בת זוג, בכפוף לשימוע בדבר כנות הקשר. במקרים בהם בת הזוג ישראלית, דרשה הרשות שגם תוגש בקשה להסדרת מעמד מכוח הזוגיות, שהייתה נדחית על הסף מחמת היעדר מסמכים הנדרשים לצורך הגשתה (כמו דרכון, תעודת לידה וכו'). הדבר יצר מצב אבסורדי, לפיו בני זוג של אזרחיות ישראל, שלא יכלו לפתוח בהליכים כאמור, נשלחו ל"חולות" רק משום כך. לאחר עתירה שהגישה הקליניקה בנושא, התקבלה החלטה

ברשות האוכלוסין וההגירה לפיה לא יידחו מטעם זה בקשות של אזרחי אריתריאה וסודן (הגם שלא יחלו בהליך עצמו להסדרת המעמד).

ערעור נגד גירוש למדינה שלישית – במהלך שנה"ל הנוכחית נדחתה עתירה שהגישה הקליניקה לבית המשפט המחוזי בבאר שבע, נגד החלטת רשות האוכלוסין וההגירה לדרוש שאזרחי סודן ואריתריאה יעזבו ל"מדינה שלישית", שזהותה וההסכמים עמה חסויים, או שיועברו למעצר בלתי מוגבל בזמן. בנוסף הוגשה עתירה (שנדחתה) לגילוי תוכן ההסדרים עליהם חתמה ישראל. הקליניקה הגישה ערעור על ההליך העיקרי לבית המשפט העליון שנדון בחודש מרץ בפני הרכב מורחב של חמישה שופטים (הסטודנטים נכחו בדיון). דיון נוסף צפוי להתקיים בחודש אוקטובר 2016.

שחרור מבקשי מקלט ממשמורת – במסגרת ההתדיינות נגד גירוש למדינה שלישית הודיעה המדינה שלא תיישם את הקליניקה בעניינו של מי שיש לו בקשת מקלט תלויה ועומדת. הקליניקה פנתה לפרקליטות המדינה ולמשרד הפנים לאחר שגילתה שבכלא סהרונים מוחזקים עשרות אזרחי סודן למרות שהגישו בקשות למקלט. בעקבות הפניה הראשונית שוחררו שבעה כלואים (והועברו למתקן חולות). בשיתוף פעולה עם המוקד לפליטים ולמהגרים הגישה הקליניקה בקשה לשחרורם של עוד 23 כלואים. במסגרת הפניות נטען שרשות ההגירה אינה מבהירה לכלואים את זכותם להגיש בקשות מקלט ומכבידה על ניסיונותיהם לבקש מקלט. בעקבות הפניות שוחררו כל הכלואים שהגישו בקשות למקלט.

בנוסף הגישה הקליניקה ערעור לבית המשפט לעניינים מנהליים נגד החלטת בית הדין לביקורת משמורת לשחרר אדם ממשמורת אך תוך הצבת תנאי שחרור מחמירים שסיכלו את השחרור. הפונה תקף בעבר את בת-זוגו ולכן נכלא למשך שישה חודשים. כאשר סיים לרצות את המאסר הפלילי, הוא הועבר למעצר הגירתי בטיעון שהוא מסוכן לשלום הציבור. בית-הדין היה נכון לשחררו רק לרשות משמורן שיפקח על כל תנועותיו. בערעור נטען שהעבירה למאסר הגירתי רק בגין הרשעה בעבירה פלילית היא פגיעה חמורה בזכות לחירות ושימוש לרעה בסמכות המאסר על-פי חוק הכניסה לישראל. הערעור עודו תלוי ועומד.

ב. זכויות חברתיות

הגשת עתירה לבג"ץ בנושא מתן סיוע משפטי למבקשי מקלט – בחודש יוני 2016 עתרה הקליניקה לבג"ץ, יחד עם הקליניקה לזכויות אדם במכללה למנהל, בשם ארגוני זכויות אדם, נגד מדיניות האגף לסיוע משפטי שלא לתת ייצוג משפטי למי שאינם תושבי ישראל. חוק הסיוע המשפטי מקנה זכאות לסיוע בתחומים מסוימים (דיני משפחה, דיני עבודה, סכסוכי מגורים) בהתאם למבחני עילה ויכולת כלכלית, אולם לא בכפוף למעמד אזרחי מסוים. בעתירה מתבקש בג"ץ להורות לאגף להעניק סיוע משפטי בהתאם לחוק באופן שוויוני, במיוחד בשים לב למצב הסוציו-אקונומי של מבקשי מקלט ולחשיבות הייצוג המשפטי עבורם בהליכים האמורים.

פניה למשרד הרווחה והשירותים החברתיים בנוגע לאי-מתן שירותי רווחה למבקשי מקלט – בחודש מאי פנתה הקליניקה למשרד הרווחה והשירותים החברתיים, עקב מדיניות המשרד שלא להעניק למבקשי מקלט שירותים סוציאליים במחלקות העירוניות לשירותים חברתיים, אלא במקרי קיצון. חוק שירותי סעד מורה על הענקת סיוע לכל אדם המוכר כנזקק, ללא קשר למעמדו האזרחי. במכתב נטען כי אפלייתם של מבקשי מקלט – אחת הקבוצות החלשות ביותר בחברה הישראלית מבחינה סוציו-אקונומית – נוגדת את הדין ופוגעת באופן לא שוויוני בזכויות יסוד.

איסור מגורים בת"א לאדם חולה – הקליניקה הגישה ערר בעניינו של אזרח סודן הסובל ממכלול בעיות רפואיות שלא מאפשרות לו לעבוד. לאחר ששוחרר ממתקן "חולות" נאסר עליו לגור בתל אביב, שם החברים היחידים שיכולים לארחו. לאחר סירוב משרד הפנים לבטל את האיסור, הוגש הערר ובו התבקש בית הדין לבטל את

האיסור; להורות על קביעת נוהל בדבר בירור מגבלות למגורים מחוץ לתל אביב בטרם קביעת הוראה כאמור; וכסעד חלופי, לספק לעורר מגורים חלופיים. לאחר הגשת הערר ניתן צו ביניים שאוסר על מעצרו בגין מגוריו בתל אביב.

ג. הליכי מקלט

הליכי מקלט – במהלך השנה האחרונה סייעה הקליניקה למספר רב של מבקשי מקלט במסגרת בקשותיהם למקלט, ובהם אזרחי אריתריאה, סודן, קניה ואתיופיה. הסיוע כלל הגשת בקשות מקלט, הגשת בקשות לעיון מחדש וכן ליווי לראיונות מקלט. בין יתר האנשים בהם טיפלה הקליניקה: זוג פעילים פוליטיים מאתיופיה; פעיל חברתי מדרפור; יתום ניצול רצח העם בדרפור שהגיע לישראל כקטין; כומר אריתראי; ועוד.

מבקשי מקלט על רקע מגדר ונטיה מינית – באופן ספציפי, השנה טיפלה הקליניקה במבקשי מקלט רבים שביקשו מקלט בישראל על רקע חשש מרדיפה בארצותיהם בשל נטייתם המינית או הפרת נורמות פטריארכליות. מדובר באוכלוסייה חלשה ומודרת ביותר, לרבות בקרב קהילת מבקשי המקלט עצמם, שנאלצים להתמודד עם חסמים ייחודיים כדי להוכיח את עילת המקלט שלהם. בין היתר טיפלה הקליניקה בשני מבקשי מקלט להט"בים מאריתריאה ובמבקשת מקלט אריתראית שנמלטה מנישואין שנכפו עליה בידי משפחתה, בחסות החוק.

ערים נגד דחיית בקשות מקלט מחמת "שיהוי" – החל מסוף שנת 2015, החלה רשות האוכלוסין וההגירה לדחות בקשות מקלט של אזרחי אריתריאה וסודן, על הסף וללא בחינת עילת המקלט, אך ורק מחמת "שיהוי" בהגשת הבקשות. העובדה שעד לשנת 2012-2013 לא ניתן היה להגיש בקשות כלל, וששינוי מדיניות זה לא פורסם או הובא לידיעת האוכלוסייה הרלוונטית, לא היוו שיקול בעיני הרשות. הקליניקה הגישה שני עררים לבית הדין לעררים, בשם גבר אריתראי ואישה סודנית, שנדחו בדרך זו. באחד ההליכים חזרה בה הרשות מעמדתה, וההליך השני ממתין להכרעה.

מניעת הליכי מקלט מפלסטינים – גם השנה המשיכה הקליניקה לייצג בבג"ץ מבקשי מקלט פלסטינים שנמלטו מהגדה המערבית עקב חשש לרדיפה על רקע נטייתם המינית, אך משרד הפנים מסרב לאפשר להם נגישות להליכי מקלט. בשנה שעברה הודיעה המדינה על הקמת מנגנון לטיפול בעניינם אצל המינהל האזרחי, על ידי מתאמת הרווחה של המינהל. הקליניקה מנהלת מספר הליכים בנוגע לחוקיות ואפקטיביות המנגנון המוצע, שמטרתו המוצהרת היא החזרת הפונים לארצם תוך הפרת חובת הסודיות.

ד. פליטים מוכרים

מעמד קבע לפליטים מוכרים השוהים בישראל תקופה ממושכת – הקליניקה הגישה ערר לבית הדין לעררים על סירוב משרד הפנים לתת מעמד קבע למשפחת פליטים-מוכרים שחיה בישראל כ-20 שנים. לפי נהלי המשרד פליטים מוכרים מקבלים תושבות זמנית בלבד, אותה עליהם לחדש מעת לעת, וזאת אף אם הם גרים בישראל למעלה מעשור ואינם יכולים לחזור לארצם. הערר ממתין לתשובת הרשות.

הזכות לצאת את הארץ – הקליניקה המשיכה לטפל בעניינם של מי שהוכרו כפליטים וחסרי אזרחות וביקשו תעודת מעבר שתאפשר את נסיעתם לחו"ל אך סורבו, בטענה שראשית עליהם להציג אשרת כניסה למדינה האחרת (דבר שאינו אפשרי בהיעדר מסמך נסיעה ישראלי). במקרה אחד הצליחה הקליניקה לשכנע את הרשות להנפיק את המסמך חרף היעדר האשרה; במקרים אחרים הקליניקה ממתינה לתשובה.

הזכות לחיי משפחה – הקליניקה טיפלה בשני פליטים שביקשו להקנות מעמד בישראל לבני זוגם הזרים. באחד המקרים ניתן לבת הזוג רישיון ישיבה, לאחר שלוש שנים של פעילות מול הרשויות; במקרה אחר נדחתה הבקשה מהטעם שבני הזוג לא נשואים, ובימים אלה נבחן ערר-פנימי שהוגש על החלטה זו.

ה. הליכים אחרים להסדרת מעמד

כניסה ל"הליך המדורג" מכח זוגיות עם אזרחים ישראליים – הקליניקה ייצגה מספר מבקשי מקלט וחסרי אזרחות שביקשו לקבל מעמד מכוח יחסי זוגיות עם אזרחי ישראל. בין היתר הגישה הקליניקה ערר לבית הדין בגין דחיית בקשתם של אזרחית ישראל ואזרח אריתריאה. בני הזוג הורשו להתחיל ב'הליך המדורג' לקבלת מעמד מכח זוגיות לפני שלוש שנים בזכות עתירה שהגישה בזמנו הקליניקה. כעת, כשהגיע המועד לשדרג את מעמדו של בן-הזוג הזר למעמד של תושב ארעי, שב משרד הפנים לדרוש המצאת דרכון כתנאי לשינוי המעמד. בערר נטען שאין לדרוש המצאת דרכון ממבקש מקלט ושניתן לזהות את המבקש באמצעים חלופיים.

הליכים הומניטאריים – הקליניקה טיפלה והגישה מספר הליכים להסדרת מעמד מטעמים הומניטאריים, כמו גם עררים בגין דחיות בקשות, כאמור. בין היתר מדובר בערר על דחיית בקשה של ניצול מלחמת אזרחים שמשפחה ישראלית קיבלה עליו אפוטרופסות בהיותו קטין; בערר על דחיית בקשה על הסף של ניצול רצח העם בסודן שהגיע לישראל כקטין ולמד בפנימייה ישראלית; בבקשה למתן מעמד של גבר הומו פלסטיני שיצר קשרי זוגיות בישראל עם אזרח ישראלי ואינו יכול לשוב לארצו מחמת הסכנה לשלומו; בבקשה של אם לילדה ישראלית לקבל מעמד שיאפשר לה לגדלה בכבוד, ועוד.

מניעת גירוש מטעמים רפואיים – הקליניקה ייצגה מבקש מקלט מדרום סודן אשר מתמודד עם סכרת סוג1, שמשמעותה תלות מוחלטת בהספקה קבועה של אינסולין. משרד הפנים דחה את בקשתו למניעת הרחקה מטעמים רפואיים בטענה לפיה כיום ניתן להשיג טיפול רפואי מיטבי בכל מקום בעולם והשאלה היא שאלה כספית בלבד. הקליניקה הציגה ראיות לפיה דרום סודן נמצאת בעיצומו של סכסוך אלים ושמעט התשתיות שהיו בה נהרסו עד היסוד ובמצב הנוכחי, העורר לא יזכה בטיפול רפואי אם יוחזר לשם. לאור הפגמים שנתגלו בהליכי קבלת ההחלטה של משרד הפנים, הורה בית-הדין לעררים למשרד הפנים לשוב ולראיין את העורר, אם ירצה להרחיקו מישראל (ובינתים תתברר בקשתו למקלט תחילה).

1. בית הדין לעררים

במהלך השנה לקחה הקליניקה חלק פעיל בהתדיינות סביב פעילותו של הטריבונל המנהלי שבו מתנהלים רוב ההליכים המשפטיים בענייני הגירה. מדובר בערכאה חדשה שבשנתיים בהן היא פועלת התגלו בעיות רבות בפעילותה, כגון עומס בלתי סביר, עיכובים במתן החלטות, אי-פרסום החלטות ועוד. הקליניקה פעלה מול הרשויות להביא לידיעתן את הבעיות בנושא, ואף עתרה לבג"ץ (יחד עם הקליניקה לזכויות מהגרים במרכז האקדמי למשפט ולעסקים) נגד אי-פרסום החלטות בית הדין.

במסגרת פרויקט תצפיות, הסטודנטים אף צפו בדיונים שהתקיימו בפני בית הדין, ונערך דיון בתובנות שעלו מתצפיות אלה במסגרת אחד השיעורים.

2. חופש מידע

במהלך השנה הגישה הקליניקה מספר בקשות לפי חוק חופש המידע, לקבלת נתונים אודות מערכת המקלט הישראלית ואודות יישום החוק למניעת הסתננות. הנתונים מאפשרים ללמוד על כך שחלק ניכר מבקשות המקלט תלויות ועומדות תקופות ממושכות; רוב התיקים מוכרעים (לשלילה) בסדרי דין מקוצרים או על הסף; אחוז כמעט אפסי מהבקשות מתקבל; הרשות מזמנת אנשים למתקן "חולות" במספרים שחורגים מתכולת המקום; אין לרשות נתונים אודות חופשות מהמתקן; ועוד.

ח. מידע והכשרה בדיני פליטים

אתר שיתוף הידע של הקליניקה לזכויות פליטים – בנוסף להיותה קליניקה אקדמית המכשירה מדי שנה 20 סטודנטים למשפטים, עוסק צוות הקליניקה גם בביסוס דיני הפליטים כתחום ידע חדש בישראל. במסגרת זו מקיימת הקליניקה אתר לשיתוף ידע (<http://refugee-law.tau.ac.il>) המרכז חדשות, פסיקה ומידע חיוניים לעוסקים בתחום. האתר, שהיה פרי יוזמתו ותכנונו של בוגר הקליניקה, מר איתמר צור, שאף נטל חלק פעיל בהתנדבות בבנייתו ועיצובו, מנוהל כיום ע"י הגב' מעין רוז, בוגרת הקליניקה לזכויות עובדים, והוא מכיל כבר כ- 480 פסקי דין (באדיבות 'נבו').

הרצאות בהשתלמויות שונות – צוות הקליניקה מוזמן באופן שוטף להרצות במסגרות שונות, בין היתר לעורכי דין חדשים בתחום, מתנדבים ופעילים חברתיים, מסגרות חינוכיות ואף קורסים אקדמיים בפקולטה למשפטים ובפקולטות אחרות באוניברסיטה.

השנה השתתפו בקליניקה הסטודנטיות והסטודנטים הבאים: גב' איה אגבריה; גב' קרן אוציטל; מר גילאל אליאס; גב' מאיה אשכול; גב' נטלי בראון; מר עמית גולדנברג; מר ג'ורג' ג'ריס; גב' דניאלה וינראוך; גב' שלי וקסלמן; גב' רוני זיס; גב' דנה זמיר; גב' דניאל לוי; גב' עתליה מורגנבסר; מר אברהים מחאגינה; מר טל פורר; מר יוני פילק; גב' דנה צוריאל; גב' שנהב צ'רכי; מר שניר רטנר; ומר אסף קרמר.

הקליניקה לזכויות בהליך הפלילי

כללי

בשנת הלימודים החולפת פעלה הקליניקה בהנחייתם האקדמית של ד"ר שי וזנר וד"ר אלקנה לייסט (הסניגור הציבורי המחוזי של מחוז תל אביב, ובהנחייתו הקלינית של עו"ד משה קשלס. בקליניקה נטלו חלק 16 סטודנטים.

הפעילות העיונית בקליניקה

במהלך המפגשים בכיתה דנו באופן ביקורתי בנושאים שונים הנוגעים למשפט הפלילי. במסגרת השיעורים התארחו אורחים שונים ובהם השופט ירון גת שדיבר על מעצרי ימים, ד"ר חן קוגל שדיבר על עבודת המכון לרפואה משפטית, אורי שליו, יועץ התקשורת של הסניגוריה הציבורית, שדיבר על משפט פלילי ותקשורת וד"ר דנה בייניש שדיברה על בתי משפט קהילתיים. במהלך השנה הסטודנטים ערכו תצפיות באולם מעצרים ובימי הקראות בבית משפט השלום בתל אביב. בסיום שנת הלימודים ערכנו סיור במתקן הכליאה "הדרים" שם פגשנו את מפקד בית הסוהר וביקרנו באגפיו השונים, כולל אגף האסירים הביטחוניים.

הפעילות המשפטית בקליניקה

במהלך השנה ייצגנו נאשמים, מערערים ואסירים בערכאות השונות, כמפורט להלן:

א. תיקים בבית המשפט העליון

בקשת רשות ערעור בעבירה של ניסיון איום בהתאבדות: בקשת רשות ערעור (רע"פ 8736/15) – הבקשה נגעה לסוגיה תקדימית העוסקת בפרשנות של עבירת האיומים. מדובר במקרה שבו המערערת הורשעה בעבירה של

ניסיון איומים לאחר שכתבה מכתב לשופטת ובו ציינה כי בכוונתה להתאבד וכי מקווה שלאחר מותה תשנה את פסק הדין שנתנה כנגדה, בהיעדר הגנה בהליך של תביעה קטנה. בבקשת רשות הערעור טענו, בין היתר, כי איום בהתאבדות הוא לא איום שלא כדין ולכן לא מתקיים היסוד העובדתי בעבירת האיומים. עוד טענו כי גם במישור האינטרס הציבורי אין מקום להליך פלילי במקרים שבהם האיום הוא איום בהתאבדות. בבקשת רשות הערעור שהוגשה השנה הועברה לדיון בפני הרכב. סטודנטיות: שני שניצר ואתיה רוטמן-פרנד.

בקשת רשות ערעור על הפרת זכויות חשודים ונאשמים בפלילים (רע"פ 3588/16) - הבקשה עוסקת בביקורת שיפוטית על המחלקה לחקירות שוטרים ורשויות התביעה במצב של הפרת זכויות חשודים ונאשמים בפלילים, הטוענים לאלימות שוטרים שהופעלה נגדם. במקרה זה מדובר בשתי אחריות שטענו, כי שוטרים תקפו אותן. בעוד שהשוטרים כתבו בדוחות הפעולה כי הנאשמות הן אלה שתקפו אותן, הנאשמות לא זומנו כדין למסור תלונה מסודרת במח"ש ותלונתן כלל לא נבדקה. הטענה המרכזית היא, כי לאזרח יש זכות שלא להימצא בסטטוס של נאשם כל עוד לא נבדקה תלונתו לאלימות שוטרים. בבקשת רשות הערעור הוגשה, אך טרם ניתנה החלטה. סטודנטיות: ליהי פרגיון ושרון בן דוד.

בקשת רשות ערעור על עבירה בגין החזקת סכין (רע"פ 3829/15) - המבקש, צעיר ממוצא אתיופי, הורשע בעבירות של החזקת סכין, הפרעה לשוטר, תקיפת שוטר, איומים והחזקת רכוש החשוד כגנוב והוטלו עליו 3 חודשי עבודות שירות לצד ענישה נלווית. בבקשת רשות הערעור שהוגשה מעלה מספר סוגיות משפטיות שלדעתנו מצדיקות דיון בגלגול שלישי בפני בית המשפט העליון: האם ניתן לבחון קיומו של חשד סביר (קרי – חשד אובייקטיבי) על בסיס עדות מפי שמועה? בהנחה שהיה חשד סביר – האם הפקחים היו מוסמכים לעכב את המבקש כאשר אין דבר חקיקה המסמיך אותם לעשות כן? האם מוטלת על שוטר חובה לבקש את הסכמת החשוד לחיפוש, טרם שיחפש על גופו, אף במקרה בו מתקיים חשד סביר להימצאות דבר אסור בהחזקה על גופו? שאלות אלה ושאלות נוספות עלו במסגרת בקשת רשות הערעור. הבקשה הועברה לדיון בפני הרכב, הדיון התקיים ואנו ממתניינים להכרעה. סטודנטיות: שני שניצר ואתיה רוטמן פרנד.

בקשת רשות ערעור על פרשנות של סעיף 38 לחוק המעצרים (רע"פ 1425/16) - בהליך זה הגשנו בבקשת רשות ערעור במסגרתה עולה שאלה כללית העוסקת בפרשנותו של סעיף 38 לחוק המעצרים. לפי סעיף 38 לחוק המעצרים לבית המשפט יש סמכות לדון בבקשת פיצויים בגין מעצר שווא. השאלה שעולה היא האם מוסמך בית המשפט לדון בבקשת הפיצויים מיד עם השחרור, ובלבד שהשחרור היה טרם הגשת כתב אישום, או שמא הסמכות מתגבשת רק מרגע שהתביעה הודיעה על כך שלא תגיש כתב אישום. בסוגיה זו יש החלטות סותרות בערכאות הנמוכות וטרם נקבעה הלכה. בבקשת רשות הערעור נקבעה לדיון בפני הרכב. סטודנטיות: הלית שרצקי ורואי קראוזה.

בקשת רשות ערעור על עתירת אסיר שנדחתה (רע"ב 4971/14) - שיתוף פעולה שלנו עם הקליניקה לזכויות עובדים הביא להגשת בקשת רשות ערעור בסוגיה עקרונית וחשובה בנושא תעסוקת אסירים והתגמול המשולם להם. במהלך העבודה על התיק נחשפנו לכך שבחלוף 14 שנים מבג"ץ שדות (בג"ץ 1163/98) ולמרות הערות בית המשפט העליון, השכר עבור עבודות האסירים השונות לא עודכן, סוגיית העסקת האסירים לא הוסדרה והתפתחה פרקטיקת תגמול על פי תפוקות שהינה בעייתית במיוחד. הבקשה הועברה להרכב. בדיון שהתקיים, בית המשפט הציע למחוק את הבקשה ולהגישה מחדש עם עותר חלופי שהסעדים המבוקשים רלנבטיים לגביו (להבדיל מהמבקש שייצגנו אשר השתחרר בינתיים). בית המשפט העליון אף ציין בהחלטתו כי העתירה מעלה שאלות בעלות חשיבות וכי פתוחה הדרך בפני הקליניקות המשפטיות של אוניברסיטת ת"א להגיש עתירה חדשה.

ערעור על חומרת העונש (ע"פ 2056/15) - המערער נדון ל-4.5 שנות מאסר בגין עבירה של חבלה בכוונה מחמירה לאחר שדקר אדם בחזה באמצעות סכין. בערעור על גזר הדין טענו, כי בית המשפט לא נתן משקל ראוי למספר נסיבות רלבנטיות וביניהן העובדה, כי המערער עבר הליך משמעותי של גמילה מסמים לפני ביצוע העבירה. כמו כן, טענו כי בנסיבותיו של המערער נפל פגם משמעותי כאשר לא התקבל תסקיר מטעם שירות המבחן אשר ייתן דעתו לסיכויי שיקומו של המערער ולנסיבותיו האישיות. בית המשפט העליון נעתר לבקשה שהגשנו לקבלת תסקיר מטעם שירות המבחן. הדיון בבית המשפט העליון התקיים ואנו ממתינים לפסק הדין. סטודנטים: אתי מוניס ופארס ג'בלי.

ב. תיקים בבית המשפט המחוזי:

ערעור על גזר דין בגין עבירות של תקיפת שוטר והעלבת עובד ציבור (ע"פ (מרכז) 42870-10-15) - המערער, אם חד הורית, נעדרת עבר פלילי, הורשעה בעבירות של תקיפת שוטר והעלבת עובד ציבור. בית משפט השלום הטיל עליה עונש של מאסר על תנאי ושירות לטובת הציבור. זאת, למרות שהמדינה בטיעוניה לעונש לא עתרה לעונש של שירות לטובת הציבור (של"צ). הגשנו ערעור על חומרת העונש וביקשנו לבטל את עונש השל"צ. הערעור התקבל ועונש השל"צ בוטל. סטודנטיות מטפלות: ליהי פרגיון ושרון בן דוד.

ערעור על הכרעת דין וגזר דין בגין החזקת סכין (ע"פ (ת"א) 59830-01-16) - במוניתו של המערער, נהג מונית מקצועי, נמצאה סכין. המערער טען שהחזיק את הסכין לשתי מטרות כשרות ויום יומיות: האחת, חיתוך פירות והשנייה, חיתוך בקבוקי פלסטיק המשמשים כמשפך למילוי שמן. טענתו של המערער, כי החזיק את הסכין למטרה כשרה נדחתה משום שלשיטתו של בית משפט השלום "מטרה כשרה" צריכה להיות מיידית או קרובה בזמן למועד ההחזקה. בערעור טענו, כי מקרה זה מעורר שאלה משפטיות שטרם נדונה על ידי בית המשפט העליון לגבי פרשנותו של הביטוי "מטרה כשרה". האם המשמעות היא שצריך להוכיח כי החזקת הסכין הייתה למטרה ראויה ובתום לב? האם המטרה הכשרה צריכה להיות מיידית או קרובה בזמן למועד ההחזקה? לחילופין, טענו כי יש לבטל את הרשעתו של המערער ולהטיל עליו עונש של שירות לטובת הציבור. בית המשפט דחה את הערעור בעיקר לאור מראה הסכין שאינו מתיישב עם טענותיו התמימות של המערער להחזקת הסכין. סוגיית פרשנות המונח "מטרה כשרה" עדיין נותרה ללא מענה. סטודנטים: אינה אברמוב ואיתן כהן.

ערעור על גזר הדין בעבירה של הסגת גבול וזיק לרכוש (ע"פ (ת"א) 42626-11-15) - המערער נדון ל-9 חודשי מאסר בפועל בגין עבירות של הסגת גבול, אימים והיזק לרכוש במזיד. זאת, לאחר שבית משפט השלום הפנה את הנאשם שלוש פעמים לממונה על עבודות שירות לבחינת ריצוי עונשו בדרך זו. בסופו של יום, משנעצר המערער עד תום ההליכים בגין תיק חדש נוסף, בית משפט השלום הטיל עליו תשעה חודשי מאסר בפועל. בערעור טענו כי להפנייתו של המערער לממונה על עבודות שירות יש משמעות וכי מתחם הענישה שנקבע ככזה הכולל עונש מאסר בלבד הוא שגוי. בעקבות מתן גזר דין בתיק החדש בגינו נעצר, הערעור במקרה זה התייתר ובהמלצת בית המשפט מחקנו את הערעור. סטודנטים: אינה אברמוב ואיתן כהן.

ג. תיקים בבית משפט השלום:

העסקת שוהה בלתי חוקי (ת"פ 50091-10-15) - הלקוח הואשם בעבירה של העסקת שוהה בלתי חוקי תמורת 200 ש"ח. התביעה ביקשה להטיל על הנאשם עונש מאסר בדרך של עבודות שירות וקנס. בית המשפט קיבל את עמדתנו והטיל על הנאשם ענישה צופה פני עתיד בדמות מאסר על תנאי וקנס. סטודנטים: אתי מוניס ופארס ג'בלי.

החזקת סכין בניגוד לדין (ת"פ 62319-10-15) - כנגד הנאשם הוגש כתב אישום בגין החזקת סכין אשר הייתה חבויה באבזם חגורתו. הוא נתפס בבדיקה ביטחונית בבית משפט השלום בת"א. לאחר שנפגשו עם הלוקח וראינו את חומר החקירה, התברר כי הנאשם כלל לא היה מודע לקיומה של הסכין באבזם. הנאשם סיפר כי קיבל את החגורה ממרכז סיוע לפני כ-10 שנים, תקופה בה היה מצוי במצוקה כלכלית. פנינו לתביעה בבקשה לחזרה מכתב אישום. לאחר פנייתנו התביעה חזרה בה מכתב האישום. סטודנטיות: ליהי פרגיון ושרון בן דוד.

תקיפת עובד ציבור (ת"פ 292-11-15) - כנגד הנאשם הוגש כתב אישום בגין עבירות של תקיפת עובד ציבור. המדובר בתקיפה של פקח בחוף תל ברוך במכת מרפק ובבעיטה. לאחר מו"מ שניהלנו עם התביעה, כתב האישום תוקן באופן משמעותי בפרק העובדות והוראות החיקוק שונה להתנהגות פרועה במקום ציבורי. הנאשם אשר הוא עצמו עובד עירייה לא הורשע בסופו של יום וחתם על התחייבות כספית להימנע מעבירה.

הכשלת שוטר, נהיגה בקלות ראש, שיבוש הליכי משפט (ת"פ 42033-12-14) - הלוקח הואשם בעבירות הנ"ל יחד עם אדם נוסף. על פי האמור בכתב האישום הלוקח אותו אנו מייצגים ישב ליד הנהג בעת שהאחרון ברח משוטרים. המו"מ בינינו לבין הפרקליטות לא צלח, ובית המשפט קבע המשך דיון בתיק לצורך שמיעת טענות מקדמיות. תיק זה מעורר מספר שאלות משפטיות וביניהן: האם ניתן לייחס, מכח דיני השותפות, עבירה של "נהיגה" למי שישב ליד הנהג, והאם ניתן לייחס לנאשם עבירה של שיבוש הליכי משפט כאשר הוא מוסר גרסה שקרית בשטח. סטודנטים: תומר שטיינברג ואורי קידר.

תקיפת שוטר, איומים והתנגדות למעצר חוקי בכוח (ת"פ 5717-10-13) - כנגד הלוקחה, חיילת ממוצא אתיופי, נטען כי סטרה לשוטר בפניו ובעורפו, ברחו ממנו כאשר ניסה לעצור אותה ואף איימה עליו. תחילה, הנאשמת כפרה בכתב האישום והתיק נקבע להוכחות. לקראת ישיבת ההוכחות, התביעה הסכימה לתקן את כתב האישום באופן שמתיישב עם גרסת הנאשמת. בהתאם, הושמטו עבירות התקיפה והאיומים ונותרה עבירה של התנגדות למעצר. הנאשמת הופנתה לשירות מבחן ולאחר שהתקבל תסקיר אשר המליץ לבטל את הרשעתה ההרשעה בוטלה. סטודנטים: תומר שטיינברג ואורי קידר.

גניבה (ת"פ 3337-08-15) - כנגד הנאשם הוגש כתב אישום ובו למעלה מ-20 אישומים של גניבה. לאחר שעיינו בחומר החקירה הבנו מיד שקיימת בעיה של קלפטומניה. הנאשם הופנה לחוות דעת פרטית, מטעמנו, ממנה עלה כי הסיבה לגניבות היא הפרעת הקלפטומניה. באמצעות חוות הדעת פנינו לתביעה בבקשה לחזרה מכתב אישום. לאחר שבקשה זו נדחתה פנינו ליועץ המשפטי בבקשה לעיכוב הליכים. גם בקשה זו נדחתה. כעת תהליך ימשיך להתברר בבית המשפט. סטודנטים: הלית שרצקי ורואי קראוזה.

הפרת אמונים, הוצאת מסמך ממשמורת, פגיעה בפרטיות (ת"פ 5641-07-15) - כנגד הנאשמת, קלדנית בית משפט במקצועה, הוגש כתב אישום בו נטען כי היא ניצלה את תפקידה והעבירה כתבי בית דין לאדם אחר תמורת כסף. בהליך זה הוגשו בקשות לקבלת חומר חקירה נוסף, התקיים מו"מ עם הפרקליטות וכן הליך

גניבה, איומים ועבירות רכוש (ת"פ 45412-06-15) - כנגד הנאשם הוגשו מספר כתבי אישום בגין עבירות של גניבת בקבוקי וודקה וכן עבירות איומים כלפי חברתו לשעבר. נוסף לכל אלה, הנאשם נעצר בתיק חדש בדרום בגין עבירות רכוש. במסגרת הליך המעצר הנאשם שוחרר לקהילה טיפולית והחל תהליך של גמילה מסמים. בינתיים הדיונים בתיקו נדחו לבחינת ההליך הטיפולי ובהמשך נשקול צירוף התיקים. סטודנטיות: שני שניצר ואתיה רוטמן פרנד.

האזנת סתר (ת"פ 34159-16-15) - במסגרת פרשה מרובת נאשמים אשר יוחסה להם מעורבות בעבירות של האזנת סתר והצבת מתקן או מכשיר למטרת האזנת סתר שלא כדין, באמצעות תוכנת הספייפון, גם ללקוח שלנו יוחסו עבירות דומות. לאחר שנוהל מו"מ עם פרקליט מחוז ת"א, תוקנו הוראות החיקוק לעבירת סיוע

וסוכם כי עניינו של הנאשם יופנה לשירות המבחן לבחינת אפשרות ביטול הרשעתו. במסגרת ההסדר הפרקליטות הגבילה את עצמה ותטען לעונש מאסר בן חודשיים שיכול וירוצה בעבודות שירות.

סטודנטים : פארס ג'בלי ואתי מוניס.

גניבה (ת"פ 15-09-6207) - כנגד הנאשם הוגש כתב אישום בגין עבירה של גניבת אופניים. לנאשם מאסר על תנאי בגין עבירות רכוש. לאחר מו"מ עם התביעה סוכם כי לאחר שהנאשם ימציא שתי בדיקות שתן נקיות המאסר המותנה שלו יוארך.

הקליניקה לסביבה, קיימות וצדק מרחבי

כללי

בשנת הלימודים החולפת פעלה הקליניקה בהנחייתו האקדמית של פרופ' איסי רוזן צבי ובהנחייתו הקלינית של ד"ר עו"ד ערן צין. בקליניקה נטלו חלק 14 סטודנטים.

הפעילות העיונית בקליניקה

בקליניקה לצדק סביבתי השתתפו בתשע"ו 14 סטודנטים. השנה נפתחה בהנחלת מושגים תיאורטיים בסיסיים וביניהם מושגי יסוד כגון: "צדק סביבתי", "נחלת הכלל" ו"קיימות". המשכו של הסמסטר הראשון התמקד בנושאים תיאורטיים המתכתבים עם התיקים המשפטיים בהם עוסקים הסטודנטים. כך למשל, עסקנו בהיבטים תיאורטיים ומעשיים של תחום התחבורה הציבורית; דנו בנושאי שלטון מקומי, תכנון, עירוניות וצדק מרחבי - במסגרת זו למדנו על מבנה מערכת התכנון ועל ההשפעה שלה על חייו ועל חלוקת המשאבים, על פיזור המפגעים בסביבה ועל מקומם של יחסי הכוח בחברה הנתונה. בסמסטר השני, הושם דגש רב יותר על היבטים פרקטיים של העבודה בקליניקה. במסגרת זו, נערכו מספר שיעורים שהוקדשו לניתוח מקרים העומדים לפיתחה של הקליניקה. בנוסף, עסקנו גם בשאלת תפקידו של עורך הדין הסביבתי והחברתי, באפשרויות הפעולה העומדות בפניו ובסוגיות אתיות שעלו בתיקי הקליניקה.

לצד ההרצאות הנ"ל, התקיימו גם הרצאות של מרצים אורחים במגוון תחומים. בין השאר, הקליניקה אירחה את ח"כ יעל כהן פארן לשיעור בנושא חקיקה סביבתית ואת עו"ד אפי מיכאלי בעניין משאבי טבע. בנוסף התארחו בקליניקה נציגי ארגונים סביבתיים כמו: גיל יעקב, מנכ"ל '15 דקות', יעל דורי מ'אדם טבע ודין' ועידן דורפמן מ'העמותה לכלכה בת-קיימא'.

במסגרת הקליניקה התקיים השנה סיור בשכונת נווה שאנן שבת"א. במסגרת הסיור נפגשו עם תושבים ועם נציגי הקהילות השונות החיות בשכונה.

הפעילות המשפטית בקליניקה

להלן תובא סקירה של התיקים המרכזיים עליהם עבדנו בקליניקה במסגרת שנת הלימודים תשע"ו.

תחבורה ציבורית - גם בתשע"ו חלק ניכר מפעילות הקליניקה הוקדש לתחום התחבורה הציבורית. הצלחת התחבורה הציבורית טומנת בחובה פוטנציאל סביבתי-חברתי עצום, מצמצום זיהום האוויר, הרעש והקרקה ועד קידום ערכים של צדק חברתי, באמצעות קירוב בין המרכז לפריפריה והרחבת מקורות תעסוקה. בהתאם לכך, עסקה הקליניקה במהלך השנה בפרויקטים שונים הנוגעים לקידום התחבורה הציבורית בישראל, כדלקמן:

א.

תכנון ותחבורה ציבורית – מזה שנים ניתן דגש במערכת התכנון על תכנון המשרת את הרכב הפרטי ואינו מקדם תחבורה ציבורית (במובנה הרחב הכולל נתיבי תחבורה ציבורית, שבילי אופניים ומרחב המתאים להולכי רגל שיאפשר הגעה אל ומתחנות האוטובוס). לאור זאת יזמו הקליניקה ועמותת '15 דקות' פרויקט חדש, שמטרתו בחינה של התכנון לטובת תחבורה ציבורית כבר בשלב של הכנת תכניות המתאר. מיזם זה נעשה רלוונטי במיוחד לאור חקיקתו של החוק לקידום הבנייה במתחמים מועדפים לדיור (הוראת שעה), התשע"ד-2014. חוק זה מבקש להאיץ את תהליכי התכנון למגורים בישראל, זאת במטרה שהגדלת ההיצע תעצור את מחירי הדירות המאמירים. בחינה של תכניות אלה העלתה שלא אחת, המדינה מתעתדת להקים שכונות של אלפי יחידות דיור ושטחי מסחר נרחבים, מבלי לבנות תשתית תחבורה ציבורית ראויה (למשל, אכלוס של עשרות אלפי אנשים בשכונה חדשה בצריפין, כאשר התחבורה הציבורית מבוססת על רכבת קלה שבנייתה עתידה להיות מושלמת כעשור לאחר מכן). תושבי שכונות אלה עתידים לבלות שעות על שעות בעומסי תנועה בלתי נגמרים, תוך שהם תורמים לזיהום אוויר. מעבר לכך, גם המטרה של הורדת יוקר המחייה לא תושג, לאור הצורך להחזיק יותר מרכב אחד.

חוק הותמ"ל מאפשר להגיש "התנגדות" לתוכניות. בשיתוף עם צוות של מתכננים, עברו סטודנטים מהקליניקה על תכניות שונות והכינו התנגדויות לתוכניות, כשהם מעלים הן ביקורת לגבי תשתית תחבורה ציבורית חסרה והן הצעות לתיקון המצב. אחת מהמטרות שהוצבו לפרויקט הייתה להעלות את הסוגיה על סדר יומם של מקבלי ההחלטות והצוותים המקצועיים המסייעים להם. אכן, בתום שנת פעילות ניתן לומר שמטרה זו הושגה. בפגישה שזימנה המתכננת של הותמ"ל ובשיתוף גורמים ממשרד התחבורה, ניכר שהובנה החשיבות של פיתוח תחבורה בת קיימא כחלק מהתוכניות המקודמות. יתרה מזו, הוצע לשלב את פעילות זו כבר בשלבים מוקדמים של התכנון. סטודנטים: נדב אגיב, לידור אלמסי, איליה גולדשטיין ומאור הלב.

ב.

פרויקט תביעות קטנות – פרויקט זה, שהמשיך זו השנה הרביעית ברציפות, מבקש לסייע לצרכנים לעמוד על זכויותיהם כנוסעי תחבורה ציבורית ולהזכיר למפעילים את חובותיהם לספק שירות אמין, מהיר ונוח. לאור ריבוי הפניות, הקליניקה פתחה בשנה הקודמת מספר פורמטים של תביעות קטנות. פורמטים אלה מוצגים באתר האינטרנט של '15 דקות'. כעת, כשמתקבלת פניה, נבחנת מידת התאמתה לאחד הפורמטים ואם כן נשלח לפונה פורמט בצירוף מדריך כיצד עליו לפעול. במקרה זה הפונה גם מוזמן לפנות אלינו בכל שאלה בעניין זה. במידה שבדיקת הפנייה מעלה כי מדובר בסוגיה מורכבת יחסית או שאינה מתאימה לפורמטים שהוכנו, מועבר התיק לטיפול הסטודנטים בקליניקה. במהלך השנה טופלו במסגרת זו, על ידי הקליניקה והסטודנטים, כ- 15 פניות. יתרה מכך, לאור ריבוי תלונות על קווי אוטובוס בקרית שלום שבדרום ת"א, נערך כנס תביעות קטנות, בו הציגו הסטודנטים את הפרויקט והאופן שבו הנוסעים יכולים להיעזר בכלי התביעות הקטנות כדי לעמוד על זכויותיהם. סטודנטים: אלירן חיו ורום טנא.

ג.

בקשה להשתתף בדיוני תובענה ייצוגית בעניין שילוט ומידע באוטובוסים (ת"צ 30798-02-12 ותביעות קשורות) – בתיק התובענה הייצוגית שהוגשה נגד כל מפעילי הקווים בישראל בגין אי יישום תיקון פקודת התעבורה על שילוט ומידע – הגישה הקליניקה, בשנת 2013, בקשה להשתתף בדיונים. הבקשה הוגשה מטעם פעילי תחבורה וסביבה, אולם בטרם נדונה לגופה, הודיעו הצדדים כי הגיעו להסדר פשרה. הסדר זה נדחה על ידי בית המשפט, אך לאחרונה הוגש הסכם חדש שטרם פורסם. הסכם פשרה בין הצדדים התפרסם בראשית השנה והקליניקה הגישה לבית המשפט את עמדתה בנושא זה. נטען, כי יש פער בין הנאמר בהסכם, לפיו הושלם שילוט התחנות, לבין מצב התחנות בשטח. לשם כך תועדו תחנות אוטובוס בהם נטען שהוסדר המידע לציבור, אך לא כך היה בפועל. בדיון נוסף שנערך בעניין בבית המשפט ביקשה השופטת מספר הבהרות מהצדדים באשר להתקדמות השילוט בכלל התחנות. לאחר שניתנו הבהרות

הנדרשות והתחייבות של משרד התחבורה לפקח על השלמת השילוט בתחנות השונות ברחבי הארץ, ניתן ביום 12.6.16 פסק דין המאשר את הסכם הפשרה.

עתירה מנהלית וערעור מנהלי על דחיית העתירה בסוגיית חופש המידע בתחום התכנון והבניה (ע"מ 1662/14 גיוסי ואח' נגד הוועדה המקומית לתכנון ובנייה טייבה ואח') – העתירה שהגישה הקליניקה בשנת הלימודים תשע"ג (מאי 2013), בשם פעילי סביבה, תושבי המשולש הדרומי, נדחתה בפסק-דין בתחילת פברואר 2014. העותרים ביקשו לעיין בתיק הבניין של אתר פסולת שאמור לעבור תהליך שיקום. הוועדה המקומית טייבה סירבה לאפשר עיון ללא הליך לפי חוק חופש המידע, או לחלופין הסכמת מבקש ההיתר. בית המשפט המחוזי דחה את העתירה וקבע, כי אין לאפשר עיון חופשי בתיק בניין ובמסמכי התכנון שבו, אלא דרך המסלול הפרוצדורלי הקבוע בחוק חופש המידע, כולל פניה לתגובת בעל ההיתר.

ביום 4.3.2014, הגשנו ערעור לבית המשפט העליון על החלטה זו. בערעור טענו, כי פסק הדין שגוי משפטית: הוא סותר את עקרונות היסוד של דיני התכנון והבניה; הוא מנוגד לשונו, הגיונו וכוונתו של חוק חופש המידע; הוא מכביד על זכות הציבור למידע חופשי וזורם; והוא עלול לגרום לתוצאות קשות ומזיקות במציאות הישראלית, הן במישור של שלטון החוק, והן בהיבטים פרקטיים של עסקות נדל"ן, שמאות, תכנון עירוני, הגנת הסביבה, וכיו"ב.

בראשית שנת תשע"ה הגשנו סיכומים בתיק. דיון בתיק נערך בנובמבר 2015. לאור הודעת המדינה כי עתידות להתפרסם תקנות אשר יסדירו את נושא פרסום היתר הבניה, קבע בית המשפט כי ימתין לראות אם הצדדים מצליחים להגיע להסדר בעקבות התקנתן. התקנות פורסמו ביולי 2016. למרבה הצער, על אף שהתקנות קובעות, לראשונה, כי היתר הבניה יהיה פתוח לעיון הציבור, נקבעו גם כמה סייגים המרוקנים את העיקרון מתוכנו. לאור זאת ובהתאם לקביעת בית המשפט, הוגשה תגובה המצביעה על הפגמים שנפלו בהתקנת התקנות ונתבקשה התייחסות בית המשפט לנושא. התיק מנוהל בשיתוף עם ארגון אדם, טבע ודין.

אי פינוי פסולת מכפר דהמש – כפר דהמש הינו ישוב ללא מעמד מוניציפאלי, בו מתגוררים כ-700 איש (רובם תינוקות, ילדים ובני נוער). הכפר, הממוקם צפונית לעיר רמלה ודרומית-מערבית לעיר לוד, מצוי בתחום גבול שיפוטה של המועצה האזורית עמק לוד. הישוב החל לקום בשנות החמישים של המאה הקודמת, במסגרת הסדר של המדינה בנוגע לחילופי קרקע עם משפחות ערביות מאזורים שונים בארץ. בהתאם לכך, נרשמו המקרקעין עליהן יושב הכפר, בבעלות אותן המשפחות. דא עקא, משפחות אלו מצאו עצמן עד מהרה בימצב קפקא"י: בשטח נמצאו רק בתי מגורים ספורים שלא הספיקו לאכלוס המשפחות ועל המקרקעין חלה קליניקה מתאר מנדטורית, שייעדה את הקרקע לצרכים חקלאיים והגבילה את הבנייה למגורים. קליניקה המתאר הנוכחית אוסרת לחלוטין על בנייה למגורים בקרקע שייעודה חקלאי. לאור זאת, רבים מבתי הכפר נבנו שלא על פי קליניקה מתאר כדין ו/או ללא היתר בניה. בשנים האחרונות פועלות רשויות התכנון כנגד הבניה הבלתי חוקית, באמצעות הוצאת צווי הריסה מינהליים והגשת כתבי אישום. מעמדו הסטטוטורי והתכנוני של הכפר משמש למועצה האזורית כאמתלה לאי סיפוק שירותים מוניציפאליים שונים, לרבות אי פינוי פסולת. שירותים מעין אלה מסופקים לישובים הסמוכים לכפר (למשל, היישוב 'ניר-צבי' הגובל בו). בצר להם, נאלצים תושבי הכפר לערום את הפסולת, תוך יצירת הר-זבל. מדי פעם בפעם מבעירים התושבים את הפסולת באש. הפסולת הגלויה המהווה מוקד משיכה למזיקים ולבעלי חיים וחלקים ממנה עפים ברוח, והפרקטיקה של שריפת הפסולת, יוצרים מפגעים סביבתיים ותברואתיים קשים.

תושבי הכפר פנו לקליניקה בבקשה לבחון אפשרות להגיש עתירה. הקליניקה פנתה למועצה האזורית עמק לוד בבקשה לפנות את הפסולת בהתאם לחובותיה על פי דין. פניות הקליניקה לא נענו. בהתאם לכך, בשנת

הלימודים תשע"ו, הוכנה עתירה בנושא זה לבית המשפט לעניינים מינהליים. סטודנטיות: ליהי אלבו והדס סטודניק.

תובענה ייצוגית מפרץ חיפה – במפרץ חיפה חיים כחצי מיליון תושבים, אך המקום גם מאכלס חלק נכבד ממפעלי התעשייה הכימית והפטרוכימית בישראל, לרבות הכמות הגדולה ביותר של מפעלים (20) החייבים בדיווח על פי "חוק המפלי"ס" (מרשם פליטות לסביבה). במשך השנים נודעה למפעלים אלה השפעה סביבתית-בריאותית ניכרת על האזור. כך למשל, פליטת החומרים המסרטנים במחוז חיפה, בממוצע, גבוהה פי 10 ממחוזות אחרים בארץ. מספר תושבים ופעילים סביבתיים פנו לקליניקה על מנת שנפעל משפטית נגד המפעלים ו/או המדינה. בעקבות פנייה זו בחנה הקליניקה כלים משפטיים שונים שעשויים לסייע בעניין זה.

לאחרונה הוחלט להתקדם בהגשת תובענה ייצוגית. מאחר שמדובר בסוגיה כבדת משקל ותקדימית, עבדו הסטודנטים במהלך השנה על לימוד הנושא ובחינת פתרונות לשאלות המשפטיות המורכבות שהתעוררו, תוך בחינה של פסיקה, מאמרים אקדמיים ועריכת השוואה בינלאומית. כמו כן, עבדו הסטודנטים על ריכוז החומר העובדתי הרב והחלו לכתוב את החלק העובדתי של התובענה. אנו עמלים עתה על גיוס של המומחים הנדרשים לצורך תמיכה בטענות התביעה ומקווים להשלים ולהגיש את התובענה בשנת הלימודים הבאה. סטודנטים: מיכל שחר וקובי עבדי.

התיק מנוהל בשיתוף עם עו"ד אסף פינק ועמותת 'אזרחים למען הסביבה'.

עתירת נוהל חומרים מסוכנים ברמת חובב – (בג"ץ 4627/09 אבו-עפאש נ' המשרד להגנת הסביבה) בשנת 2009 הוגשה עתירה העוסקת בהיעדרו של נוהל מוסדר להתראה על אירוע חומרים מסוכנים באזור התעשייה ברמת חובב לתושבי הכפר הבדואי הלא מוכר ואדי אל-נעם, המתגוררים כקילומטר אחד בלבד מגדר אזור התעשייה. כתוצאה מכך, במידה שמתרחש אירוע באחד המפעלים ברמת חובב, התושבים אינם מודעים לכך ועלולים להיחשף לחומרים מסוכנים המתפזרים באוויר (אירועים כאלה התרחשו כבר בעבר). העתירה מבקשת לחייב את משרדי הממשלה לכוון נוהל כאמור. לפני כשנה נקבעה העתירה לדיון יחד עם עתירה של האגודה לזכויות האזרח (בג"ץ 1705/14) נגד אישורה של קליניקה מיתאר מחוזית המבקשת להעתיק את היישוב למיקום אחר. במקביל, וכתוצאה מהעתירה, פועלות הרשויות להעתקת בתי הספר אל מחוץ לכפר. אלא שהעתקה זו מהווה חלק מפתרון כולל להעתקת הכפר, כאמור בקליניקה המיתאר המחוזית הני"ל, לה מתנגדים התושבים. בחודש אפריל התקיים דיון בבית המשפט העליון. בדיון הוחלט כי נפעל להגשת תוכנית חלופית לזו המוצעת על ידי הרשויות. קליניקה זו גובשה על ידי עמותת 'במקום' בשיתוף עם נציגי התושבים והקליניקה העירה את הערותיה לקליניקה. המדינה הסכימה לבחון את הקליניקה החלופית, אולם במקביל המשיכה לקדם את העתקת בתי הספר בניגוד לעמדת התושבים. לאור הסכמת המדינה לבחון את הקליניקה, הוחלט להגיש בקשה למחיקת העתירה וזו אכן נמחקה.

הקמה וליווי ועדי בתים בנווה שאנן, ת"א - שכונות דרום תל אביב סובלות מפשיעה רבה, מזיהום אוויר חריף ומהזנחה רבת שנים מצד הרשויות. כניסתם של עשרות אלפי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט לשכונות אלה במהלך השנים אך הגבירה את מצוקת התושבים והשכונות. מצב זה עורר כעס רב וביטויים קשים של גזענות ושנאה כלפי מבקשי המקלט אותם מאשימים התושבים במצבה הקשה של השכונה. פתרון ארוך טווח למציאות זו איננו מסתמן באופק. ובינתיים, שתי הקהילות – הישראלים ומבקשי המקלט - נאלצות להמשיך לחיות זו במחיצת זו באותן שכונות מצוקה. המנחה הקליני של הקליניקה לסביבה, קיימות וצדק מרחבי, ערך מחקר המבוסס על ראיונות בקרב תושבים ישראלים ומהגרי עבודה בשכונות. המחקר מלמד כי שתי הקהילות רואות עצמן (במידה רבה של צדק) כקורבנות, וכי סיוע לשתיהן ברמת היומיום עשוי לתרום לשיכון המתחים ביניהם ולשיפור איכות חייהן. בעקבות שיחות עם תושבים הוחלט, בתשע"ו, על פיתוח מודל לייסוד ותפעול

ועדי בתים בנווה שאנן, בהם מתגוררים ישראלים ותיקים ופליטים זה בצד זה. לצורך כך חברו יחדיו הקליניקה המשפטית, היחידה למעורבות חברתית וגורמים מטעם עיריית תל אביב. שיתוף פעולה זה מאפשר לתת פתרון הן לצורך בעבודה קהילתית לגיוס התושבים וליצירת חיבורים בין קהילתיים (שמבוצע על ידי סטודנטים מהיחידה למעורבות חברתית בהדרכת עובד קהילתי מטעם העירייה), והן בעבודה משפטית להדרכת התושבים בזכויותיהם וחובותיהם וליווי הקמת ועד הבית ותפעולו. הליווי מבוצע על ידי סטודנטים מהקליניקה המשפטית הנחיית המנחה הקליני. נבחרו שלושה בניינים באזור בהתאם למגוון שיקולים, ביניהם מספר הדיירים הכולל בבניין, מאפייני התושבים הוותיקים בבניין (גיל, רמת מוטיבציה ומעורבות), האתגרים איתם מתמודדים דיירי הבניין, נראות והשפעה במעגלים קהילתיים מתרחבים וכו'. בכול הבתים שנבחרו הצלחנו לאתר את בעלי הבתים (רובם לא מתגוררים בבניינים), לערוך אסיפה כללית בהתאם לדין ולהקים ועדי בתים. אנו מסייעים עתה לוועדי הבתים לפעול משפטית במקרים בהם חלק מבעלי הדירות אינם ממלאים אחר ההחלטות שהתקבלו באסיפה. סטודנטיות: אנאל בלונדר ושני פייס.

עתירה לבג"ץ נגד אישור כריית פוספטים ב"שדה בריר" - הקליניקה חברה לעורכי הדין אפי מיכאלי ועו"ד ד"ר גרשון גונטובניק ולעו"ד חיים שימון, היועץ המשפטי לעיריית ערד, בעתירה לבג"ץ - בשם עיריית ערד, המועצה המקומית כסייפה, עמותת "רוצים לחיות ללא מכרות" ועוד כ-1900 מתושבי ישובים אלה - בבקשה לביטול החלטת המועצה הארצית לתכנון ובניה, מיום 1.12.15. בהחלטה זו אישרה המועצה הארצית את בקשת רותם-אמפרט נגב בע"מ, חברת בת של כימיקלים לישראל בע"מ, לכרות פוספטים בשדה-בריר. הבקשה אושרה למרות שהכרייה המיועדת סמוכה לעיר ערד, למועצה המקומית כסייפה ולמעשה מתוכננת להתבצע על אדמות הכפרים הבדואים אל-פורעה, אל-זערורה, אל ריזה וקטאמאת. לטענת העותרים, החלטת המועצה הארצית נסמכה על ניתוח חלופות מוטא, חלקי, פגום ושגוי. ההחלטה מפרה את החובות החוקתיות להגן על החיים ועל הבריאות ואת עקרון הזהירות המונעת. בנוסף, ההחלטה נשענת על טעות משפטית מובהקת בפרשנותו ובאכיפתו של חוק אוויר נקי, התשס"ח – 2008, בכל הנוגע לאישורם של פרויקטים עתידיים רחבי היקף, להם השלכות על בריאות הציבור. זאת, בניגוד לעמדתו החד משמעית של משרד הבריאות, שקבע כי הכרייה במקום תוביל לפגיעה בחיים ובבריאות באופן החוצה בצורה בוטה את הקווים האדומים הנוהגים במדינות המערב. בכך, יוצרת המועצה הארצית מתודה מקצועית, שתנחה ואף תחייב הליכי תכנון עתידיים בישראל, הנשענת על פרשנות אבסורדית של חוק אוויר נקי, ההופך מכלי למניעת זיהום אוויר לכלי להכשרתו. העתירה נקבעה לדיון לחודש דצמבר 2016. סטודנטים: ניר דוויק ונדב יפית.

הקליניקה לתובענות ייצוגיות

כללי

הקליניקה לתובענות ייצוגיות החלה לפעול בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב משנת הלימודים תשע"ו. קליניקה זו נוסדה ב-2011 ופעלה בעבר במרכז הבינתחומי הרצליה. בקליניקה השתתפו השנה 16 סטודנטים.

הפעילות העיונית בקליניקה

מידי שנה, מקיימת הקליניקה שלושה ימי הכשרה מרוכזים בשבוע שלפני תחילת שנת הלימודים. במשך השנה מתכנסת הקליניקה אחת לשבועיים. בסך הכול עברו הסטודנטים כ-26 שעות הכשרה אקדמיות אשר כללו תשע הרצאות פרונטאליות שהועברו על ידי פרופ' אלון קלמנט – המנחה האקדמי של הקליניקה ועו"ד רוני אבישר-שדה – המנחה הקלינית. בין היתר, עברו הסטודנטים הכשרה בנושא הקליניקה: תובענות ייצוגיות, חינוך קליני, סדר דין אזרחי, מחקר משפטי ועוד.

במהלך השנה התארחו בקליניקה מרצים אורחים שונים. בין היתר, נערכו הרצאות על ידי עו"ד רוית ברעם מזור בנושא ייצוגיות נגד רשויות ציבוריות, עו"ד עפר לוי על הבחירה בהליך הייצוגי מנקודת מבטו של בא הכוח המייצג, עו"ד אסף פינק על התביעה הייצוגית וזכויות אדם, עו"ד ליאב ויינבאום, מנהלת המחלקה הכלכלית, פרקליטות מחוז תל-אביב (אזרחי), בנושא תפקידו הכפול של היועץ המשפטי לממשלה בתובענות ייצוגיות, עו"ד אהרון רבינוביץ' בנושא ניסוח בקשת אישור – הגדרת הקבוצה, העילה והסעדים, עו"ד גיורא ארדינסט על ייצוג נתבעות בתובענות ייצוגיות וכבוד השופט יצחק ענבר (בית המשפט המחוזי, תל אביב) על תובענות ייצוגיות ממרום כס השיפוט.

הפעילות המעשית משפטית

במהלך השנה בצעו הסטודנטים בקליניקה שתי מטלות שוטפות:

- **מעקב אחר הסדרי פשרה המפורסמים בעיתונים** – מידי שבוע מועברים לראש הצוות האחראי (בהתאם ללוח תורנות) את הסדרי הפשרה אשר פורסמו בעיתונות בשבוע הרלבנטי. כל סטודנט מקבל מראש הצוות את המודעות ובהתאם לכך ממלא דו"ח מפורט המכיל מידע אודות התובענה, ההחלטות שניתנו בה ואודות ההסדר. המידע הנאסף במסגרת זו מועבר למנחה הקלינית, מידי שבוע, ומהווה למעשה בסיס לעבודת הקליניקה בכל הנוגע להגשת התנגדויות להסדרי פשרה. במקביל, המודעות והמידע הבסיסי שנאסף מועלים לאתר הקליניקה,¹ וזאת על מנת לאפשר לחברי הקבוצה *התובעת*? ולעורכי דין בתחום לעקוב אחר הסדרי הפשרה המפורסמים.

- **עדכון פסיקה** – מידי חודש הצוות האחראי לאותו החודש (בהתאם ללוח תורנות) בודק את כל פסקי הדין וההחלטות שעסקו בתובענות ייצוגיות באותו החודש, מסכמם, ומגיש דוח עדכון פסיקה בהתאם. הדו"ח מועבר למנחה הקלינית שעורכת אותו ולאחר ביצוע תיקונים מועבר לכלל הסטודנטים בקליניקה. ביצוע הדו"ח מאפשר לסטודנטים להכיר את כל הסוגיות הרלבנטיות בתחום ובמקביל הוא מאפשר למנחי הקליניקה להיות מעודכנים בהלכות החדשות. אחת לחודשיים מוציאה הקליניקה ניוזלטר, המכיל את ההחלטות המהותיות שהתקבלו בחודשיים הרלוונטיים. הניוזלטר מופץ על ידי הקליניקה לרשימת תפוצה ייעודית בתחום המונה מאות משפטיים העוסקים בתובענות ייצוגיות בישראל.

מעבר למטלות השוטפות חולקו הסטודנטים לששה צוותים שעסקו בסוגיות הבאות:

א. קידום חקיקה

הצעת חוק תובענות ייצוגיות (תיקון – הסדרי פשרה והסתלקות), התשע"ו–2015 - ביום 27.7.16 פורסם תיקון מספר 10 לחוק. התיקון, שהינו יוזמה של הקליניקה, קודם בכנסת הנוכחית על ידי ח"כ מירב בן ארי, תוך שיתוף פעולה מלא עם הקליניקה (שנכחה בכל הישיבות שנערכו בנושא בוועדת חוקה, חוק ומשפט בכנסת וכן בישיבות שנערכו בלשכתה של ח"כ מירב בן ארי מול גופים שהתנגדו להצעה).

התיקון מתמודד עם שתי הבעיות המרכזיות בתובענות ייצוגיות והן: בעיית תביעות הסרק מחד, ובעיית הנציג מאידך. התיקון עושה זאת באמצעות ארבעה שינויים מהותיים הנוגעים כולם להסדרי פשרה והסתלקות: ראשית, לפי התיקון תורחב זכות העמידה של ארגונים המבקשים להתייצב בתובענות ייצוגיות, לפי סעיף 15 לחוק, וכן של ארגונים המבקשים להתנגד להסדר פשרה שהוגש בתובענה ייצוגית. הרחבת מעמד זו מתבטאת בהשמטת התנאי המרכזי להתייצבות ארגונים, כאמור, והוא אישור משר המשפטים לעניין זה בלבד. הואיל וזה עשור שבו החוק מצוי בתוקף ורק מספר מאד מצומצם של ארגונים קיבל את ההיתר האמור, מדובר בויתור

¹ <http://classaction.tau.ac.il/article.php?act=cat&id=1037&op=1>

משמעותי שיאפשר לארגונים ציבוריים לקחת חלק פעיל בהליכים ייצוגיים. כמו כן, התיקון מחייב את בתי המשפט לשקול פסיקת הוצאות לטובת ארגון ציבורי שהתייצב כאמור, ככל שעמדתו תרמה תרומה לדיון ולטובת ההגנה על עניינם של חברי הקבוצה. זאת על מנת להעניק תמריץ כלכלי לארגונים להתייצב.

שנית, התיקון קובע כי לא ניתן לאשר שכר טרחה או גמול למייצגי הקבוצה במצבים שבהם הם ביקשו להסתלק מהתובענה, מבלי שביהמ"ש בדק תחילה אם התובענה הראתה עילת תביעה לכאורה ואם בעקבות הגשת התובענה צמחה איזו תועלת לציבור או לחברי הקבוצה. תיקון זה נועד להתמודד עם בעיית תביעות הסרק, ולמנוע מצב בו מייצגי הקבוצה יזכו בגמול ושכר טרחה מבלי שהיה מוצדק וראוי להגיש את התביעה מלכתחילה. תיקון דומה נעשה ביחס להסדרי פשרה המוגשים לפני אישור התובענה כייצוגית. גם בהקשר זה הוספו תנאים לסעיף 19 לחוק, המחייבים את ביהמ"ש הדין בהליך ייצוגי לבחון אם התובענה עומדת בכלל בתנאים לאישור תובענה כייצוגית, וזאת בטרם אישור ההסדר. גם תיקון זה נועד למנוע מצבים שבהם מייצגי קבוצה יוכלו לאשר הסדר פשרה (ובמסגרתו גם לזכות בגמול ושכר טרחה) מבלי שהתובענה הייתה מוצדקת מלכתחילה.

סוגיה נוספת בה מטפל התיקון הינה פסיקת פיצוי לטובת הציבור, לפי סעיף 20(ג) לחוק. בהתאם לסעיף זה ביהמ"ש הדין בתובענה ייצוגית מוסמך לקבוע כי כספי הפיצויים של חברי הקבוצה יועברו לטובת מטרה ציבורית, וזאת במקרים שבהם לא ניתן לאתר את חברי הקבוצה המיוצגת. מכיוון שמרבית התובענות הייצוגיות מסתיימות בהסדרי פשרה, משמעות הדבר הינה כי הצדדים להליך הם שמחליטים לאן ייתרמו סכומי כסף אלה. ממחקר שקיימה הקליניקה בשנת 2013 עלה כי בין השנים 2006 עד 2012 תרמו נתבעות סך כולל של כ- 60 מיליון ש"ח. התיקון קובע כי תוקם קרן לניהול כספים אלה, באפוטרופוס הכללי, ועל בתי המשפט תוטל החובה להעביר כספים שנפסקים, כאמור, לקרן זו. בימים אלה מסייעת הקליניקה למשרד המשפטים לנסח נוהל לעבודת הקרן.

לבסוף, התיקון עוסק גם בפסיקת שכר טרחה לבא כוח המייצג. בהקשר זה קובע התיקון, כי בית משפט חייב לפסוק את שכר הטרחה של עורך הדין המייצג באמצעות שיעור מסך הסעדים שהועברו באופן מעשי לחברי הקבוצה, ולא בסכום מוחלט. כך למשל, אם הסדר הפשרה קבע כי הנתבעת תעביר לחברי הקבוצה סכום כולל של 1 מיליון ש"ח, על ביהמ"ש לפסוק את שיעור שכר הטרחה לו זכאי בא הכוח בגין הגשת התובענה (למשל 15%) ולהתנות את התשלום בביצוע פסק הדין. כך, עורך הדין יקבל שכר טרחה בהתאם לסכומים שהועברו בפועל לחברי הקבוצה ולא בהתאם לסכומים שנפסקו. זאת, על מנת לתת לעורך הדין תמריץ לפעול לטובת הקבוצה גם לאחר אישור ההסדר, ועל מנת להתמודד עם בעיית המימוש המאפיינת תובענות ייצוגיות רבות. סטודנטים: לי סטנישבסקי וגרי גורודצקי.

הקליניקה עומלת על ניסוח הצעת חוק בנושא הגנה ייצוגית. ההצעה תועבר בחודשים הקרובים למספר חברי כנסת על מנת לקדמה במושב הקרוב. סטודנטים: לי סטנישבסקי וגרי גורודצקי.

ב. תביעה ייצוגית

במהלך השנה נבחנה הגשת תובענה ייצוגית בגין אפליה, לכאורה, בביטוח בריאות. הסטודנטים בחנו עשרות פוליסות שונות וביצעו מחקר משפטי מעמיק על הסוגיה. לאחרונה פנתה הקליניקה לכל חברות הביטוח בבקשה לקבל מידע נוסף. בהתאם למידע שהתקבל יוחלט במהלך השנה הקרובה האם להמשיך בטיפול בנושא. סטודנטים: גל משולם, אורי מרום ודניאל קפליוב.

ג. בחינה והתערבות בהסדרי פשרה

במהלך שנת הלימודים תשע"ו אותרו ונבחנו על ידי סטודנטים בקליניקה 110 הסדרי פשרה שונים שהוגשו בתובענות ייצוגיות. במרבית ההסדרים הקליניקה החליטה שלא לפעול באופן מידי, ובחלקם הוחלט שלא לפעול לאחר בחינה מעמיקה יותר. להלן רשימת התיקים הפעילים של הקליניקה בשנת הלימודים תשע"ו:

חידוש סוכנויות ביטוח בע"מ נ' עיריית תל אביב (ת"מ 107/06) – הקליניקה מייצגת את המועצה הישראלית לצרכנות בהתנגדות לאישור הסדר פשרה בתובענה ייצוגית שהוגשה נגד עיריית תל אביב-יפו בגין גבית יתר של אגרת ביוב מתושבי העיר. בהתנגדות, שהוגשה בחודש ינואר 2013, טענה הקליניקה כי ההסדר משקף אחוזה הצלחה אפסיים בתובענה, וככל שאלה הם אכן סיכויי ההצלחה בהליך, אין מקום לאשרו, הואיל ובמסגרתו יממנו תושבי העיר הוצאות הנלוות להסדר, בגובה של כ- 800,000 ש"ח. בעקבות דיון שנערך בבית המשפט, הגישו הצדדים הסדר מתוקן, עליו הגישה הקליניקה עמדה נוספת. בעקבות הגשת עמדת הקליניקה וכן דיון נוסף הועבר ההליך לבדוק אשר העביר את חוות דעתו במהלך חודש אוקטובר 2015. בעקבות דוח הבודק הגישה הקליניקה עמדה נוספת, אשר בעקבותיה הוגש הסדר פשרה נוסף (שלישי במספר). לאחר תגובה נוספת מטעם הקליניקה, הורה בית המשפט על תיקון ההסדר ברביעית וזאת בפסק דין מיום 2.5.16. ביום 4.7.16 פסק בית המשפט סכום של 15,000 ש"ח הוצאות לטובת הקליניקה. סטודנטים: ניבה אוריון, יונתן חורן ועידו נגר.

ידין נ' איטיצ'ר בע"מ (ת"צ 55792-09-14) – הקליניקה ייצגה בהליך זה את עמותת "קו לעובד", אשר הגישה התנגדות לאישור הסדר פשרה בתובענה ייצוגית, שעניינה הכללת רכיב העמלות של עובדי הנתבעת בהגדרת "השכר הקובע" לצורך תשלום מספר זכויות סוציאליות. בתיק זה הגיעו הצדדים להסדר לפני הגשת התובענה ובנוסף, הם הגיעו להסדר פשרה אישי נפרד בין הנתבעת לתובע המייצג. שני נושאים אלו היוו את הבסיס להתנגדות הקליניקה בתיק זה. הצדדים הגישו, בעקבות ההתנגדות, הסדר מתוקן שהטמיע חלק מהסתייגויות הקליניקה מההסדר הראשון. בחודש נובמבר 2015, אישר בית הדין את הסדר הפשרה המתוקן ובהחלטה זו קיבל את עמדת קו לעובד ביחס לחישוב שכר הטרחה בהליך. סטודנטים: ניבה אוריון, יונתן חורן ועידו נגר.

כהן נ' ויטה פרי גליל (החדשה) בע"מ (ע"א 377/15) – הקליניקה מייצגת בהליך זה את המועצה הישראלית לצרכנות אשר צורפה כמשיבה לערעור זה, המתנהל בבית המשפט העליון. בערעור זה עולה לדיון שאלה עקרונית והיא אופן פסיקת שכר טרחה וגמול למייצגי הקבוצה במצבים שבהם מייצגים הקבוצה הסתלקו מהתובענה שהגישו. ביום 10.12.15 נערך דיון בפני כבוד הרכב השופטים: י' עמית, ע' ברון ונ' סולברג. בעקבות הדיון הגישה הקליניקה השלמת טיעון. התיק ממתין להכרעה. סטודנטיות: דר רג'ואן ודנה נגל.

בויטלר נ' שירותי בריאות כללית (ת"צ 38325-03-10) – הקליניקה מייצגת את המועצה הישראלית לצרכנות בהתנגדות לאישור הסדר פשרה בתובענה ייצוגית, הנוגעת לזכויותיהם של ניצולי השואה לפטור מתשלום דמי השתתפות עצמית בגין טיפולים ותרופות אשר נוגעים "למחלות המוכרות". לפי ההסדר, הקופה הייתה אמורה להשיב לחברי הקבוצה (ניצולי שואה) כספים שגבתה מהם ביתר, בתנאי שתבצע על ידם פניה בכתב. בהתנגדות נטען כי ההסדר חסר תועלת ממשית שכן מעטים הניצולים שידעו אודות ההטבה ויממשו את זכותם. הואיל ובהתאם להסדר המקורי, כספים שלא יחולקו יוותרו בקופת הנתבעת, המשמעות הכספית של ההסדר מבחינת הקבוצה המיוצגת הייתה זניחה. חלק ניכר מטענות ההתנגדות התקבלו בהחלטה שניתנה בתחילת חודש ספטמבר 2014. בשל עניינים הנוגעים לסמכות העניינית, התיק הועבר לדיון בבית הדין לעבודה. הקליניקה הגישה עמדה מפורטת גם בבית הדין לעבודה, ובעקבות שני דיונים שנערכו שם, הוגש הסדר פשרה מתוקן במסגרתו התחייבה הקופה לבצע השבה אוטומטית (ללא צורך בדרישה) של חלק נכבד מהכספים. כמו כן הוסכם, כי בתום תקופת ביצוע ההסדר תגיש הקופה דין וחשבון אודות הסכומים שחולקו ותעביר את היתרות שלא הועברו לחברי הקבוצה לטובת מטרה ציבורית הקשורה לנושא הטיפול בניצולי השואה. בחודש יוני 2016 הגישה הקליניקה עמדה בנוגע לאופן חישוב שכר הטרחה בתיק. טרם התקבלה החלטה בעניין זה. סטודנטים: גילי פרהדיאן, תומר שחל וברק שטיינימץ.

להב נ' בזק חברה ישראלית לתקשורת בע"מ (ע"א 45019-04-15) – הקליניקה מייצגת את המועצה הישראלית לצרכנות בערעור על החלטת בית משפט שלום בתל אביב שלא להכיר בבקשה להגנה ייצוגית שהגישה עו"ד נירה להב נגד חברת בזק. מדובר בהליך עקרוני, ראשון מסוגו בארץ, בו עומדת להכרעה השאלה האם ניתן להכיר

במוסד ההגנה הייצוגית בישראל. הקליניקה הגישה עיקרי טיעון וכן התייצבה לדיון בחודש נובמבר 2015. טרם ניתנה החלטה בהליך זה. סטודנטים: לי סטנישבסקי וגרי גורודצקי.

משה מיכאל נ' מארק שארפ ודוהם (ישראל 1996) בע"מ (ת"צ 4517-09-10) – הקליניקה מייצגת את המועצה הישראלית לצרכנות בהתנגדות לאישור הסדר פשרה שהוגש בתובענה ייצוגית שעניינה הטעיה בעלון התרופה "פרופסיה" (הוגש בפברואר 16'). הקליניקה טענה בהליך זה, כי ההסדר אינו ראוי ממספר סיבות: האחת, כי סכום הפשרה אינו מייצג נאמנה את סיכויי התביעה, שכן הוא מתעלם מהליכים משפטיים רבים המנוהלים בחו"ל בנושא זה וכן לא מעניק כל פיצוי בגין הנזק הממוני שנגרם לחברי הקבוצה בשל הטעיה הנטענת; הסיבה השנייה, כי אין מקום לעשות שימוש במנגנון "הפיצוי החלופי" הקבוע בסעיף 20(ג) לחוק, ויש להעדיף ליידע את חברי הקבוצה המיוצגת בהטעיה הנטענת ולאפשר להם לקבל את הפיצוי המגיע להם; והסיבה השלישית, כי מעשה בית הדין אשר יחול נגד חברי הקבוצה, עם אישור ההסדר, מוסיף עילות תביעה ונתבעות שלא אושרו בהחלטת האישור. הנתבעת הגישה תגובתה ובעקבות תגובה זו נערך דיון בפני כבוד השופטת שטייניץ-כנפי בבית המשפט המחוזי ירושלים. לאחר מכן הגישה הקליניקה השלמת טיעון לעניין סוגיית איתור חברי הקבוצה. בעקבות דיון נוסף שנערך בחודש מאי 16' הגישה הקליניקה השלמת טיעון נוספת לעניין מינוי בודק בהליך. בעקבות דיון שנערך ביולי 16' מונה בודק עליו המליצה הקליניקה (פרופ' אורן ברגיל). התיק ממתין כעת להחלטה נוספת לאחר הגשת חוות דעת הבודק. סטודנטים: רוני שניידר, יואב רוזנברג וגיא גרינפלד.

עטיה נ' ידיעות אינטרנט ותקשורת דיגיטלית בע"מ (ת"צ 1715-02-14) – הקליניקה מייצגת את עמותת "הצלחה", בבקשה להתייצבות בהליך לפי סעיף 15 לחוק (הוגש במאי 2016). התובענה הוגשה בטענה, כי הנתבעת – מפעילת אתר החדשות YNET – פועלת באופן המנוגד להוראות חוק הגנת הצרכן, שכן היא מפיצה תוכן שיווקי מבלי לקיים גילוי נאות אודות עניין זה. לאחר הגשת כל כתבי בית הדין בהליך, הגישה הקליניקה בקשה, כאמור. הנתבעת הגיבה לבקשה זו והקליניקה השיבה לטענות אלה. בעקבות דיון שהתקיים בחודש יוני 2016, אפשר בית המשפט לנתבעת להגיש השלמת טיעון. כעת מנסחת הקליניקה תגובה להשלמת טיעון זו. סטודנטים: גל משולם, אורי מרום ודניאל קפליו.

בית אגמי חברה לשיווק בע"מ נ' עיריית ראשון לציון (ת"מ 18004-08-11) – הקליניקה מייצגת את המועצה הישראלית לצרכנות בהתנגדות לאישור הסדר פשרה בתובענה ייצוגית שהוגשה נגד עיריית ראשון לציון (הוגש באפריל 2016). עניינה של התובענה בטענה, כי העירייה חישה שלא כדין את תשלומי הריבית בגין חובות שבפיגור (חישוב שהיה למעשה ריבית דריבית). הקליניקה טענה בהתנגדותה כי ההסדר – אשר הציע להעביר את כספי הגביה השייכים לקבוצה לטובת הנחות בארנונה – אינו מטיל למעשה כל חבות נוספת על העירייה שכן זו מעניקה ממילא הנחות בארנונה למגורים ועסקים. התיק ממתין לתגובת העירייה ולקביעת מועד דיון. סטודנטים: גילי פרהדיאן, תומר שחל וברק שטיינימץ.

עיריית פתח תקווה נ' מרדכי (בר"ם 9100/15) טרם הוגש – הקליניקה מייצגת את המועצה הישראלית לצרכנות בהליך ערעור עקרוני על החלטת בית המשפט לעניינים מינהליים (מרכז) לאשר תובענה ייצוגית נגד עיריית פתח תקווה בשל העובדה שהעירייה לא השיבה לנישומיה כספים שגבתה מהם ביתר לאורך השנים. טענת העירייה הינה כי התובענה אינה עומדת כלל בתנאי פריט 11 לתוספת השנייה לחוק, והתייצבות הקליניקה נועדה כדי למנוע פרשנות מצמצמת לפריט 11 ועל מנת לאפשר תובענות ייצוגיות דומות. המועצה תגיש בהליך זה בקשה להצטרף כידית בית המשפט. אנו צופים כי הבקשה תוגש בחודש ספטמבר 2016. סטודנטים: ניבה אוריון, יונתן חורן ועידו נגר.

ד. עריכת מחקרים

תמונת מצב אודות הסדרי פשרה שהוגשו לאישור בשנת 2015 – במהלך השנה נבחנו 73 הסדרי פשרה שונים שהוגשו בשנת 2015. הדו"ח בחן מגמות באישור הסדרי פשרה במהלך שנה זו. הדו"ח הופץ לשופטים ועורכי דין בתחום בחודש מאי 2016.

דו"ח אודות הסדרי הסתלקות מתובענות ייצוגיות (טרם פורסם) - במסגרת העבודה על דו"ח זה נבחנו 300 הליכים ייצוגיים מהם ביקשו מייצגי הקבוצה להסתלק וזאת על מנת לבחון מגמות בפסיקת בתי המשפט בעניין זה.